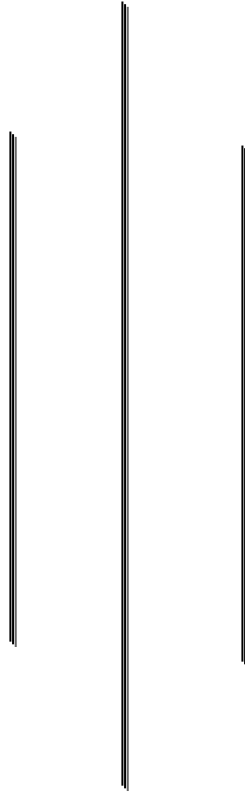

भोक्राहा गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण (RURAL PROFILE)

भोक्राहा गाउँपालिका कार्यालय
सुनसरी, प्रदेश नं. १
२०७४

प्रकाशकीय

गाउँपालिकाहरू सरकारको सवैभन्दा तल्लो निकाय या स्थानीय सरकार हुन् । यिनीहरूले स्थानीय स्तरमा जनतालाई तोकिएका सेवाहरू प्रवाह गर्दछन् । गाउँपालिकाहरू नेपालको लोकतान्त्रिक सम्बन्धान र यस अन्तर्गत जारी भएका नियामावलीहरूद्वारा निर्देशित छन् । हरेक गाउँपालिकाहरूले स्थानीय तहको सूचना तथा तथ्यांक संकलन र व्यवस्थापन गर्न आवश्यक हुन्छ । भरखरै गाउँपालिकाहरूको पुनरसंरचना भएको हुँदा वस्तुगत विवरण तयार गरी त्यसैका आधारमा योजना छनौट गर्न आवश्यक भएको हो । संकलित सूचनालाई यथार्थपरक ढङ्गले विश्लेषण गरी वस्तुगत विवरण तयार गर्दा त्यसले गाउँपालिका लगायत अन्य सरोकारवाला हरूलाई विकास निर्माणका क्रियाकलाप संचालन गर्न ठूलो सहयोग पुऱ्याउने गर्दछ । तसर्थ गाउँपालिकाहरूको वस्तुगत विवरण तयार पार्न आवश्यक भएको हो ।

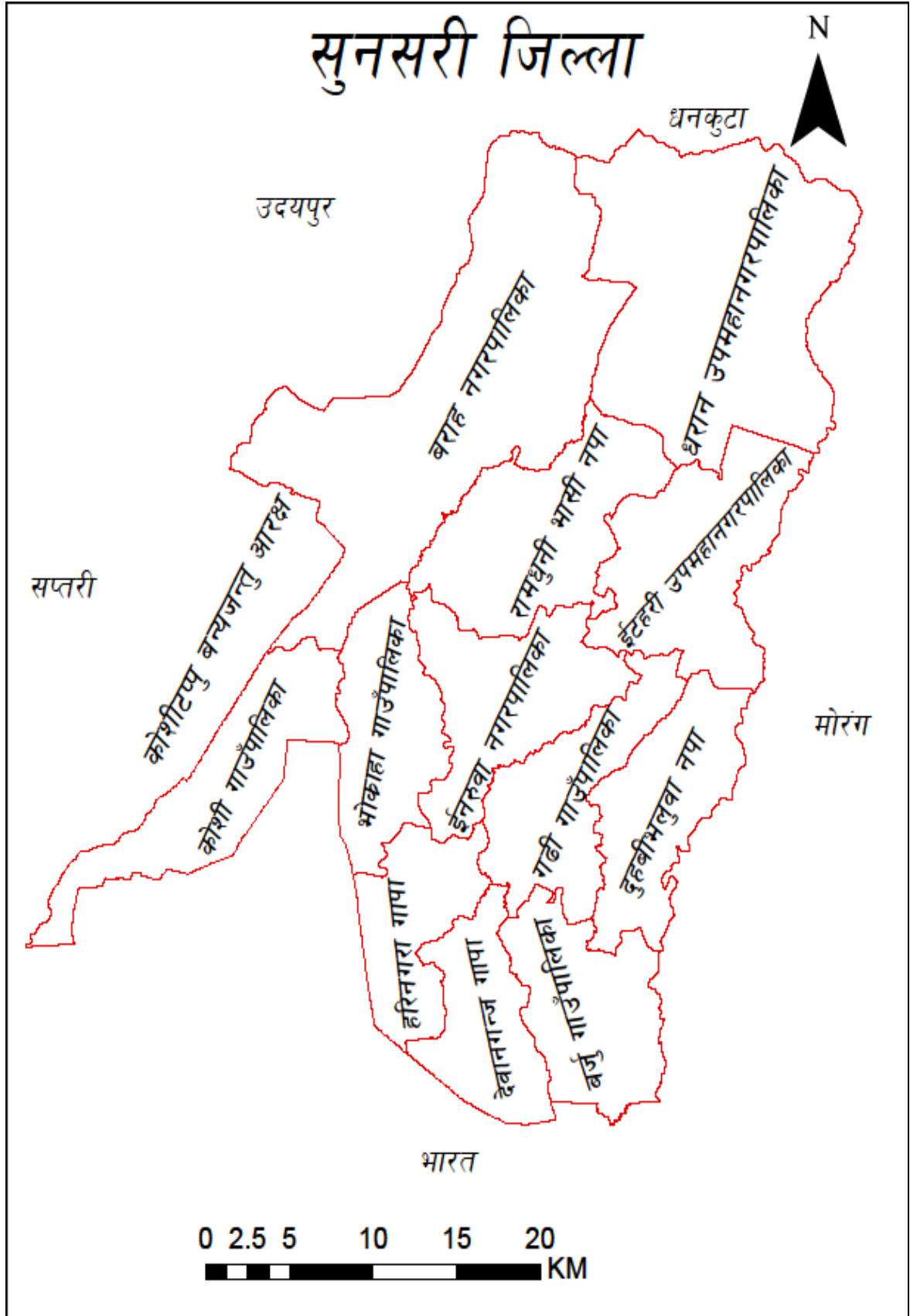
गाउँ भित्रको सेवा प्रवाह, विकास र सूचना व्यवस्थापनका लागि गाउँको सम्पूर्ण सूचना अध्यावधिक गर्न आवश्यक हुन्छ । सूचना नभएसम्म कुनै पनि कार्यक्रममा लगानी गर्नु निरर्थक हुने गर्दछ । यसका लागि पनि गाउँपालिकाहरूले वस्तुगत विवरण तयारी गर्न आवश्यक भएको छ । हालसालै स्थानीय तहहरू निर्माण गरिएको सन्दर्भमा गाउँ भित्रका सूचनाहरूको ठूलो अभाव छ । हतारमा नै भए पनि छोटो मार्गबाट यथासक्य धेरै सूचनाहरू सङ्ग्रह, प्रवाह र अध्यावधिक गर्न आवश्यक छ । तसर्थ राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्यांकलाई आधार मानेर यस गाउँपालिकाको तथ्यांक संकलन र विश्लेषणका साथमा यो पार्श्वचित्र निर्माण गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको यथार्थ सूचनासम्बन्धी आवश्यकता र सरोकारवालाहरूको चाहानालाई पूरा गर्ने विश्वास गरिन्छ ।

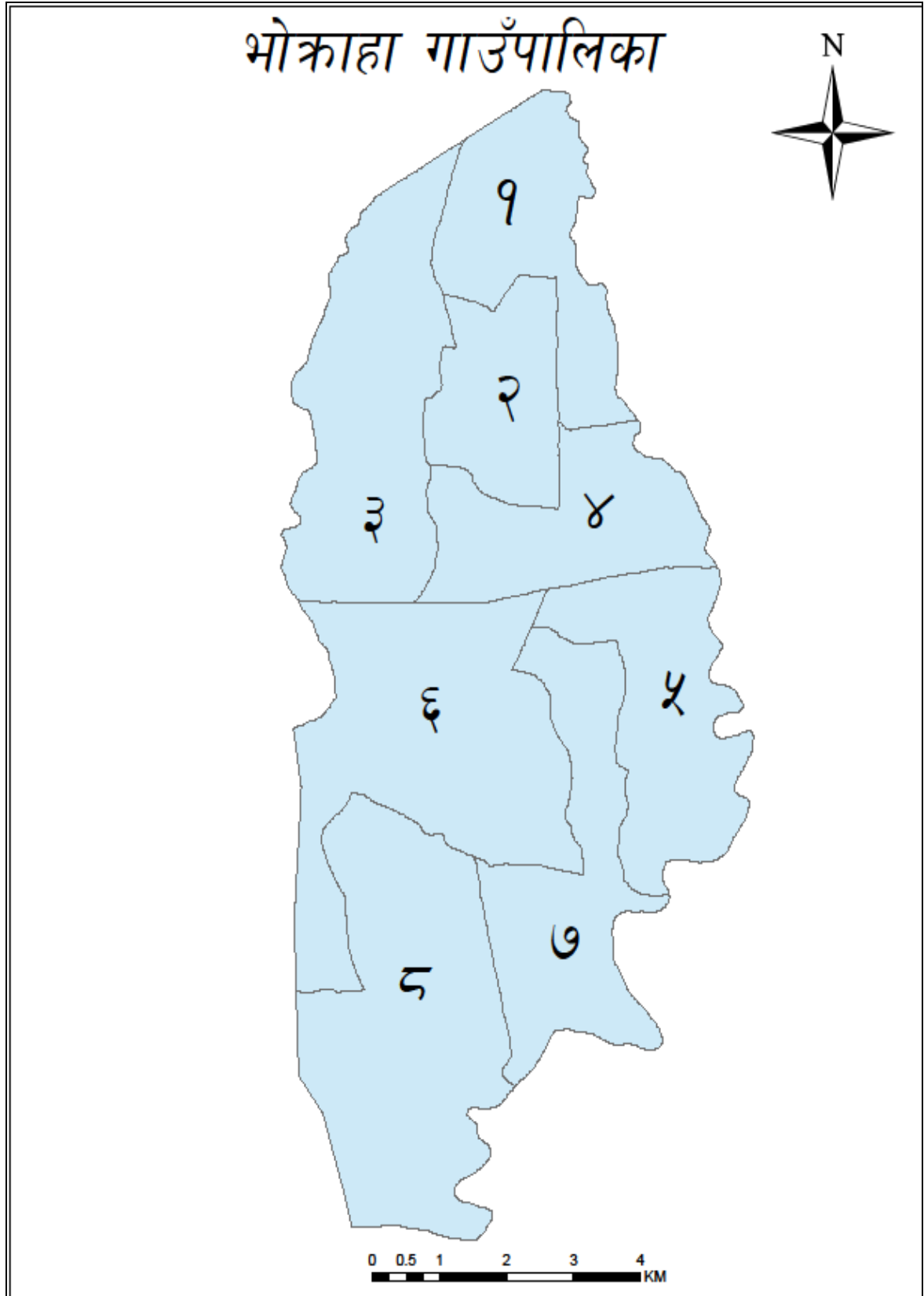
सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाको सूचना संकलन वि.सं. २०७४ सालमा गरिएको हो । सूचना व्यवस्थापनका लागि तिनीहरूको प्रशोधन, तालिकीकरण र विश्लेषण गर्ने कार्यहरू गरी यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । यसका लागि आफ्नो कार्यालयको कामलाई असर नपर्ने गरी अथक परिश्रमका साथ सूचना संकलनको कार्यलाई सफल बनाउने गाउँपालिकाका कर्मचारी मित्रहरू धन्यवाद पात्र हुनुहुन्छ । यस गाउँपालिकाका विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र अन्य क्षेत्रबाट सूचना उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने सबै व्यक्ति र निकायहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यो वस्तुगत विवरण तयारीमा सहयोग गर्ने कमन इन्टरनेसनल मेडिया प्रा.लि. पनि धन्यवादको पात्र छ ।

अन्तमा यो वस्तुगत विवरण गाउँपालिकाको श्रोत र साधनले भ्याएसम्म त्रुटि रहित बनाउन प्रयास गरिएको छ । तर यसमा अभै केही कमिकम्जोरी रहेको पाइएमा आगामि दिनमा यसमा क्रमिक रूपमा सुधार गरिने छ । सरोकारवाला पक्षहरूबाट यसका कमिकम्जोरी औल्याई सकारात्मक सहयोग हुने अपेक्षा गर्दछु ।

धन्यवाद

शशि राई
कार्यकारी अधिकृत/प्रमुख
भोक्राहा गाउँपालिका, सुनसरी

भोक्राहा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

१. राजनैतिक तथा प्रशासनिक सिमाना

पूर्व तर्फ:	इनरुवा नपा
पश्चिम तर्फ:	कोशी नपा र भारत
उत्तर तर्फ :	वराह नपा
दक्षिण तर्फ:	हरिनगरा गापा

२. राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन

भोक्राहा गाविसका वडा नं. ३,४ र ८ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. १
भोक्राहा गाविसका वडा नं १ र २ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. २
भोक्राहा गाविसका वडा नं. ५ र ६ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ३
भोक्राहा गाविसका वडा नं. ७ र ९ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ४
नरसिंह गाविसका वडा नं १ र ४ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ५
नरसिंहको गाविसका वडा नं. २,८ र ९ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ६
नरसिंह गाविसका वडा नं. ३,५ र ६ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ७
नरसिंह गाविसको वडा नं. ७ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ८

३. भौगोलिक अवस्था/उपयोग तथा क्षेत्रफल

भौगोलिक अवस्था:	सवै तराई
क्षेत्रफल:	६३.३७ वर्ग कि.मी.
कृषियोग्य जमिन	४६९३ हेक्टर
कृषि क्षेत्र:	९० प्रतिशत
गैरकृषि क्षेत्र:	१० प्रतिशत
सहकारी संस्थाका सदस्य	९७५ जना
समुद्र सतहदेखिको उचाई	७० मिटर
तापक्रम	८ देखि ३४ डिग्री
औसत वर्षा	१२०० मिलिमिटर

४. जनसंख्या

	२०६८ साल	२०७४ साल
घरपरिवार संख्या :	६७९८	
कुल जनसंख्या:	४०६३६	४५२३८
महिला:	२०६८३	२३०२५
पुरुष:	१९९५३	२१७०४
४ वर्षभन्दा कमको संख्या	५११७ जना	
आदिवासी जनजाति	६३९४ जना	
दलित	२९५०	
मधेशी पिछडावर्ग	३०६०२	
अन्य जातजाति	६९०	
जनसंख्या वृद्धिदर	१.८ प्रतिशत	
लैङ्गिक अनुपात	९६.४७ जना	

प्रथम विवाह गर्दाको उमेर
प्रथम विवाह गर्दाको उमेर

२०.३७ पुरुष
१६.९७ महिला

५. शैक्षिक स्थिति

कुल साक्षरता:	४७.४ %
पुरुष	५६.२ %
महिला	३९ %
आदिवासी जनजाति	४५.१ %
दलित वर्ग	२८.७ %
मधेशी पिछडावर्ग	४९.४ %
अन्य जात	६०.८ %

६. घरको अवस्था

खरको छाना भएको घर	१९२१ घर
जस्तापाताले छाएको घर	४५४४
छत ढलाई भएको	२१७

विषयसूची
परिच्छेद एक
वस्तुगत विवरण तयारीको परिचय

पृष्ठभूमि	१
मुख्य उद्देश्यहरू	२
महत्व	३
प्रयोग गरिएका विधिहरू	३
सूचनाहरू विश्लेषण र प्रस्तुतिकरण	४
वस्तुगत विवरणको सिमा	४

परिच्छेद दुई
भोक्राहा गाउँपालिकाको परिचय

ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	५
नामकरण	६
अवस्थिति	७
सिमाना	७
क्षेत्रफल	७
भौगोलिक स्वरूप	८
स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण	८
पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण	९
वर्तमान भूउपयोगसम्बन्धी विवरण	१४
सिंचित क्षेत्रफल	१४
वनक्षेत्र, नर्सरीसम्बन्धी विवरण	१५
सरकारी तथा सार्वजनिक जमिनहरूको विवरण	१५

परिच्छेद तीन
आधारभूत तथ्यांक विश्लेषण
खण्ड एक
व्यक्तिगत विवरण

जनसंख्याको विवरण	१७
लिंगअनुसार घरमूली	१९
समूहगत उमेरको जनसंख्या	२०

आर्थिक रूपले सकृय जनसंख्या	२७
परिवारका सदस्य संख्या	२९
जातिगत जनसंख्या	३०
जातिगत समूहको जनसंख्या	३२
मातृभाषा अनुसारको जनसंख्या	३४
धर्मअनुसारको जनसंख्या	३५
साक्षरता	३६
जातिगत समूहको साक्षरता	३७
उत्तीर्ण गरेको तह	४०
शैक्षिक क्षेत्रअनुसारको जनसंख्या	४१
वैवाहिक अवस्था	४२
अशक्तता	४४

खण्ड दुई

घरायसी तथा पारिवारिक विवरण

घरको स्वामित्व र किसिम	४६
घरको छाना	४८
खानेपानी	४९
इन्धनको स्रोत	५०
सौचालयको व्यवस्था	५१
महिलाका नाममा घर	५२
साधन र सुविधाको प्रयोग	५३

खण्ड तीन

विविध विवरणहरू

अपांगता परिचयपत्र लिएका	५५
खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था	५५
परिवारको स्वामित्वमा रहेको जग्गाजमिनसम्बन्धी विवरण	५६
आब २०७२/७३ को पञ्जिकरणको विवरण	५७
आब २०७२/७३ को नागरिकता तथा अन्य सिफारिस	५८

सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने विवरण	५८
शैक्षिक संस्था विवरण	५९
विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका छात्रछात्राको विवरण	५९
बालविका केन्द्रहरु	६०
बालसन्जाल	६०
विद्यालयमा शौचालयको विवरण	६१
तहगत शिक्षक विवरण	६१
विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरु	६२
खोपसेवाको विवरण	६३
खोपसेवा छोड्ने बालबालिकाको अवस्था	६४
विगत ३ वर्षको पोषणको अवस्था	६४
बालअधिकार	६४
कामदारका रूपमा बाहिर गएका बालबालिका	६६
जन्मदर्ता भएका बालबालिका	६८
महिला हिंसासम्बन्धी विवरण	६८
वातावरण तथा सरसफाई	६८
फोहरमैला व्यवस्थापन	६९
हुलाक सेवाकेन्द्र	६९
गाउँपालिकाका हालका भवनहरु	६९
बस पार्क र बस स्टेन्ड	६९
सिंचाईको श्रोत	७०
तालतलैया र प्राकृतिक पोखरीको नाम	७०
टाढाको वस्तिबाट गाउँपालिकामा पुगिने अनुमानित समय	७०
बैंक तथा वित्तिय संस्था	७१
खुल्ला क्षेत्र	७२
चल, अचल सम्पत्ति	७२
धार्मिक स्थलको नाम	७३

सडक सञ्जालको वर्तमान अवस्था	७४
निर्माणधिन गाउँस्तरीय सडकहरू	७४
रूट परमिट लिएर चलेका सवारी साधन	७५
गाउँ क्षेत्रमा चल्ने सवारी साधन	७५
विद्यमान सतह ढलको अवस्था	७५
प्रकोपबाट भएको क्षतिसम्बन्धी विवरण	७५
विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी	७६
ग्रामिण विद्युतीकरण	७६
दूरसन्चारसम्बन्धी विवरण	७६
व्यापारिक केन्द्रको विवरण	७७
सामुदायिक भवनको विवरण	७७
सार्वजनिक पाटी, पौवा र चौतारा	७७
खेलमैदानसम्बन्धी विवरण	७७
गाउँपालिका कार्यालयको दुरी	७७
सचेतनामूलक तालिम प्राप्त गरेको जनसंख्या	७८
मुख्य पेशा व्यवसायसम्बन्धी	७८
औसत मासिक पारिवारिक आम्दानी	७८
औसत मासिक पारिवारिक बचत	७८
वार्षिक कृषि उत्पादन सम्बन्धी सूचना	७९
पशुधन	८०
औद्योगिक तथा व्यापार व्यवसाय	८०
विगत ५ आर्थिक वर्षको आयव्ययको विवरण	८४
सरकारी कार्यालयहरू	८४
गाउँपालिकाका प्रमुखको विवरण	८४
एम्सीपिएम्को विवरण	८४
बेरोजगार तथ्यांक	८५
कर्मचारीहरूको विवरण	८५
राजनैतिक दलहरू	८६
पशुबधशाला	८६

सुकुम्बासी विवरण	८७
अवशर, चुनौति र सम्भावनाहरू	८७
सन्दर्भग्रन्थसूची	९१
परिशिष्टहरू	९२
चित्रसूची	

परिच्छेद एक वस्तुगत विवरण निर्माणको परिचय

पृष्ठभूमि

नेपाल सरकारले जनताको घरदैलोसम्म सरकारी सेवा र सुविधा पुऱ्याउने उद्देश्यले गाउँपालिकाहरू गठन गरेको हो । केन्द्रकृत सेवा सुविधा गाउँपालिकासम्म विकेन्द्रकृत हुँदा सरकारी सेवा लिन केन्द्रसम्म धाउनुपर्ने बाध्यताबाट जनताले उन्मुक्ति पाएका छन् । लोकतान्त्रिक पद्धतिमा यस्तो सेवा आफ्नो गाउँघरमा नै पाउनु पनि जनताको नैसर्गिक अधिकार मानिन्छ । यतिमात्र नभएर आफ्नो गाउँपालिका भित्रका समूचित सूचनाहरू पाउने अधिकार पनि सबै नागरिकको रहेको हुन्छ । गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीबाट गाउँभित्रका सूचनाहरू एकतृत हुने र प्रवाह गर्न शरल हुने गर्दछ । आवश्यक पर्ने व्यक्तिलाई यस्ता सूचना प्रवाह गर्ने कार्य पनि गाउँपालिकाहरूले गर्दछन् ।

भरखरै गाउँपालिका र नगरपालिकाहरू घोषणा हुँदा पुराना गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाको संरचनामा व्यापक हेरफेर भएको छ । तसर्थ ती क्षेत्रमा विकास निर्माणका कार्य सन्चालन गर्नका लागि तथ्यांकहरूको निकै ठूलो अभाव छ । गाउँपालिका र नगरपालिकामा योजना निर्माणका लागि तथा विकास निर्माणका कार्य गर्न यथार्थ सूचनाको आवश्यकता पर्दछ । तर घरधुरी सर्वेक्षणबाट प्राथमिक तथ्यांक संकलन गरी सूचना प्रवाह गर्न ठूलो खर्च र वर्षौंको समय लाग्ने गर्दछ । यस्तो अवस्थामा छोटो समयमा तथा कम खर्चमा तत्कालका आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले जनगणना २०६८ को प्रतिवेदनलाई आधार मानेर यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । यसले तत्कालका लागि सूचना सम्प्रषण र योजनाहरू सन्चालन गर्न शरल हुने छ ।

सामान्य अर्थमा कुनै पनि व्यक्ति, संस्था, घटना, प्रक्रिया वा चिजबिजका बारेको तथ्य वा बिस्तृत विवरणलाई सूचना भनिन्छ । सूचना गाउँपालिकाहरूका विविध प्रकारका जानकारी दिने विषयवस्तु हुन् । सूचनाहरू संकलनका आधारमा दुई प्रकारका हुन्छन्, जुन प्राथमिक र द्वितीयक सूचना हुन् । प्राथमिक सूचना संकनकर्ता आफैले सम्बन्धित क्षेत्रमा गएर संकलन गर्दछ भने अरूले संकलन गरेर प्रयोग गरेका सूचनालाई द्वितीयक सूचना भनिन्छ । सूचनाहरूलाई संकलन, प्रशोधन (तालिकीकरण, व्याख्या वा विश्लेषण) तथा प्रकाशन गर्ने सम्मका सम्पूर्ण कार्यहरू सूचना व्यवस्थापन अर्न्तगत पर्दछन् । आवश्यकता अनुसार चाहिएको मात्रामा र समयमा सूचना प्राप्त गर्न सकियोस् भन्ने उद्देश्यले सूचना व्यवस्थापन गरिन्छ । व्यवस्थित गरिएको सूचनालाई आवश्यक मात्रामा निकाल्न र प्रयोग गर्न सकिने हुनु पर्दछ । सूचना व्यवस्थापन नगरी सबै वा अनावश्यक मात्रामा प्रस्तुत गर्नाले मुख्य विषय छुट्ने वा ओभरलमा पर्ने सम्भावना हुन्छ । सूचना व्यवस्थापनबाट यसमा हुनसक्ने त्रुटीमा पनि कमी आउने गर्दछ ।

गाउँको विकास, निर्माण र सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्नका लागि यथार्थपरक सूचनाको आवश्यकता पर्दछ । साथै गाउँपालिका भित्रका सूचना संकलन र तिनको व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी पनि गाउँपालिकाको नै हुने गर्दछ । तर हालसम्म भरखरै घोषणा भएका गाउँपालिकाहरूको वस्तुगत विवरण तयारीका लागि स्पष्ट तथा एउटै खाका तयार भएको पाइँदैन । तसर्थ अलगअलग गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले तयार गरेका वस्तुगत विवरणको ढाँचामा पनि एकरूपता पाउन सकिँदैन । तसर्थ यसमा वस्तुगत विवरणको एउटा खाका तयार पारी त्यसैको आधारमा आवश्यक

सूचना प्रवाह गर्ने कार्यलाई महत्व दिइएको छ । यसलाई निश्चित खाका तयार पारी त्यसैको परिधिभित्र रहेर तयार पारिएको छ भने तथ्यांकको शुद्धताका लागि अनेक प्रकारका विधिहरू प्रयोग गरिएका छन् । मन्त्रालयले दिएको खाकालाई नै आधार मानेर स्थानविशेषका तथ्यांक प्रस्तुत गरिएका छन् । यसका लागि द्वितीयक र प्राथमिक तथ्यांकका साथमा जनगणना २०६८ को प्रतिवेदनलाई पनि आधार मानिएको छ । साथै वन, पशु, भूमिसुधार, स्वास्थ्य, भेटेनरी र अन्य विभिन्न क्षेत्रगत कार्यालयका सूचना र प्रतिवेदनहरूको संकलन र अध्ययन गरी यस वस्तुगत विवरणलाई पूर्णता दिने प्रयास गरिएको छ ।

प्रस्तुत वस्तुगत विवरणले गाउँको समग्र सूचना दिने हुँदा यसले गाउँको समस्त विकासका लागि योजना निर्माण गर्न सहयोग पुग्ने मान्यता छ । साथै गाउँको समग्र सूचना आवश्यक पर्ने जिज्ञासु र अध्ययन अनुसन्धानकर्तालाई पनि यस वस्तुगत विवरणले आवश्यक सूचना प्रवाह गर्ने विश्वास गरिएको छ ।

मुख्य उद्देश्यहरू

गाउँपालिकाहरूको वस्तुगत विवरण निर्माणबाट तिनीहरूको आवश्यकता अनुसारका सूचना एकतृत हुने गर्दछन् । यसबाट आवश्यकताअनुसार सूचना प्रवाह गर्न पनि सकिन्छ । यसले गाउँ भित्रका धेरै स्रोतहरूका बारेमा समेत यथार्थ जानकारी दिने हुनाले योजना निर्माणका लागि पनि पार्श्वचित्र सहयोगी हुने गर्दछन् । यसका साथमा यस पार्श्वचित्र निर्माण कार्यका मुख्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् ।

- गाउँपालिकाको सूचनासम्बन्धी तत्कालको अभावलाई समाधान गर्ने ।
- गाउँपालिकाको वास्तविक र सही सूचना संकलन गरी व्यवस्थापन गर्ने ।
- गाउँपालिकाका तथ्यांकहरू आवश्यकताअनुसार सम्बद्ध निकायलाई उपलब्ध गराउने ।
- गाउँपालिका भित्रका स्रोत, साधन र शीपको पहिचान गरी त्यसको सदुपयोग गर्ने तथा सम्भावित जोखिमहरूबाट बच्ने उपायहरूको खोजी गर्ने ।
- योजना छनौट पछि प्राथमिकता निर्धारणका लागि आधार तयार पार्ने ।
- स्थानीय विकासका लागि नवीन सोच र चिन्तनको सम्भावनाका लागि मार्ग प्रशस्त गर्ने ।
- आवश्यक हुने निकाय र व्यक्तिलाई छिटो र छरितो ढंगमा सूचना उपलब्ध गराउने ।
- गाउँभित्रका सूचना इन्टरनेटमा अपलोड गरी संसारका कुनै पनि कुनाबाट सहज रूपमा प्राप्त गर्न सकिने बनाउने ।

प्रस्तुत वस्तुगत विवरण निर्माणका उद्देश्यहरूमा सूचनाको व्यवस्थापन गरी आवश्यकता अनुसार गाउँपालिकाका सूचनाहरू लिपिबद्ध गर्ने र प्रयोगमा ल्याउने कुरा निकै महत्वपूर्ण छ । विकास निर्माणका कार्यसँग समन्वय गरी स्थानीय मानिसहरूलाई सेवा सुविधा उपलब्ध गराउन पनि यसका सूचनाहरू उपयोगी हुने छन् ।

महत्व

सरकारी सेवा जनताको घरदैलोसम्म तथा विकासका प्रतिफलहरू स्थानीय जनता समक्ष पुर्याउन र सबै वर्गका मानिसहरूले उपयोग गर्न सक्ने वातावरणको श्रृजना गर्नका लागि स्थानीय तहको वास्तविक वस्तुस्थितिको रेकर्ड गर्नु आजको मुख्य आवश्यकता हो । आजको विश्वव्यापीकरणको युगमा समय सापेक्ष ढंगले समानुपातिक विकासका प्रकृयाहरू अगाडि बढाउन सम्बन्धित क्षेत्रको वस्तुगत र विश्लेषणात्मक अध्ययन हुनु जरूरी पर्दछ । यस अध्ययनले सम्बन्धित क्षेत्रको वास्तविक वस्तुस्थिति पहिचान गरी भावि विकास योजना र रणनीतिहरू तर्जुमा गर्न तथा विकासका विभिन्न प्रकारका क्रियाकलापहरू संचालन गर्न विशेष महत्व राख्ने स्पष्ट छ । यसका अतिरिक्त प्रस्तुत पार्श्वचित्र सम्बन्धित क्षेत्रका संस्था एवं अनुसन्धानकर्ता, योजनाकार, विकासका चिन्तक, समाजसेवी लगायत जिज्ञाशु महानुभावहरूलाई समेत उपयोगी हुने भएकोले यस पार्श्वचित्र निर्माण कार्यको निकै ठूलो महत्व रहेको छ । तसर्थ यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र निर्माण गर्ने कार्य गरिएको हो ।

प्रयोग गरिएका विधिहरू

गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरणको ढाँचा तयारीका लागि विगतमा तयार भएका विभिन्न वस्तुगत विवरणहरूको अध्ययन, सहस्राब्दी विकास लक्ष्यका सूचकहरूको अध्ययन, जिल्ला सूचना व्यवस्थापन सम्बन्धी दिग्दर्शन र विगतमा तयार पारिएका गाउँ विकास योजना तर्जुमा मस्यौदा निर्देशिका आदि सामग्रीहरूको अध्ययन गरी यो पार्श्वचित्र तयार पारिएको हो । यसका साथै यस क्षेत्रका विज्ञहरूसँग गरेको परामर्शलाई पनि आधार लिएर अध्ययन विधि निकर्गोल गरिएको छ । यता आधारभूत सूचना संकलनका लागि एउटा प्रश्नावली तयार पारी विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिनिधि तथा सम्बद्ध व्यक्तिहरूलाई भराएर पनि सूचना संकलन गरिएका छन् । यसरी पार्श्वचित्र तथा सूचना संकलनको विधि निर्धारण गरेपछि तथ्यांक या सूचना संकलन गर्ने तथा अनुसन्धानात्मक ढंगमा त्यसलाई विश्लेषण तथा प्रस्तुतिकरण गर्ने कार्य गरिएको छ । यसबाट सूचनाहरूको सत्यतामा अभिवृद्धि भएको छ, भने दोहोरोपना पनि हटेर गएको छ । प्रस्तुत सूचनाहरू जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन, विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिवेदन तथा स्थलगत अध्ययनबाट पनि संकलन गरिएका छन् ।

वस्तुगत विवरण निर्माणको ढाँचा तयार भएपछि जनगणनाको प्रतिवेदनलाई अध्ययन गरिएको छ । विभिन्न संघसंस्था र कार्यालयका प्रतिवेदनलाई पनि यो पार्श्वचित्र निर्माणमा आधार मानिएको छ । यसका साथै स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफलबाट पनि केही तथ्यांक संकलन गरिएको छ । छोटो समयमा भर्न सकिने प्रश्नावली तयार पारी प्रतिनिधिमूलक ढंगमा स्थानीय सरोकारवालालाई भर्न दिएर पनि प्राथमिक तथ्यांक संकलन गरिएको छ । त्यसपछि तथ्यांकलाई तालिकीकरण, प्रशोधन र विश्लेषण गरिएको छ । यसका लागि वर्णनात्मक, तुलनात्मक र विश्लेषणात्मक विधि अपनाइएको छ । यसैगरी जिल्ला तहमा उपलब्ध प्रकाशित तथा अप्रकाशित द्वितीयक सूचनाका श्रोतहरू र विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिवेदनहरूको समेत अध्ययन, तुलना र विश्लेषण गरी समग्र गाउँपालिकाको अवस्था भल्कने गरी सिंगो पार्श्वचित्र तयार गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

सूचनाहरूको विश्लेषण र प्रस्तुतिकरण

प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारीका क्रममा सूचना संकलन तथा स्थानीय मानिसहरूसँग छलफल गरेपछि प्राप्त भएका तथ्यांकलाई CSPPro 3.3 सफ्टवेयरमा डाटा इन्ट्री गरी तथ्यांकको सामाजिक विज्ञानको तथ्यांकीय कार्यक्रमको विधि (SPSS 11.2) बाट विश्लेषण गर्ने काम गरिएको छ। प्राथमिक तथ्यांकको विश्लेषणका लागि द्वितीयक स्रोतसँग तुलना गरिएको छ। प्राप्त तथ्यांकलाई विश्लेषण गरी नक्सा, तालिका, चित्र तथा वृत्तचित्रमा समेत प्रस्तुत गरिएको छ। प्राप्त सूचनालाई वर्णनात्मक तथ्यांकीय विधिबाट विश्लेषण गरिएको छ। गाउँपालिकाको समग्र स्थितिको विश्लेषण गरी यो पार्श्वचित्र तयार पार्ने क्रममा विभिन्न विषयवस्तुलाई विभिन्न प्रकारका सूचकका रूपमा प्रयोग गरिएको छ। यता अवलोकन र सम्बद्ध पदाधिकारीहरूसँगको छलफलबाट आएका तथ्यांकलाई भने अन्य स्रोतबाट प्राप्त सूचनासँग तुलना गरी यो पार्श्वचित्र तयार पारिएको छ।

वस्तुगत विवरणको सीमा

प्रस्तुत वस्तुगत विवरण तयारीको क्षेत्र विस्तृत भएको हुँदा अध्ययनको उद्देश्यले दर्साएका विषयवस्तुलाई नै मुख्य क्षेत्रको रूपमा लिइएको छ। साधन, श्रोत, समय, लागत र सूचना लगायत अन्य विषयवस्तुहरूको सिमितताका कारणले जुनसुकै अध्ययन पनि केही निश्चित सीमा भित्र बाँधिएको हुन्छ। छोटो समयमा र कम खर्चमा यो पार्श्वचित्र निर्माण गर्नुपर्ने बाध्यता रहेको हुँदा वि.सं. २०६८ सालको जनगणनाको प्रतिवेदनलाई पनि आधार मानिएको छ। यसैगरी विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिवेदनलाई पनि यसमा आधार लिइएको छ। प्राथमिक तथ्यांक संकलनका लागि भने घरधुरी सर्वेक्षण गर्न धेरै समय लाग्ने हुनाले स्थानीय मानिसहरूसँग छलफल गर्ने, छोटो प्रश्नावली भराएर प्रतिनिधिमूलक ढंगमा भराउने तथा पुराना प्रतिवेदनबाट पनि सूचनाहरू लिने गरिएको छ। प्रश्नावली निर्माण गरी प्रतिनिधिमूलक ढंगमा भर्न लगाएर संकलन गरिएका प्राथमिक सूचनालाई भरपर्दो आधार मानिएको छ।

अध्ययनको क्षेत्र भौगोलिक रूपमा भोक्राहा गाउँपालिका रहेको छ। यसको सीमाका विषयमा भने यसले भोक्राहा गाउँपालिका भित्रका सूचनालाई मात्र महत्व दिइएको छ। वास्तवमा भोक्राहा गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र निर्माण गर्ने क्रममा प्राथमिक र द्वितीयक दुवै प्रकारका स्रोतसामग्रीको प्रयोग गरिएको छ। यसमा विशेषगरी स्थलगत सर्वेक्षण गर्ने क्रममा स्थानीय मानिसहरूसँग छलफल गरिएको छ। यस बाहेक जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन, गाविसहरूका रेकर्ड तथा अन्तरकृयाबाट पनि महत्वपूर्ण तथ्यांक संकलन गरिएको छ। सम्बद्ध कार्यालयहरूका प्रतिवेदनलाई पनि सूचनाको स्रोत मानिएको छ। तिनका प्रकासित र अप्रकासित दुवै प्रकारका प्रतिवेदनको पनि सहयोग लिएको छ। त्यसपछि प्राप्त सूचनाहरूलाई तालिकीकरण गर्ने र विश्लेषण गर्ने कार्य गरी यो पार्श्वचित्र तयार पारिएको छ।

परिच्छेद दुई भोक्राहा गाउँपालिकाको परिचय

ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिका जिल्लाको दक्षिण पश्चिमी भागमा पर्दछ । यस गाउँपालिकाको उत्तरी भागमा वराह र पूर्वी भागमा भने इनरूवा नगरपालिका पर्दछन् । अन्य दुईतिर हरिनगरा र कोशी गाउँपालिकाहरू रहेको यस गाउँपालिकाको बीच भागबाट पूर्वपश्चिम राजमार्ग गएको छ । भोक्राहा भेग उर्वर जमिनले भरपुर छ । उर्वर जमिन रहेको भोक्राहा गाउँपालिका कृषि उत्पादनका दृष्टिले निकै सम्पन्न छ । यस भेगबाट केही खोलाहरू पनि बगेका छन् । सप्तकोशी नदी नजिकै रहेको यस गाउँपालिकालाई भूमिगत जलस्रोतका लागि महत्वपूर्ण मान्न सकिन्छ । सागसब्जी र फलफूल उत्पादनका क्षेत्रमा यो गाउँपालिका जिल्लामा निकै प्रख्यात छ । यसको नजिकै रामधुनी, चतरा, प्रकाशपुर, चकरघट्टी र वराहक्षेत्र जस्ता धार्मिक तथा ऐतिहासिक क्षेत्रहरूको अवस्थिति रहनाले यो गाउँपालिका भेग ऐतिहासिक र सांस्कृतिक दृष्टिले पनि महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

अघि भोक्राहा गाउँपालिका क्षेत्रको ठूलो भूभागलाई घना जंगलले ढाकेको थियो । कोशी नदीका किनारी भागमा केही जातजातिका मानिसहरूका ससाना वस्तिहरू थिए । तत्काल घना जंगलका कारण मानिसले खोला या नदीको किनारी भागमा तथा पहाडको फेदीमा बस्न आवश्यक थियो । भोक्राहा गाउँपालिका भेगमा बेलाबेलामा पाइने पुराना बसोबासका अवशेषहरूले यसै कुराको संकेत गरेका छन् । भोक्राहा नाम आफैँ पनि ऐतिहासिक छ । अझ नरसिंह र भोक्राहा गाविस मिलेर यो गाउँपालिका बनेको हो । नरसिंह नाम भने भनै ऐतिहासिक देखिन्छ । किनकि अघि यस भेगमा नरसिंह विष्णुको एउटा पुरानो प्रतिमा पाइएको थियो, जसका आधारमा यस गाविसको नामनै नरसिंह राखिएको हो । यहाँ प्राप्त नरसिंहको प्रतिमालाई इसाको पाँचौँ शताब्दीतिर निर्मित प्रस्तर प्रतिमा मानिएको छ । उक्त प्रतिमा हाल काठमाडौँको राष्ट्रिय संग्रहालय छाउनीमा राखिएको छ । यसबाट यो गाउँपालिका क्षेत्र ऐतिहासिक कालदेखि नै प्रख्यात स्थल थियो भन्ने देखिन्छ ।

विक्रमको पाँचौँ शताब्दीसम्ममा यसको नजिकै पर्ने वराहक्षेत्रको ख्याति भारतको ठूलो भूभागसम्म फैलिएको देखिन्छ । तसर्थ मेला पर्वका अवसरमा भारततिरबाट वराहक्षेत्रमा थुप्रै मानिसहरू तीर्थयात्राका लागि आउने गर्दथे । तत्काल मोरङ भाडी अति घना भएकाले वराहक्षेत्र जान पनि नदी किनाराको बाटो हिंड्नु पर्दथ्यो । सम्भवत हरिनगरा तथा भोक्राहा हुँदै भारततिरका तीर्थयात्री वराहक्षेत्रतिर जाने र फिर्ने गर्दथे । तत्काल यस भेगमा केही ससाना वस्ति पनि थिए । त्यहाँ वैष्णव मन्दिर पनि बनेका हुँदा तिनै मन्दिरमा राखिएको नरसिंह विष्णुको प्रतिमा यस भेगमा पाइएको हो । कालान्तरमा कोशीको बाढीका कारण यहाँका वस्ति नासिए र मन्दिर भत्किए । तर तत्कालको या विक्रमको पाँचौँ शताब्दीतिरको नरसिंह विष्णुको प्रतिमा भने कोशीको बगरमा हजारौँ वर्ष त्यत्तिकै रथ्यो र पछि प्राप्त हुन पुग्यो । यहाँका पुराना बसोबासका भग्नावशेषहरू पनि बेलाबेलाको कोशीको बाढीका कारण बगेर गए र नासिए पनि । यसरी भोक्राहा भेग नेपालको सुनसरी जिल्लामा पर्ने एक ऐतिहासिक क्षेत्र हो भन्ने कुरा स्पष्ट छ ।

ऐतिहासिक कालमा भोक्राहा भेगमा बेलाबेलामा मानिसहरूको बस्ति बस्ने र नासिने क्रम चल्यो । यसै क्रममा यो स्थान कुनै बेला विभिन्न राज्यको अधीनमा पर्ने र स्वतन्त्र हुने कार्य पनि चलिरह्यो । कुनै बेला मत्स्यदेश भित्र पर्ने भोक्राहा लगायतको वरपरको ठूलो स्थानमा धेरै पहिलेदेखि नै मानिसको बसोबास भएको अनुमान छ । सुनसरीको चतरा, चकरघट्टी, रामधुनी र इटहरी सरहनै भोक्राहा गाउँपालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा पनि मानिसहरूको बसोबास थियो । मध्यकालमा कुनै बेला भोक्राहा भेग पनि मोरङ्गे राजाहरूको अधीनमा थियो भन्ने देखिन्छ । किनकि मध्यकालताका अहिलेका सुनसरी, मोरङ्ग र भापा मोरङ्गअन्तर्गत पर्दथे । मुरेहाङ्गको मोरङ्ग विजयपछि यो स्थान पनि मुरेहाङ्गको अधीनमा पर्‍यो । यसैगरी विजयनारायणले यसलाई विजयपुर राज्यमा पारे भने पछि यो भेग विभिन्न राजा र रजौटाका अधीनमा पर्ने र तिनबाट छुटकारा पाउने क्रममा नै यस भेगमा विजयनारायण पछि पाल्पाली सेनराजा लोहाङ्गसेनले कब्जा गरे ।

पाल्पाली सेनको अधीनमा परेको भोक्राहा लगायतको विजयपुर राज्य मकवानपुरको अधीनमा राखिएको थियो । यस भेगको राजा भने लोहाङ्गसेन थिए, जो मकवानपुरमा बसेर शासन गर्दथे । अझ पछि भने मकवानपुरे सेन राजा हरिहरसेनका नाति विधाता इनद्रसेनले मकवानपुरबाट विजयपुरलाई अलग्ग राज्य बनाएको हुँदा भोक्राहा लगायतको स्थान विजयपुरको अभिन्न अंग बन्न पुग्यो । कोशी पूर्वको ठूलो क्षेत्र विजयपुर राज्य भित्र पर्दथ्यो । तर भोक्राहा भेगलाई बेलाबेलामा कोशीको बाढीले दुख दिने गरेको हुनाले यहाँ बस्ति बस्ने र पुन नासिने क्रम नियमित रूपमा चलेर गयो । तसर्थ यसको अविच्छिन्न इतिहास पाउन नसकिएको हो ।

वि.सं. १८३१ सालमा विजयपुर बृहत्तर नेपालमा गाभिने क्रममा भोक्राहा लगायतको विजयपुर भेग पनि बृहत्तर नेपालभित्र पर्ने पुग्यो । त्यसपछि केही समयसम्म साँगुरीगढीबाट यस भेगको शासन चल्यो । पछि यस भेगको शासन रंगेली सदरमुकामबाट चलाउन लागियो । यता वि.सं. १९७१ साल पछि भने मोरङ्गको राजधानी विराटनगरमा सन्‍यो । त्यसपछि भोक्राहा भेग मोरङ्गको एक महत्वपूर्ण क्षेत्र बन्न पुग्यो । तर यस भेगको जमिन निकै उर्बर भएको हुनाले यस स्थानमा राज्यको पनि चासो रहीरह्यो ।

नामकरण

भोक्राहाको नामकरणका बारेमा अनेक प्रकारका तर्कहरू पाइन्छन् । हालको भोक्राहा शब्द भोक्राको अपभ्रंश भई बनेको मानिन्छ । भोक्राहाको नामकरणका बारेमा स्थानीय जनमानसमा प्रचलित एक किंवदन्तीअनुसार अधि यस भेगमा कोशीको बाढीले गर्दा बालुवानै बालुवा रहेकाले कृषि उत्पादन राम्रोसँग हुँदैनथ्यो । तसर्थ त्यस भेगमा यदाकदा भोकमारी पर्ने पनि गर्दथ्यो । यता त्यसको छेउछाउमा बस्ने मानिसहरूले यस भेगलाई अन्न नफल्ने तथा भोकमारी लाग्ने स्थानका रूपमा भोक्राहा भनेका हुन् भन्ने मान्यता छ ।

भोक्राहा गाउँपालिकामा नरसिंह गाविस पनि गाभिएको छ । यहाँ नरसिंह नाम नरसिंह विष्णुका नाममा राखिएको हो । यस भेगमा आजभन्दा करिब ६० वर्ष पहिलेतिर नरसिंह विष्णुको एउटा पुरानो प्रतिमा पाइएको थियो । आजभन्दा करिब १५ सय वर्ष पहिले निर्माण गरिएको मानिने उक्त प्रस्तर प्रतिमा हाल राष्ट्रिय संग्रहालय छाउनीमा संग्रहित छ । पूर्णकदको स्थानक उक्त प्रस्तर प्रतिमाले यस भेगको ऐतिहासिकता दर्साएको छ । यो प्रतिमा नरसिंह गाउँमा पाइनुको मतलब यस भेगमा अधि विष्णुका प्रतिमा र मन्दिरहरू स्थापना भएको अनुमान छ । यता यो प्रतिमा यसभन्दा केही उत्तरतिरबाट नदीको बाढीले बगाएर ल्याएको पनि हुन सक्तछ । जे भए पनि नरसिंह भेग

ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पुरातात्विक दृष्टिले पनि महत्वपूर्ण छ । यसरी नरसिंह गाविस आफैँमा ऐतिहासिक महत्वको छ । यसले गर्दा भोक्राहाको ऐतिहासिक महत्व पनि बढेर गएको देखिन्छ । अघि यस भेगबाट वराहक्षेत्र जाने आउने मानिसहरू हिंडडुल गर्दथे । सम्भवत यस भेगमा त्यसै बेला विभिन्न देवीदेवताका मन्दिरहरू समेत स्थापना भएका थिए भन्ने देखिन्छ ।

भोक्राहा गाउँपालिकामा नरसिंह गाउँपालिका पनि समावेश छ । यहाँ नरसिंहको नामकरणका सम्बन्धमा स्थानीय मानिसहरूमा प्रचलित विश्वास अनुसार भने अघि नरसिंहलाई नरसिंहटापू भनिन्थ्यो । यो गाउँ कोशीको बाढीले टापूका रूपमा परिणत भएको थियो । त्यहाँ विभिन्न प्रकारका जंगली जनावरहरू पाइन्थे भने मानिसहरू पनि बसोबास गरेका थिए । यसरी एउटै टापूमा जंगली जनावर र मानिसहरूको पनि बसोबास भएकाले मानिस र पशु सँगसँगै बस्ने टापूका रूपमा यसलाई नरसिंह टापू भनिएको हो । कालान्तरमा उक्त स्थान नरसिंह गाविसका नामले प्रख्यात भएको धारणा स्थानीय मानिसहरूमा पाइन्छ ।

अवस्थिति

सुनसरीको दक्षिणपश्चिम भागमा पर्ने भोक्राहा गाउँपालिका नक्सामा हेर्दा सिधा ठाडो स्वरूपको देखिन्छ । यो गाउँपालिका भोक्राहा र नरसिंह गाविसलाई मिलाएर वि.सं. २०७३ सालमा पुनर्संरचना गरिएको हो । यसमा निम्नानुसारले वडा विभाजन गरिएको छ ।

भोक्राहा गाविसका वडा नं. ३, ४ र ८ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. १
भोक्राहा गाविसका वडा नं १ र २ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. २
भोक्राहा गाविसका वडा नं. ५ र ६ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ३
भोक्राहा गाविसका वडा नं. ७ र ९ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ४
नरसिंह गाविसका वडा नं १ र ४ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ५
नरसिंह गाविसका वडा नं. २, ८ र ९ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ६
नरसिंह गाविसका वडा नं. ३, ५ र ६ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ७
नरसिंह गाविसका वडा नं. ७ लाई	भोक्राहा गापा वडा नं. ८

यसरी दक्षिणपश्चिम सुनसरीका यी दुईवटा गाविसलाई मिलाएर भोक्राहा गाउँपालिका बनाईएको हो । यस गाउँपालिकामा जम्मा ८ वटा वडाहरू छन् । यस गाउँपालिकाको नाम भने भोक्राहा गाविसको नामका आधारमा राखिएको छ ।

सिमाना

भोक्राहा सुनसरीको दक्षिणपश्चिम भागमा पर्ने तराईको गाउँपालिका हो । यसको पूर्वमा इन्द्रा नगरपालिका, पश्चिममा कोशी गाउँपालिका र भारत, दक्षिणमा हरिनगरा गाउँपालिका र उत्तरमा वराह नगरपालिका पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको पूर्व र उत्तरमा नगरपालिका तथा पश्चिम र दक्षिणमा भने गाउँपालिका पर्ने हुँदा यसलाई महत्वपूर्ण भाग मान्न सकिन्छ । यो गाउँपालिका

तराईका सम्म भूभागमा पर्दछ । कोशीको नजिकै पर्ने भए पनि यो गाउँपालिकाको अत्यधिक जसो जमिन निकै उर्बर पनि छ । तसर्थ यसलाई सुनसरीको महत्वपूर्ण गाउँका रूपमा लिन सकिन्छ ।

क्षेत्रफल

भोक्राहा गाउँपालिकाको सिमाना पूर्वमा इनरूवा नगरपालिकासँग जोडिएको छ । चारैतिर विभिन्न गाउँ र नगरपालिकाहरूले घेरेको यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल भने ६३.३७ बर्गकिमी छ । यो गाउँपालिका समुद्र सतहबाट करिब ६८ मिटर उचाईमा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको भू-उपयोगको अवस्थामा अधिकांश भूभाग कृषि क्षेत्रले ओगटेको छ । यस गाउँपालिकाभित्र केही वनक्षेत्र पनि रहेका छन् ।

भौगोलिक स्वरूप

भोक्राहा सुनसरी जिल्लाको दक्षिण पश्चिमी भागमा पर्ने गाउँपालिका हो । दुई तिरबाट नगरपालिका र अन्य दुई तिरबाट गाउँपालिकाहरूले घेरेको यो गाउँपालिकाको बीच भागबाट पूर्वपश्चिम लोकमार्ग गएको छ । यता भोक्राहादेखि रामधुनी, चतरा र वराहक्षेत्रसम्म पनि मोटरबाटो छ, जुन हाल ग्राभेल गरिएको छ भने त्यसलाई कालोपत्र गर्ने प्रयास भईरहेको देखिन्छ । यो गाउँपालिकाको सबै भूभाग सम्म तराई प्रदेशमा पर्दछ । तर यसको ढाल दक्षिणतिर फर्किएको हुनाले यहाँका खोलानाला दक्षिणतिर बग्ने गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा केही वन छ भने यहाँ केही सिमसार र पानीका मूल पनि छन् ।

स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

चाडपर्वहरू मानिसको संस्कृतिसँग सम्बन्धित छन् । यिनीहरूको परम्परा निकै लामो हुने गर्दछ । चाडपर्व जाति विशेष र धर्मविशेष पनि हुने गर्दछन् । तसर्थ कुनै पनि जाति र धर्मको परिचय चाडपर्वलेनै दिने गर्दछन् । जस्तो धार्मिक रूपमा साकेला र चण्डी आदि किरात धर्म, इद र बक्रिद इस्लाम धर्म तथा ल्होसर लामा बौद्धधर्मसँग सम्बन्धित छन् । यसैगरी दशैं, तिहार, कृष्णअष्टमी, चैतेदशैं, शिवरात्री र फगुवा आदि हिन्दू धर्मसँग सम्बन्धित छन् । यता विभिन्न धर्मका मानिसलेमान्ने मान्ने चाडपर्व अन्य धर्मका अनुयायीले पनि मान्ने गर्दछन् ।

चाडपर्व र मेला तथा जात्राहरू धार्मिकमात्र नभएर जातिय पनि हुने गर्दछन् । जस्तो लाखेजात्रा, गाईजात्रा, घोडेजात्रा र इन्द्रजात्रा आदि काठमाडौं उपत्यकाका नेवारहरूसँग सम्बन्धित पर्व र जात्राहरू हुन् । यसैगरी जनै पूर्णिमा तागाधारी ब्राह्मणक्षेत्रीसँग, चण्डी पूर्णिमा तथा चण्डीनाच किरातहरूसँग तथा ग्रामथानपूजा र सिरूवा मेला तराईका आदिवासी जनजातिसँग सम्बन्धित छन् । यस्ता जात्रा, पर्व र उत्सवले विभिन्न जातजातिको चिनारी पनि गराउने गरेका छन् ।

हामीले सालभर मनाउने चाडपर्वहरू हाम्रा पुर्खाले सुरु गरेका हुन् । त्यसपछि तिनीहरू पुस्तौंपुस्ता मनाइँदै आएका छन् । तसर्थ तिनीहरू कसले र कहिले सुरु गरे भन्ने कुरा खोज्कै विषय बनेको छ । तर पनि यस्ता पर्वले हाम्रो चिनारी गराएका छन् । यिनीहरूको सामाजिक र सांस्कृतिक महत्वका हुन्छन् भने मनोरन्जन, आत्मशुद्धि तथा आपसी सद्भावका माध्यम मानिन्छन् । जस्तो दशैं लगायतका ठूला पर्वका अवशरमा मानिसहरू आफूभन्दा ठूलोको घरमा गएर टीका लगाउने तथा आशिर्वाद लिने गर्दछन् । यता यस्ता कैयन् पर्वहरू पनि छन्, जस अवशरमा शुभकामना आदानप्रदान गर्ने, आफन्तहरूसँग भेटघाट गर्ने, देवीदेवताको पूजाआजा गर्ने तथा हर्ष मनाउने

गरिन्छ । चाडपर्व र उत्सवहरू राम्रा मीठा खाना खाने र खुशियाली मनाउने कार्यसँग पनि निकट छन् ।

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा अनेक प्रकारका मेला र चाडपर्व मनाउने चलन छ । विशेषगरी यहाँका आदिवासीहरूले थानमा पूजाआजा गर्दछन् । यहाँका मानिहरूले दुर्गापूजा, दिपावली, माघी, सक्रात, जितिया र छैट पर्व मनाउने गर्दछन् । यहाँ अलग्ग प्रकारका मेलाहरू लाग्ने चलन भने छैन । यहाँका शिवालयहरूमा श्रावण महिनाभर पानी चढाउने मानिसहरूको भीडभाड लाग्ने गरेको छ । यहाँका मुस्लिम समुदायले इद, बक्रिद र रमजान पर्व मनाउने गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा मनाइने पर्व तथा जात्रा र उत्सवलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १

चाडपर्वहरू

क्रस	चाडपर्व	जात्रा	मेलाहरूका नाम	मनाउने महिना	तिथि	मनाउने जातजाति
१	जितिया पर्व			आश्विन कृष्ण पक्ष		मधेशी समुदाय र आदिवासी
२	अनन्त पूजा			भदौरे पूर्णिमा		विभिन्न जातजाति
३	डिहीवार पूजा			आषढ १ गते		
४	इद, बक्रिद र रमजान					मुस्लिम समुदाय
५			ब्रह्मथान मेला	माघ १ गते		विभिन्न जातजाति
		माघी, सिरूवा र दहीघाप मेला		विभिन्न तिथि र अवशरहरू		तराई आदिवासी
	दशैं, तिहार, चैतेदशैं, तीज, शिवरात्री, कृष्णजन्माष्टमी, बुद्धजयन्ति, ल्होसार आदि					विभिन्न जातजाति

श्रोत: भोक्राहा गाउँपालिका ।

सुनसरीको भोक्राहामा सालभरमा अनेक प्रकारका चाडपर्वहरू मनाउने चलन छ । तर तिनीहरू सबैको लेखाजोखा गर्न असम्भव प्राय छ । यहाँका जातजातिअनुसार र धर्मअनुसारका पनि पर्वहरू छन् । तर पनि यहाँका कतिपय चाडपर्वहरू साभा पनि छन् । तिनीहरू मानिसहरूको आनन्द, आपसी सद्भाव, एकता र मनोरन्जनका माध्यम पनि मानिन्छन् ।

पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

पर्यटन यात्रासँग सम्बन्धित विषय हो । अधि मानिसहरू व्यापार र तीर्थ यात्राका क्रममा एक ठाउँबाट अर्को ठाउँको यात्रा गर्ने गर्दथे । पछि यात्रालाई पनि व्यावसायीकरण गरियो र यसैलाई पर्यटनका रूपमा लिन लागियो । यसलाई एक महत्वपूर्ण आर्थिक गतिविधिको माध्यम पनि मान्न लागिएको पाइन्छ । यसले गर्दा पर्यटन शब्दको अर्थ पनि बृहत्तर हुँदै गयो । पर्यटनलाई महत्वपूर्ण

आर्थिक गतिविधिको माध्यम तथा व्यवसायका रूपमा लिन लागेपछि यसलाई मनोरञ्जनका लागि र धर्म गर्न घुम्ने अर्थमा लिन लागियो । यात्रालाई व्यवसायीकरण गरिएपछि यसले उद्योगको रूप लिन लागेको हो । तसर्थ हाल आएर पर्यटनलाई एक प्रकारको उद्योग मानिन्छ ।

पर्यटन के हो भन्ने सवालमा कुनै विदेशीका कृत्याकलाप, जुन कुनै निश्चित देश, क्षेत्र र शहरभित्र पस्ने, रहने र हिंडडुल गर्ने कार्यका साथै आर्थिक गतिविधिसँग सम्बन्धित विषयवस्तुलाई पर्यटन भन्ने गरिएको छ । यहाँ यात्रा गर्ने व्यक्तिलाई विदेशी भनिएको छ, तर कुनै व्यक्ति आफ्नै देशभित्र यात्रा गर्दछ भने ऊ पनि पर्यटक मानिन्छ । यसको मतलब कुनै पनि यात्रीको अर्को देशको यात्रामात्र पर्यटन हो भन्ने मान्यता रहँदैन । आफ्नै देशभित्रका विभिन्न स्थानहरूको यात्रा गर्ने व्यक्ति पनि पर्यटक मानिन्छ । तर उसबाट आर्थिक गतिविधि भएको या यात्राका शिलशिलामा केही रकम खर्च गरेको हुनुपर्दछ । यता पर्यटन आर्थिक पक्षसँग गाँसिएको विषयवस्तु रहेकाले यात्रा गर्ने व्यक्तिले यात्राका क्रममा पैसा खर्च गरेन भने त्यसलाई पर्यटक मान्न सकिँदैन । यसरी पर्यटन र पर्यटक आन्तरिक र बाह्य दुवै प्रकारका हुन्छन् । आफ्नै देसमा घुमफिर गर्ने पर्यटक आन्तरिक र अर्को देसको भ्रमण गर्ने भने बाह्य पर्यटक हुने गर्दछन् ।

पर्यटनको कार्य देसभित्र विदेशी मुद्रा भित्र्याउनु पनि हो । यसबाट ज्यादा फाइदा होटल व्यवसायीलाई हुन्छ भने यसले देसको अर्थव्यवस्थाका विविध पक्षमा प्रभाव पारिरहेको हुन्छ । यसरी पर्यटन विशुद्ध रूपमा आर्थिक गतिविधिसँग जोडिएको हुन्छ । पर्यटनलाई आर्थिक गतिविधि र कुनै पनि मुलुकको आर्थिक उन्नयनको माध्यम मानिएको छ । यसबाट आन्तरिक रूपमा आर्थिक गतिविधि तिब्र हुन्छ भने बाह्य पर्यटकबाट विदेशी मुद्रासमेत प्राप्त गर्न सकिन्छ । तर पनि यहाँ विदेशी पर्यटकलाई मात्र महत्व दिन भने सकिँदैन । आन्तरिक र बाह्य पर्यटक दुवैको पर्यटनमा समान महत्व रहने गर्दछ । समय विताउन र व्यापार व्यवसायका लागि कम्तिमा २४ घण्टाका लागि अर्को मुलुकको भ्रमणमा जाने पर्यटकलाई भने अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटक भन्ने गरिन्छ । वास्तवमा कुनै पनि व्यक्ति पर्यटक हुनका लागि कम्तिमा पनि २४ घण्टा या एक रात अर्को स्थानमा बसेकै हुन आवश्यक छ । यस अर्थमा विहान कुनै ठाउँमा गएर बेलुका आफ्नै घरमा फिर्नुलाई पर्यटन मान्न सकिँदैन । तसर्थ पर्यटन फुर्सदको घुमाई (leisure travel) सँग सम्बन्धित छ, जुन मनोरञ्जन, भेटघाट, तीर्थयात्रा, भेला, मिटिङ तथा सभासम्मेलनमा भाग लिने जुनसुकै प्रयोजनसँग पनि सम्बन्धित रहन सक्तछ ।

घुम्ने (tourist) र स्वागतकर्ता (host) दुवै पक्षको आवश्यकता पर्यटनका लागि पर्दछ । यस सन्दर्भमा यात्रिलाई पाहुना (guest) र स्थानीयलाई स्वागतकर्ता (host) भनिन्छ । पाहुनाले आफू नयाँ ठाउँमा गएर स्थानीयबाट सेवा लिन्छ र स्वागतकर्ताले सेवा वापत यात्रिसँग मूल्य लिने गर्दछ । यसबाट आर्थिक गतिविधि समेत हुने भएकाले पर्यटनलाई उद्योगका रूपमा लिन गरिएको हो । यसैगरी आफूलाई चाहिने सबै सामग्रीहरू जस्तो खाने, सुत्ने र अन्य आवश्यक वस्तु आफैँ बोकेर हिंडनु पर्यटन नभएर यात्रामात्र हो । तसर्थ आरामले छुट्टि विताउन, मनोरञ्जन गर्न, उपचार गर्न, तीर्थयात्रा गर्न, व्यापारव्यवसाय गर्न र आफन्तसँग भेटघाट गर्न गरिने यात्रा पर्यटन हो र त्यसरी घुम्ने व्यक्तिलाई पर्यटक भनिन्छ । मानिसहरूको अस्थायी यात्राबाट पर्यटनको प्रादुर्भाव हुने गर्दछ । तसर्थ बसाइँ सर्नु, नोकरी र अध्ययन गर्न घरबाहिर बस्नु र धर्मशाला या आफन्तको घरमा निशुल्क खानपिन गरी बस्नुजस्ता कार्यलाई पर्यटन मान्न सकिँदैन । यसका लागि स्वागतकर्ता र पाहुना दुवैको अस्तित्व आवश्यक छ र स्वागतकर्ताले सेवा दिएवापत सेवाशुल्क पाउने अवस्थामा सिर्जना हुन आवश्यक हुने गर्दछ ।

कुनै पनि स्थानको पर्यटन विकासका लागि त्यस स्थानमा पर्यटकहरूले घुमफिर गर्ने गर्नु पर्दछ । पर्यटक उनीहरूका चासोका विषयवस्तु हेर्न तथा तिनीहरूका बारेमा जानकारी लिनका लागि कुनै पनि स्थानको भ्रमण गर्ने गर्दछन् । तसर्थ पर्यटनका लागि त्यस्ता स्थानका तान्ने तत्व

(pull factor) ले प्रभाव पारेको हुन्छ । पर्यटकहरूले टेलिभिजन, रेडियो, अन्य माध्यमका विज्ञापन, ट्राभल एजेन्सीहरू, होटल, गाइडबुक, लेखरचना, क्लब, आफन्त, साथीभाई र यातायात कम्पनिका माध्यमबाट त्यस्ता ठाउँका बारेमा जानकारी पाउने र तिनीहरूको भ्रमणका गर्ने गर्दछन् । विशेषगरी जङ्गलसम्बन्धी, जमिनको सतहमा पाइने र मानव सभ्यतासँग सम्बन्धित श्रोतहरू पर्यटकका लागि तान्ने तत्व (pull factors) हुने गर्दछन् । ताल, नदी, हिउँ, गल्छी, पहाड, उपत्यका, बेंसी, फाँट, मानवका स्थानीय चाडपर्व, उत्सव, लोकगीत, हस्तकला, शीप, परम्परा, भेषभूषा, म्यूजियम, स्मारक, धार्मिक स्थल, युद्ध र खेल उत्सव, सिनेमा, बार र रेस्टुरेन्टजस्ता जुनसुकै तत्वहरू पनि पर्यटकका तान्ने तत्व हुन सक्छन् । यसका साथै मेला, प्रदर्शनी, सम्मेलन र किनमेल गर्ने स्थानहरू समेत पर्यटकलाई तान्ने तत्व हुने देखिन्छन् । कुनै पनि स्थानका मानिसहरूको अतिथि सत्कार परम्परा, शान्ति सुरक्षाको अवस्था र अन्य परिस्थितिले समेत पर्यटकहरूलाई तान्ने गर्दछ ।

प्रकार

मुख्य रूपमा पर्यटन आन्तरिक र बाह्य गरी जम्मा २ प्रकारको हुन्छ । एउटै देसभित्र एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा जाने या यात्रा गर्ने कार्य आन्तरिक पर्यटन हो भने एक देसबाट अर्को देसमा आउने तथा जाने कार्य बाह्य या अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटन हो । वर्तमान समयमा पर्यटनको क्षेत्र अति व्यापक छ । जुनसुकै कृयाकलापका लागि जस्तोसुकै स्थानमा पनि पर्यटकहरू पुग्दछन् । पर्यटनका लागि कुनै भौगोलिक सिमा हुँदैन । ध्रुविय क्षेत्र, मानवको बसोबास भएको क्षेत्र, मानवरहित मरुभूमि र जङ्गल जहाँसुकै पनि पर्यटन हुन सक्छ । पर्यटकहरू हिमाल, पहाड, तराई र उपत्यकाका बीचमा पनि विभेद गर्दैनन् । यसैगरी तालतलैया, नदी, पोखरी, झरना, चट्टान, वनस्पति, जिवजन्तु र चराचुरूङ्गी पनि पर्यटकलाई आकर्षण गर्ने विषयवस्तु मानिन्छन् ।

पर्यटकको चाहना र उसको घुमफिर गर्ने उद्देश्यअनुसार पर्यटन विभिन्न प्रकारका हुन्छन् । पर्यटकहरू विविध गतिविधिहरू जस्तो मनोरञ्जन गर्न, आराम गर्न, खेलकुद गर्न तथा औषधोपचार गर्न एक ठाउँबाट अर्को ठाउँको भ्रमणमा निस्कन सक्छन् । यसै गरी नातेदार, आफन्त, साथीभाई र कामको सिलशिलाका अन्य व्यक्तिहरूसँग भेटघाट गर्ने मनसायबाट पनि मानिसहरू घर छाडेर यात्रा गर्ने गर्दछन् । यस्तो यात्रा उत्प्रेरणालाई अन्तरव्यक्ति उत्प्रेरक समुहमा राख्न सकिन्छ । यता इज्जत र प्रतिष्ठाका लागि, व्यापार गर्न, ज्ञान हाशिल गर्न र सभा सम्मेलनमा भाग लिनका लागि समेत मानिसले विभिन्न स्थलहरूको भ्रमण गर्दछ । तसर्थ पर्यटन पनि विभिन्न प्रकारको हुने गर्दछ । पर्यटन र पर्यटकलाई नयाँ ठाउँको खोजी गर्ने (explorer), स्थानीय मानिसको घरमा गएर बस्ने (elite), छुट्टिको समयमा कतै अलग्गै स्थानमा गएर बस्ने (off beat), अनौठा उद्देश्य लिएर भ्रमणमा निस्किएका (unusual), समुहमा हिंड्न रूचाउने (incipient mass), प्याकेज टुरका रूपमा निस्कने (mass) र आराम र मनोरञ्जनका लागि सामुहिक यात्रा गर्ने (charter) गरी विभिन्न भागमा वर्गिकरण गर्न सकिन्छ । यहाँ वर्णित प्रकारका साथमा पर्यटक र पर्यटनलाई मुख्य रूपमा निम्नानुसारले वर्गिकरण गर्न सकिन्छ ।

सहासिक पर्यटक र पर्यटन

सहासी कार्य गर्न हिंड्ने पर्यटकलाई सहासिक पर्यटक र त्यसबाट सृजना हुने पर्यटनलाई सहासिक पर्यटन भनिन्छ । हिमाल चढ्ने (पर्वतारोहण), चट्टानहरूमा चढ्ने (रक क्लाइम्बिङ्ग), अग्लो भोलुङ्गे पूलबाट फलान्ने (बङ्गिजम्पिङ्ग), बेगिलो पानीमा नाउः खियाउने (च्याफ्टिङ्ग), बलुनमा बसेर उड्ने (बेलुनिङ्ग) र अन्य प्रकारका त्यस्तै जोखिमी कार्य गर्न हिंड्ने कार्यहरू सहासिक पर्यटनसँग सम्बन्धित विषयवस्तु हुन् । नेपालका हिमाली र पहाडी प्रदेशमा यस्ता सहासिक कृयाकलाप गर्नका लागि सालिन्दा हजारौं पर्यटकहरू यस भेगको यात्राका लागि आउने गर्दछन् ।

कालो पर्यटक र पर्यटन

युद्ध, ठूला दुर्घटना, प्राकृतिक प्रकोप जस्तो हुरी, सामुद्रिक आँधी, भूकम्प र बाढी पहिरो आदिले ठूलो धनजनको क्षति भएको स्थानमा भ्रमण गर्ने पर्यटक कालो पर्यटक हुन् भने त्यसबाट सिर्जना हुने पर्यटनलाई कालो पर्यटन भनिन्छ। यस्तो विषयवस्तु हेर्न रूचाउने पर्यटकहरू त्यस्तो स्थानका भ्रमणमा जान रूचाउँछन्। पर्यटक अआफ्नो चाखअनुसारका विषयवस्तुका बारेमा जानकारी पाउन हिंडडुल गर्ने भएकाले कालो पर्यटनमा पनि पर्यटकहरूको चासो रहेको हुने गर्दछ। जस्तो दक्षिण पूर्वी एसियामा आएको सुनामीका कारणले भएको धनजनको क्षति हेर्न र त्यसका बारेमा जानकारी लिनका लागि हजारौं पर्यटकहरू त्यस भेगको भ्रमणमा आएको उदाहरण पाउन सकिन्छ।

मनोरञ्जन पर्यटक र पर्यटन

मनोरञ्जन गर्न या आनन्दका लागि घुमफिर गर्ने पर्यटकलाई मनोरञ्जन पर्यटक भनिन्छ। यस्तो पर्यटनमा पर्यटकहरू नयाँनयाँ विषयवस्तु हेरेर रमाउने गर्दछन्। यस्तो प्रकारको पर्यटनमा पर्यटक आनन्दका लागि घर छाडेर अन्यत्र जाने तथा घुमफिर गर्ने गर्दछ। उसमा अरू उद्देश्यहरू भने गौण रहेका हुन्छन्। त्यसका बदलामा उसमा के मा आनन्द लिने भन्ने कुराचाहिं चाखको विषयवस्तु हुने गर्दछ। पुरानो सभ्यताका केन्द्रविन्दु हेरेर मनोरञ्जन गर्ने, जातिय सांस्कृतिक गतिविधि, अनौठा भौगोलिक र प्राकृतिक दृश्य, हिमाल, ताल, नदी, भरना, जिवजन्तु र प्राकृतिक वनस्पति लगायतका वस्तुहरू उसका मनोरञ्जन लिने माध्यम हुन सक्छन्।

आराम र आमोदप्रमोद पर्यटक र पर्यटन

काममा व्यस्त मानिसहरू केही समयका लागि आराम गर्न तथा आमोदप्रमोदका लागि कतै यात्रा गर्न हिंड्ने गर्दछ भने त्यस्तो यात्रालाई आमोदप्रमोद या आराम पर्यटन भनिन्छ। सामान्यतया सालैभर काममा व्यस्त रहने मानिसहरू यस्तो प्रकारको यात्रामा हिंड्न रूचाउने गर्दछन्। यसबाट उनीहरूमा आनन्द र आमोदप्रमोदको अनुभूति हुने गर्दछ। विशेष गरी तीर्थयात्रा र सांस्कृतिक विषयवस्तुको अवलोकनमा यस्ता पर्यटकहरूको चासो रहेको हुन्छ। आमोदप्रमोद पर्यटकहरू साहसिक पर्यटनमा कम चासो राख्ने गर्दछन्।

सांस्कृतिक पर्यटक र पर्यटन

सांस्कृतिक पर्यटन विभिन्न सांस्कृतिक र ऐतिहासिक स्थलहरूको यात्रासँग सम्बन्धित छ। मानिसहरू विभिन्न समुदाय र धार्मिक सम्प्रदायका गतिविधि, चालचलन, भाषा, धर्म, रहनसहन र भेषभूषा, हेर्न, जान्न र बुझ्नका लागि विभिन्न समुदायका मानिसहरू बसोवास गरेका क्षेत्रहरूको यात्रामा निस्कने गर्दछन्। ऐतिहासिक र पुरातात्विक स्थलहरूको भ्रमण पनि यसैसँग सम्बन्धित छ। यस्तो यात्रा या पर्यटनमा मनोरञ्जनका साथसाथै अर्को संस्कृतिका बारेमा केही कुरा सिक्ने र बुझ्ने मनसाय राखिएको हुन्छ।

व्यवसायिक पर्यटक र पर्यटन

व्यापार व्यवसायमा र उद्योगधन्धाका सिलसिलामा गरिने यात्रा व्यवसायिक पर्यटन हो। व्यवसायिक सभासम्मेलनमा भाग लिन तथा व्यवसाय नै सञ्चालन गर्न या व्यवसाय विस्तार गर्न पनि यात्रिहरू विभिन्न स्थानहरूको भ्रमणमा निस्कने गर्दछन्। तसर्थ यस्तो पर्यटन व्यापार व्यवसायको विस्तारसँग सम्बन्धित हुन्छ। यसरी व्यापार व्यवसाय सञ्चालन गर्ने शिलशिलामा पनि पर्यटनको प्रादुर्भाव हुने गर्दछ।

तीर्थयात्रा पर्यटक र पर्यटन

धार्मिक उद्देश्यबाट तीर्थयात्रा गर्न गरिने यात्रा तीर्थयात्रा पर्यटन हो । सालिन्दा लाखौंको संख्यामा मानिसहरू तीर्थयात्रा पर्यटनमा निस्कने गर्दछन् । हिन्दूहरू विशेष गरी काशी, गया, हरिद्वार, प्रयाग, बराहक्षेत्र, मुक्तिक्षेत्र, गोसाइँकुण्ड र कैलास लगायतका नेपाल र भारतका हिन्दू तीर्थहरूको भ्रमणमा निस्कने गर्दछन् भने मुस्लिमहरू मक्कामदिना, किश्चियनहरू जेरुसेलम र बुद्धिष्टहरू लुम्बिनी र कपिलवस्तुको तीर्थयात्रा गर्न जाने गर्दछन् । यी स्थानहरूमा गरिने पर्यटन विशुद्ध धार्मिक कृत्याकलापसँग सम्बन्धित हुने हुनाले यस्तो पर्यटन तीर्थयात्रा पर्यटन हो । विश्वभरमा नै अन्य पर्यटनका तुलनामा तीर्थयात्रा गर्ने व्यक्तिहरूको संख्या ज्यादा हुने भएकाले तीर्थयात्रा पर्यटन ज्यादा फस्टाएको पाइन्छ ।

खेलकुद पर्यटक र पर्यटन

खेलकुद हेरेर रमाउने तथा खेलकुद रूचाउने मानिसहरू संसारका विभिन्न भागहरूमा संचालन गरिने राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिष्पर्द्धाहरूमा पुग्ने गर्दछन् । विशेष गरी खेलाडीहरू त्यस्ता प्रतिष्पर्द्धामा भाग लिन तथा अन्य व्यक्तिहरू अरूले खेलेका खेलकुद हेरेर रमाउन तथा मनोरञ्जन गर्न त्यस्ता स्थलहरूको यात्रा गर्ने गर्दछन् । विश्वकप फुटबल र क्रिकेट लगायत ओलम्पिक खेलहरू तथा क्षेत्रीय, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय खेलकुद सम्पन्न गरिने स्थानमा खेलकुद पर्यटकहरू भ्रमण गर्दछन् र त्यस्ता खेलहरू खेलेर तथा अरूले खेलेको हेरेर रमाउने गर्दछन् । हाल आएर खेलकुद विश्वभर नै प्रतिष्पर्द्धात्मक रूपमा खेल्ने गरेको छ र त्यस्ता प्रतिष्पर्द्धा हेर्न तथा त्यसबाट रमाउन बर्सेनि लाखौं मानिसहरू प्रतिष्पर्द्धा हुने स्थानहरूको भ्रमणमा निस्कने गर्दछन् । यसैबाट खेलकुद पर्यटन फस्टाएको छ ।

औषधोपचार पर्यटक र पर्यटन

मानिसहरू बेलाबेलामा स्वास्थ्य परीक्षण गराउन तथा औषधोपचार गर्ने उद्देश्यले पनि विभिन्न ठाउँहरूको भ्रमणमा जाने गर्दछन् । यस्तो पर्यटनलाई औषधोपचार पर्यटन भनिन्छ । सामान्यतया कम सुविधा भएका ठाउँबाट औषधोपचारका लागि बढी सुविधा भएका स्थानतिर मानिसहरू जाने र स्वास्थ्य परीक्षण तथा औषधोपचार गराउने गर्दछन् । यसरी औषधोपचार पर्यटनको विकास भने ठूला शहर र ख्यातिप्राप्त अस्पताल तथा चिकित्सकहरू रहेको ठाउँमा हुने गरेको छ । औषधोपचार पर्यटनको आधार सेवामा लाग्ने खर्च र समयले पनि निर्धारण गरेको हुन्छ । कम खर्च र समयमा स्तरीय औषधोपचार सुविधा भएका मुलुकहरूमा यस्तो पर्यटन फस्टाउने गरेको हुन्छ ।

माथि वर्णित पर्यटनका विभिन्न प्रकारहरू पर्यटकको यात्रा गर्ने उद्देश्यसँग सम्बन्धित छन् । मानिसहरूका इच्छा अनगिन्ति हुने हुँदा अनगिन्ति प्रकारका विषयवस्तु हेर्न, बुझ्न र त्यसबाट आनन्द लिनका लागि पर्यटकहरू भ्रमणमा निस्कने गर्दछन् । तसर्थ पर्यटक र पर्यटनका प्रकार पनि अनगिन्ति प्रकारका हुन्छन् । सामान्यतया पर्यटन प्रबर्द्धन गर्ने सरकार र अन्य निकायहरूले पर्यटकको रूचिअनुसारको पर्यटन व्यवस्थापन गर्ने र त्यसैबाट विदेशी मुद्रा प्रसस्तै आर्जन गर्ने गरेका छन् । तसर्थ पर्यटक र पर्यटन निश्चित विषयवस्तुसँग मात्र सम्बन्धित हुन्छ भन्न सकिँदैन । अति नराम्रा मरूभूमिका दृश्यदेखि लिएर सुन्दर स्थलहरू, अति सुगमदेखि लिएर अति दुर्गम स्थलमा पनि पर्यटकहरू पुग्न सक्तछन् । तसर्थ यस्ता विषयवस्तु भएका स्थानमा मात्र पर्यटन फस्टाउँछ भनी सिमारेखा तोक्नु उचित मानिँदैन । भौतिक सम्पन्नताका कारणले मानव निर्मित वस्तुदेखि प्राकृतिक अवस्थाका वस्तुहरू समेत पर्यटकीय दृष्टिले त्यत्तिकै महत्वपूर्ण मानिन्छन् । भौतिक पूर्वाधारको विकासले भरपुर भएको स्थानका पर्यटकहरू प्राकृतिक अवस्थाका वस्तुहरू हेर्न रूचाउँछन् भने विकासोन्मुख मुलुकका भौतिक पूर्वाधार विकास नभएका स्थानका पर्यटकहरू मानव

निर्मित विषयवस्तुदेखि रमाउँछन् । तसर्थ पर्यटकहरूको चाहना पनि अलगअलग प्रकारको हुने गर्दछ । पर्यटकहरू निश्चित उद्देश्य राखेर विभिन्न स्थानहरूको भ्रमणमा निस्कने भए पनि कतिपय अवस्थामा चाहिँ धेरैवटा उद्देश्य एकैपटक राखेर पनि यात्रा गर्न निस्कने गर्दछन् । तसर्थ कुनै पनि एकै स्थानमा गरिने यात्रा उद्देश्यअनुरूप विभिन्न प्रकारको पर्यटन हुन सक्तछ । जस्तो तीर्थयात्रा गर्ने व्यक्ति सांस्कृतिक पर्यटक र विदा पर्यटक पनि हुन सक्तछ भने साहसिक पर्यटक पनि सांस्कृतिक पर्यटकसमेत बन्न सक्ने देखिन्छ ।

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिका क्षेत्रमा ठूला पर्यटकीय क्षेत्रको अभाव छ । यहाँ एउटा सामुदायिक वन, केही सिमसार र ससाना पोखरीहरू छन् । तिनीहरूलाई पर्यटन विकासका क्षेत्रमा प्रयोग गर्न सकिने सम्भावना छ । यसका साथमा यस गाउँपालिकामा सम्भाव्य पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान गर्न पनि त्यत्तिकै आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

वर्तमान भूउपयोगसम्बन्धी विवरण

तालिका नं २

भूउपयोगसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	गापा या नपा	
		क्षेत्रफल हे.	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र		९० प्रतिशत
२	वन तथा चरन क्षेत्र		१ प्रतिशत
३	आवास क्षेत्र		३ प्रतिशत
४	नदिनालाले ओगटेको क्षेत्र		०.५ प्रतिशत
५	ताल तलैया		०
६	सिमसार क्षेत्र		०
७	औद्योगिक क्षेत्र		१ प्रतिशत
८	सडकले ओगटेको क्षेत्र		२ प्रतिशत
९	९ अन्य		२.५
१०	जम्मा		१०० प्रतिशत

श्रोत: गाउँपालिका, भोक्राहा ।

भोक्राहा गाउँपालिकाको उत्तरी भागमा धुनिवनको अवशेष छ भने यसको अन्य अधिकांश भाग कृषिका लागि उर्वर र उन्नत पनि छ । तसर्थ यहाँ अत्यधिक जसो भूभागमा कृषि कार्य गरिएको छ । यसको थोरै भागमात्र सामुदायिक वनले पनि ढाकिएको छ । यता यहाँ सिमसार र पोखरीहरू निकै न्यून छन् । तसर्थ तिनीहरूले ओगटेको क्षेत्र पनि निकै कम छ ।

सिंचित क्षेत्रफल

भोक्राहा गाउँपालिकामा चतरा नहरको सुकसेना नहरबाट सिंचाईको सुविधा उपलब्ध भएको छ । यहाँ केही स्थानीय खोलाहरूबाट पनि कुलो बनाएर सिंचाई गरिएको छ । यसैगरी भूमिगत जलश्रोतलाई पनि सिंचाईका रूपमा प्रयोग गर्ने गरिएको छ ।

तालिका ३
सिंचित क्षेत्रफल

क्रस	विवरण	क्षेत्रफल	कैफियत
१	सालैभर सिंचित	१८५० हे	
२	मौसमी सिंचित	९४० हे	
३	कूल सिंचित क्षेत्रफल	२४९० हे	
४	असिंचित जमिन	११२३ हे.	
५	खेतियोग्य जमिन	४६१३ हे	
६	खेत गरीएको जमिन	४४०० हे	

श्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय ।

भोक्राहा गाउँपालिकाको विभिन्न भागमा अनेक नहर र कूलाले सिंचित गरेका छन् । यसमा गाउँपालिकाको उत्तरतिर बाट चतरा नहर गएको छ र यसले गाउँको ठूलो हिस्सामा सिंचाईको सुविधा पुऱ्याएको छ भने यसको पूर्वी र मध्य भागबाट बग्ने खोलानालाले पनि सिंचाईको सुविधा दिएको छ । यसैगरी यहाँका ससाना कूलोबाट पनि सिंचाईको सुविधा पुगेको छ ।

वन क्षेत्र, नर्सरीसम्बन्धी विवरण

वनजंगल कुनै पनि स्थानको शोभा मानिन्छन् । तिनीहरू भएको स्थानमा सुन्दरता अभिवृद्धि हुन्छ भने वनजंगलमा नै विभिन्न जीवजन्तुले वासस्थान पाउने गर्दछन् । वातावरणको शुद्धता तथा पर्यावरणको संरक्षणका लागि पनि वनजंगलको ठूलो भूमिका रहन्छ । यस गाउँपालिकामा ठूला वनजंगल त छैनन् । तर पनि यहाँ एउटा सामुदायिक वन र केही नीजि वन छन् । तसर्थ यहाँका खालि जमिन र खोलाहरूका छेउछाउमा वृक्षारोपण गरी वनजंगलको क्षेत्रफल बढाउन आवश्यक देखिन्छ ।

तालिका नं. ४
वन क्षेत्र

विवरण	संख्या	क्षेत्रफल	प्रतिशत	कैफियत
सामुदायिक वन	४	२१ बिगाहा		
कबुलियती वन				
धार्मिक वन				
सरकारी संरक्षित वन				
अन्य				
जम्मा	४	२१ बिगाहा		

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय भोक्राहा ।

यस गाउँपालिकामा ४ वटा सामुदायिक वन छन् । यसरी यो गाउँपालिकामा वनजंगल निकै कम छ । तर यसको नजिकै रामधुनी वन करिब ३१०० बिगाहामा फैलिएको देखिन्छ । यसले गर्दा भोक्राहाको शोभा रामधुनीले पनि बढाएको छ, भन्ने देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका खोलाको किनारी भागमा पनि वृक्षारोपण गरी सुन्दरतामा अभिवृद्धि गर्न सकिन्छ ।

सरकारी तथा सार्वजनिक जमिनहरूको विवरण

सरकारी र सार्वजनिक जमिनलाई सबै मानिसको हितमा सदुपयोग गर्न सकिन्छ । विभिन्न सरकारी जमिनको प्रयोजन धेरै हुन सक्तछ । कतै पार्क या उद्यान बनाउनदेखि लिएर सरकारी भवनहरू निर्माणका लागि पनि यस्तो जमिनको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ सरकारी जमिनको लेखाजोखा हुन आवश्यक छ । तलको तालिकामा यस गाउँपालिकाको सरकारी जमिनको विवरण दिइएको छ ।

तालिका नं ५ सरकारी जमिन

क्रस	जमिन रहेको स्थान	क्षेत्रफल	स्वामित्व
१	भोक्राहा र नरसिंहमा गरी जम्मा	३१ कठ्ठा	
जम्मा		३१ कठ्ठा	

श्रोत:गाउँपालिकाको कार्यालय ।

यस गाउँपालिकाका विभिन्न भागमा धेरै सरकारी जमिन रहेको हुनसक्ने सम्भावना छ । तिनीहरूको खोजी गरी सामुदायिक विकासमा लगाउन आवश्यक छ । विशेषगरी खोलाका किनारी भाग, बगर र सिमसार तथा पोखरीका रूपमा पनि सरकारी जमिन रहेको हुन सक्तछ । तर यस्तो जमिन जुनसुकै अवस्थाको भए पनि यसलाई जनताका हितमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । भोक्राहा गाउँपालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा यस्तो जमिन पचासौं बिगाहा हुन सक्तछ । यसैगरी कतिपय स्थानको ऐलानी जमिन मानिसहरूले नीजि काममा प्रयोगमा ल्याएको पनि हुन सक्तछ । यस्तो जमिनको पनि खोजी गरी संरक्षण गर्ने या सार्वजनिक हितमा प्रयोग गर्न आवश्यक हुने गर्दछ ।

परिच्छेद तीन

आधारभूत तथ्यांक विश्लेषण

खण्ड एक

व्यक्तिगत विवरण

जनसंख्याको विवरण

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या वि.सं. २०६८ सालको जनगणना अनुसार ४०६३६ जना रहेको छ, जसमा महिला २०६८३ जना र पुरुष १९९५३ जना छन् । वि.सं. २०५८ सालको जनगणना अनुसार यहाँको जनसंख्या ३३९२८ थियो, जसमा महिला १६६०२ जना र पुरुष १७३२६ जना थिए । संख्यागत रूपमा विगत १० वर्षको अन्तरालमा यस गाउँपालिकाको जनसंख्या ६७०८ जनाले बढोत्तरी भई वि.सं. २०६८ सालमा जम्मा जनसंख्या ४०६३६ जना पुगेको देखिन्छ । वि.सं. २०६८ सालपछि पनि यस गाउँपालिकाको जनसंख्या सामान्य रूपमा बृद्धि भएको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको राजमार्गको छेउछाउमा जनसंख्या ज्यादा बढेको देखिन्छ । यसलाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

तालिका नं. १
वडा अनुसार तथा लिङ्गानुसार जनसंख्याको विवरण तथा जनसंख्या बृद्धिदर

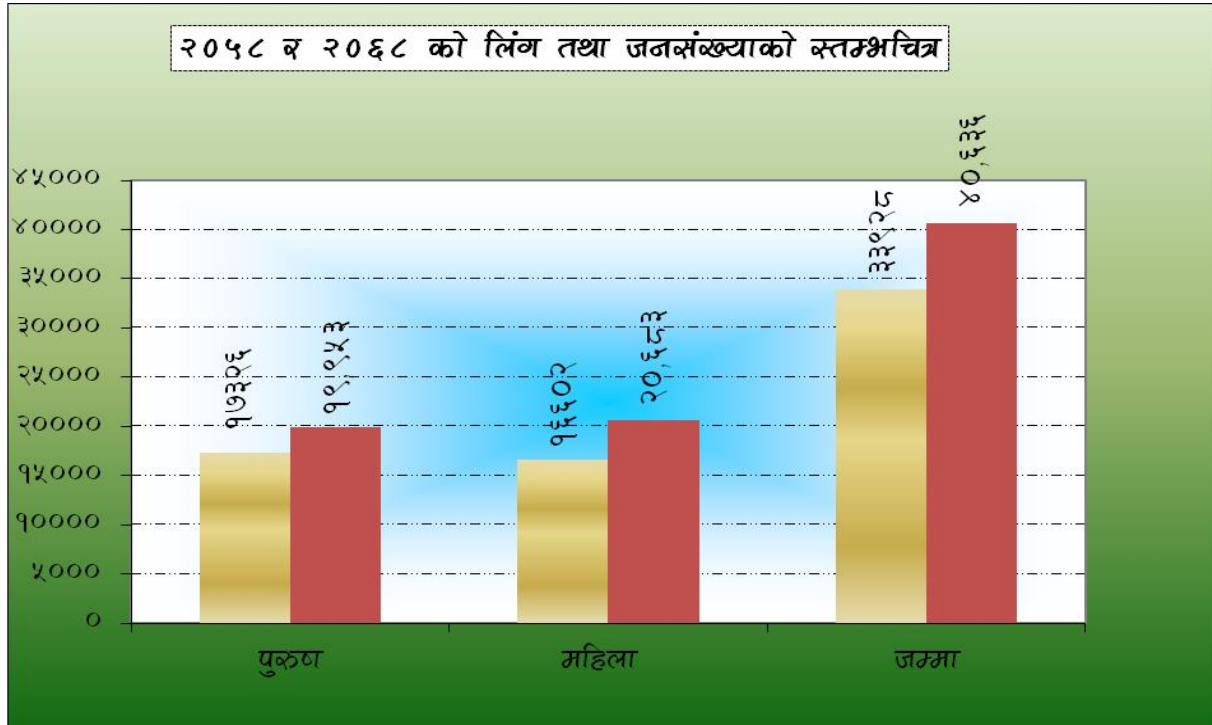
वडा नं.	लिङ्ग (२०६८)		जम्मा	घरपरिवार संख्या	औषत परिवार संख्या	लैङ्गिक अनुपात	लिङ्ग (२०५८)		जम्मा	औषत वार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर			
	पुरुष	महिला					पुरुष	महिला		जम्मा	पुरुष	महिला	कुल
१	२,४८२	२,५४६	५,०२८	९०८	५.५४	९७.४९							
२	२,७३४	२,९५७	५,६९१	९५०	५.९९	९२.४६							
३	१,९४८	२,१२२	४,०७०	७५३	५.४१	९१.८							
४	२,२१७	२,४०९	४,६२६	७८८	५.८७	९२.०३							
५	२,५०९	२,५००	५,००९	७९०	६.३१	१००.३६							
६	२,६७४	२,८३८	५,५१२	९४३	५.८५	९४.२२							
७	२,८२७	२,६५४	५,४८१	९४३	५.८१	१०६.५२							
८	२,५६२	२,६५७	५,२१९	७२३	७.२२	९६.४२							
जम्मा	१९,९५३	२०,६८३	४०,६३६	६,७९८	५.९७	९६.४७	१७३२६	१६६०२	३३९२८	१.४१	२.२	१.८	

श्रोत: जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार भोक्राहा गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या ४०६३६ जना पुगेको छ । यहाँ पुरुषको संख्या १९९५३ जना र महिलाको संख्या भने यस भन्दा केही ज्यादा २०६८३ जना छ । भोक्राहाको जनसंख्या बृद्धिदर भने १.८ प्रतिशत रहेको छ ।

भोक्राहा गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण तलको लेखाचित्रमा पनि देखाइएको छ ।

रेखाचित्र १
जनसंख्याको विवरण

भोक्राहा गाउँपालिकाको जनसंख्याको वृद्धिदरलाई आधार मानी विभिन्न वर्षहरूको जनसंख्या अनुमान गरिएको छ । वि.सं. २०६८ सालपछि यस गाउँपालिकाको जनसंख्या निम्नानुसारले वृद्धि भएको अनुमान गरिएको छ ।

तालिका नं. २
विभिन्न सालको (अनुमानित) जनसंख्या

सि.नं.	लिङ्ग (२०६८)			२०७४ को अनुमानित जनसङ्ख्या			२०७५ को जनसङ्ख्या			जनसंख्या दोब्बर हुन लाग्ने समय
	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	
१	१९९५३	२०६८३	४०६३६	२९७०४	२३०२५	४५२३८	२२०९०	२३४४९	४६०५४	३८
जम्मा	१९९५३	२०६८३	४०६३६	२९७०४	२३०२५	४५२३८	२२०९०	२३४४९	४६०५४	३८

श्रोत: जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार भोक्राहा गाउँपालिकाको जनसंख्या वि.सं. २०७४ सालमा जम्मा ४५२३८ जना पुगेको अनुमान छ । यसैगरी वि.सं. २०७५ सालमा भने ४६०५४ जना पुग्ने अनुमान गरिएको छ । वि.सं. २०७५ सालमा यस गाउँपालिकाको पुरुषको संख्या २२०९० र महिलाको संख्या २३४४९ पुग्ने अनुमान छ ।

लिङ्ग अनुसार घरमुली

भोक्राहा गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण हेर्दा यहाँ महिलाको तुलनामा पुरुषहरूको घरमुली संख्या ज्यादा रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा जम्मा ६७९८ घरपरिवार मध्ये ५७९८ जना घरमुली पुरुषहरू नै रहेका छन् भने महिला घरमुली संख्याचाहिं निकै न्यून मात्रमा १०८० जनामात्र रहेको छ । तलको तालिकामा लिंगअनुसारको घरमुलीको संख्या देखाइएको छ ।

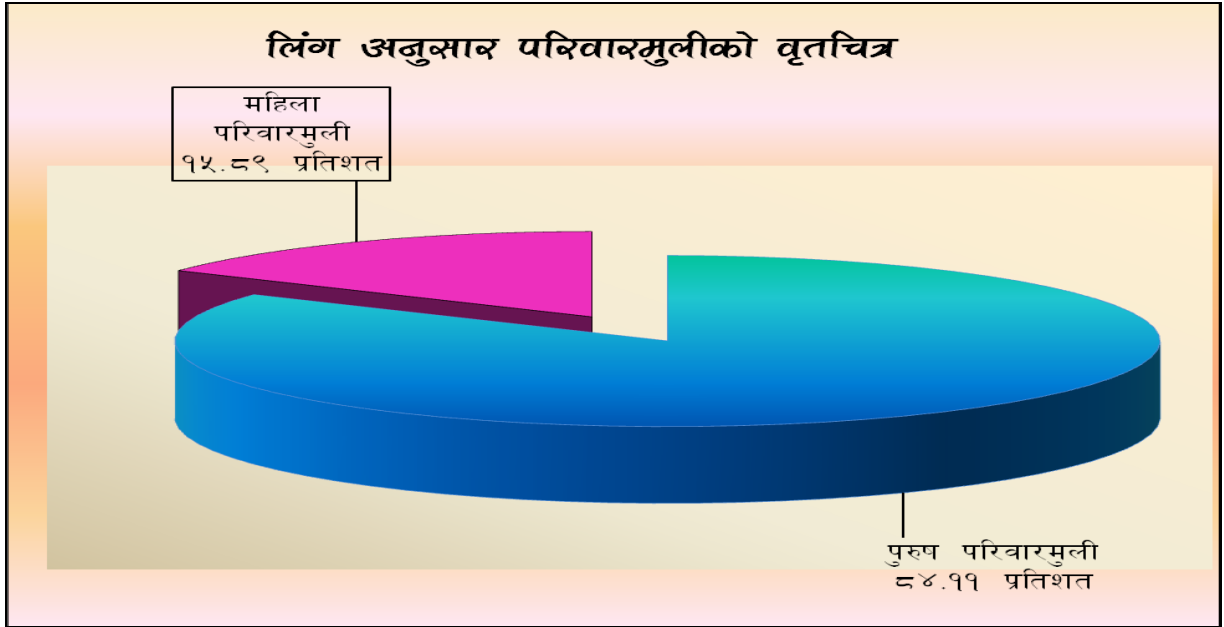
तालिका नं. २

लिङ्गअनुसार परिवार मुली, परिवार संख्या र औसत परिवार संख्या

वडा नं.	परिवारमूलीको लिङ्ग		जम्मा
	पुरुष	महिला	
१	७५६	१५२	९०८
२	७४७	२०३	९५०
३	६२८	१२५	७५३
४	६४६	१४२	७८८
५	६७८	११२	७९०
६	७६०	१८३	९४३
७	८८३	६०	९४३
८	६२०	१०३	७२३
जम्मा	५,७९८	१,०८०	६,७९८

श्रोत: जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन ।

माथिको तालिकामा दिइएको लिंगअनुसारको घरमुलीको विवरणमा सबैभन्दा ज्यादा महिला घरमुली भएको वडा वडा नं. २ हो, जहाँ जम्मा २०३ जना महिलाहरू घरमुली रहेका देखिन्छन् । सामान्यतया आदिवासि जनजातिको वसोवास भएका वडाहरूमा महिला घरमुलीको संख्या ज्यादा रहने गरेको देखिन्छ । यसलाई तलको लेखाचित्रमा पनि दिइएको छ ।

समूहगत उमेरको जनसंख्या

जनसंख्याको विश्लेषणमा उमेरको महत्वपूर्ण उपयोगिता रहेको हुन्छ । यसले गाउँपालिकाको गत जनसंख्याको ढाँचालाई वर्गिकरण गरेर कुन उमेरका मानिसहरूको संख्या के कति छ भन्ने कुरालाई स्पष्ट गर्दछ । यसमा सबैभन्दा ज्यादा संख्या ५ देखि ९ वर्षको बीचको उमेर का मानिसहरूको रहेको छ । यस गाउँपालिकामा यो समूहको जनसंख्या ६४६६ जना रहेको छ । यसैगरी सबैभन्दा कम संख्यामा रहेका उमेर समूहका मानिसहरू भने ७० देखि ७४ वर्ष उमेर का मानिसको रहेको छ । यहाँ यिनीहरूको संख्या जम्मा ३९३ जना रहेको देखिन्छ । चार वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको संख्या ५११७ जना रहेको छ भने ५ देखि ९ वर्ष उमेरका बालबालिका ६४६६ जना रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको उमेर अनुसारको जनसंख्याको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

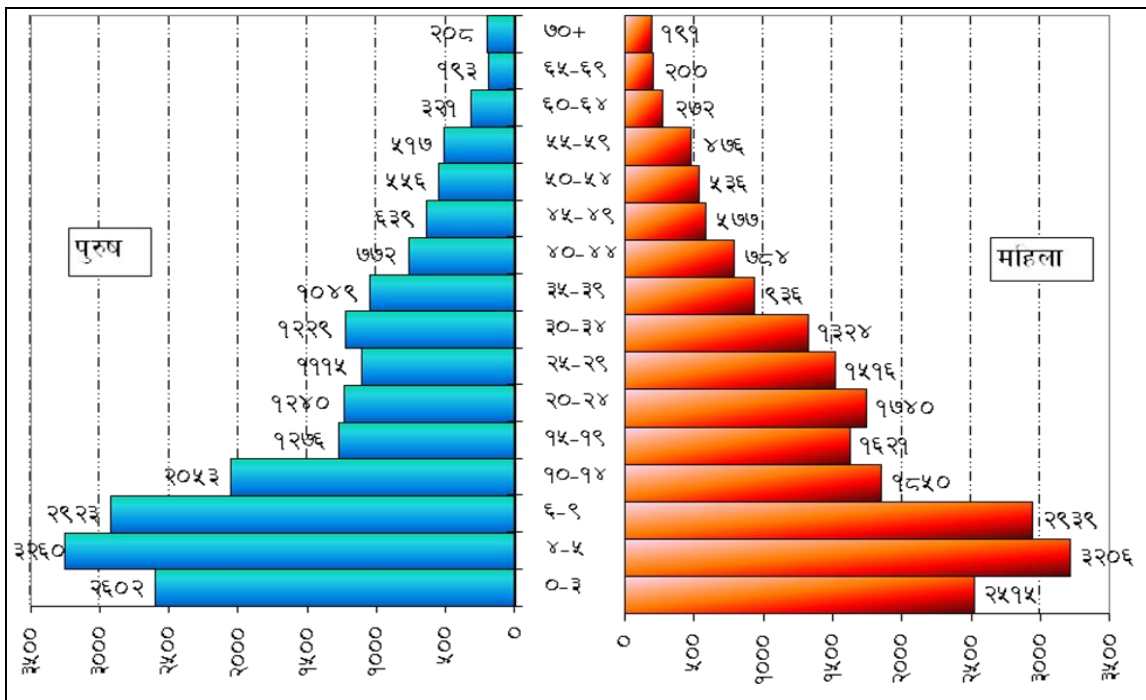
तालिका नं. ३
उमेर समूहअनुसार तथा लिंगअनुसार जनसंख्या, लैङ्गिक अनुपात

सि.नं.	उमेर समुह	लिंग		जम्मा	प्रतिशत
		पुरुष	महिला		
१	००-०४	२,६०२	२,५१५	५,११७	१२.५९
२	०५-०९	३,२६०	३,२०६	६,४६६	१५.९१
३	१०-१४	२,९२३	२,९३९	५,८६२	१४.४३
४	१५-१९	२,०५३	१,८५०	३,९०३	९.६०
५	२०-२४	१,२७६	१,६२१	२,८९७	७.१३
६	२५-२९	१,२४०	१,७४०	२,९८०	७.३३

७	३०-३४	१,११५	१,५१६	२,६३१	६.४७
८	३५-३९	१,२२९	१,३२४	२,५५३	६.२८
९	४०-४४	१,०४९	९३६	१,९८५	४.८८
१०	४५-४९	७७२	७८४	१,५५६	३.८३
११	५०-५४	६३९	५७७	१,२१६	२.९९
१२	५५-५९	५५६	५३६	१,०९२	२.६९
१३	६०-६४	५१७	४७६	९९३	२.४४
१४	६५-६९	३२१	२७२	५९३	१.४६
१५	७०-७४	१९३	२००	३९३	०.९७
१६	७५+	२०८	१९१	३९९	०.९८
जम्मा		१९,९५३	२०,६८३	४०,६३६	१००.००

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार ७५ वर्षभन्दा माथिको या आश्रित तथा जेष्ठ नागरिकको संख्या पनि ३९९ जना रहेको छ । समग्रमा यस गाउँपालिकामा पुरुषको संख्या ज्यादा रहेका उमेर समूह भने ० देखि ९ वर्ष, ४० देखि ४४, ५० देखि ५४ वर्ष, ५५ देखि ५९ वर्ष, ६० देखि ६४ वर्ष, ६५ देखि ६९ वर्ष र ७५ वर्षभन्दा माथिको उमेरका मानिसहरू छन् । अन्य उमेर का मानिसहरूमा भने महिलाको संख्या ज्यादा रहेको देखिन्छ । यसबाट ज्यादा लामो समयसम्म बाँच्ने मानिसहरू यस गाउँपालिकामा पुरुषहरू भएको देखिन्छ । यसलाई तलको लेखाचित्रमा पनि दिइएको छ ।

भोक्राहा गाउँपालिकाका विभिन्न उमेरका वडाअनुसारको जनसंख्यालाई पनि विश्लेषण गरिएको छ। यसमा उमेर अनुसारका वडाअनुसारको जनसंख्यालाई तलको तालिकामा दिइएको छ।

वडा नं. र उमेर समूह	लिंग		जम्मा
	पुरुष	महिला	
वडा नं. १			
००-०४	३०३	२९६	५९९
०५-०९	३७०	३२०	६९०
१०-१४	३६७	३६०	७२७
१५-१९	२५६	२४१	४९७
२०-२४	१६४	२०८	३७२
२५-२९	१६७	२२७	३९४
३०-३४	१३३	१८८	३२१
३५-३९	१५५	१४४	२९९
४०-४४	१२३	१२०	२४३
४५-४९	१०२	१०८	२१०
५०-५४	७१	६७	१३८
५५-५९	८६	७४	१६०
६०-६४	७०	८०	१५०
६५-६९	४८	४७	९५
७०-७४	३०	३७	६७
७५+	३७	२९	६६
जम्मा	२,४८२	२,५४६	५,०२८
वडा नं. २			
००-०४	३९६	३९६	७९२
०५-०९	४८१	५०८	९८९
१०-१४	४५०	४०७	८५७
१५-१९	२७६	२८८	५६४
२०-२४	१६१	२३३	३९४
२५-२९	१३७	२२६	३६३
३०-३४	१४२	२१९	३६१

वडा नं. र उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
	पुरुष	महिला	
३५-३९	१७७	१९९	३७६
४०-४४	१४३	११५	२५८
४५-४९	८७	८३	१७०
५०-५४	६५	५९	१२४
५५-५९	५८	८९	१४७
६०-६४	८०	६९	१४९
६५-६९	३३	३६	६९
७०-७४	३१	१६	४७
७५+	१७	१४	३१
जम्मा	२,७३४	२,९५७	५,६९१
वडा नं. ३			
००-०४	२३९	२१५	४५४
०५-०९	३०५	२८३	५८८
१०-१४	२६९	३०६	५७५
१५-१९	२०६	१९५	४०१
२०-२४	११८	१६३	२८१
२५-२९	१०९	१८९	२९८
३०-३४	१११	१६२	२७३
३५-३९	१२०	१५७	२७७
४०-४४	१०७	९६	२०३
४५-४९	८४	९९	१८३
५०-५४	७१	६०	१३१
५५-५९	५३	६६	११९
६०-६४	६७	४६	११३
६५-६९	३८	२३	६१
७०-७४	१५	३२	४७
७५+	३६	३०	६६
जम्मा	१,९४८	२,१२२	४,०७०

वडा नं. र उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
	पुरुष	महिला	
वडा नं. ४			
००-०४	२५५	२५७	५१२
०५-०९	३७९	३७६	७५५
१०-१४	३९६	३७६	६९२
१५-१९	२६०	२५७	५१७
२०-२४	१५३	१७५	३२८
२५-२९	१३२	२०३	३३५
३०-३४	१११	१७२	२८३
३५-३९	१४१	१५०	२९१
४०-४४	१२०	१०९	२२९
४५-४९	८९	८८	१७७
५०-५४	७८	७४	१५२
५५-५९	६५	५७	१२२
६०-६४	४९	४३	९२
६५-६९	३१	२९	६०
७०-७४	२१	२६	४७
७५+	१७	१७	३४
जम्मा	२,२१७	२,४०९	४,६२६
वडा नं. ५			
००-०४	३४७	३५०	६९७
०५-०९	४३५	४२१	८५६
१०-१४	३७५	३५४	७२९
१५-१९	२३९	१९२	४३१
२०-२४	१७६	२११	३८७
२५-२९	१६८	२१५	३८३
३०-३४	१४४	१९७	३४१
३५-३९	१७१	१३४	३०५
४०-४४	११५	९३	२०८

वडा नं. र उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
	पुरुष	महिला	
४५-४९	१०१	९९	२००
५०-५४	६८	८०	१४८
५५-५९	७३	४५	११८
६०-६४	३७	३९	७६
६५-६९	२६	३१	५७
७०-७४	२०	१८	३८
७५+	१४	२१	३५
जम्मा	२,५०९	२,५००	५,००९
वडा नं. ६			
००-०४	३३३	३१२	६४५
०५-०९	४१९	४३४	८५३
१०-१४	३८०	४४८	८२८
१५-१९	२५५	२३९	४९४
२०-२४	१६६	२२०	३८६
२५-२९	१९५	२८२	४७७
३०-३४	१६९	१८४	३५३
३५-३९	१४९	१९७	३४६
४०-४४	१७३	१३९	३१२
४५-४९	९६	१०८	२०४
५०-५४	१०४	६६	१७०
५५-५९	६५	६४	१२९
६०-६४	७६	६२	१३८
६५-६९	४८	३८	८६
७०-७४	१८	२३	४१
७५+	२८	२२	५०
जम्मा	२,६७४	२,८३८	५,५१२
वडा नं. ७			
००-०४	३१३	२८०	५९३

वडा नं. र उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
	पुरुष	महिला	
०५-०९	३७९	३७८	७५७
१०-१४	३४१	३५०	६९१
१५-१९	३०२	२२१	५२३
२०-२४	२२०	२०३	४२३
२५-२९	१९१	२०२	३९३
३०-३४	१८९	२०३	३९२
३५-३९	२००	१९७	३९७
४०-४४	१५२	१३४	२८६
४५-४९	११६	११४	२३०
५०-५४	१११	९५	२०६
५५-५९	८९	८७	१७६
६०-६४	८८	७९	१६७
६५-६९	५५	३९	९४
७०-७४	३८	२५	६३
७५+	४३	४७	९०
जम्मा	२,८२७	२,६५४	५,४८१
वडा नं. ८			
००-०४	४१६	४०९	८२५
०५-०९	४९२	४८६	९७८
१०-१४	४२५	३३८	७६३
१५-१९	२५९	२१७	४७६
२०-२४	११८	२०८	३२६
२५-२९	१४१	१९६	३३७
३०-३४	११६	१९१	३०७
३५-३९	११६	१४६	२६२
४०-४४	११६	१३०	२४६
४५-४९	९७	८५	१८२
५०-५४	७१	७६	१४७
५५-५९	६७	५४	१२१

वडा नं. र उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
	पुरुष	महिला	
६०-६४	५०	५८	१०८
६५-६९	४२	२९	७१
७०-७४	२०	२३	४३
७५+	१६	११	२७
जम्मा	२,५६२	२,६५७	५,२१९

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन २०६८ ।

यस गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा बसोबास गर्ने विभिन्न उमेर का मानिसहरूको संख्या अलगअलग प्रकारको छ । जस्तो ३ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिका वडा नं. १ देखि ८ सम्म क्रमिक रूपमा ७९९, ५९२, ४५४, ५१२, ६९७, ६४५, ५९३ र ८२५ जना छ । यसैगरी अन्य उमेर का मानिसको संख्या पनि विभिन्न वडाहरूमा विविध रूपमा रहेको पाइन्छ । जे भए पनि यस गाउँपालिकाको देश विकासका लागि महत्वपूर्ण उमेरको जनशक्ति ज्यादा रहेको देखिन्छ ।

आर्थिक रूपले सकृय जनसंख्या

भोक्राहा गाउँपालिकामा आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको बाहुल्यता रहेको छ । उमेरका आधारमा यस गाउँपालिकामा दस वर्षदेखि माथिका साठी वर्षसम्मको आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको प्रतिशत निकै उच्च रहेको छ । यस गाउँपालिकाका विभिन्न उमेर समूहका जनसंख्यालाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४

एकल उमेर अनुसार तथा लिङ्गानुसार गाउँपालिकाको जनसंख्या

उमेर	लिङ्ग		जम्मा	उमेर	लिङ्ग		जम्मा
	पुरुष	महिला			पुरुष	महिला	
०	४४७	४०३	८५०	३९	८६	५८	१४४
१	३३५	३४५	६८०	४०	६७५	५६६	१,२४१
२	५५८	५१८	१,०७६	४१	७०	५६	१२६
३	६०६	६३३	१,२३९	४२	१९४	१४०	३३४
४	६५६	६१६	१,२७२	४३	५२	९१	१४३
५	६९०	६३५	१,३२५	४४	५८	८३	१४१
६	५९६	६०८	१,२०४	४५	५०५	४६६	९७१
७	५९१	६८३	१,२७४	४६	६९	७५	१४४
८	९०४	८२१	१,७२५	४७	५८	४५	१०३
९	४७९	४५९	९३८	४८	१०६	१६१	२६७

१०	८९३	८८१	१,७७४
११	३८९	४०२	७९१
१२	७१५	७०४	१,४१९
१३	४५७	४९३	९५०
१४	४६९	४५९	९२८
१५	५२७	४५८	९८५
१६	५०१	४२२	९२३
१७	३४७	२८८	६३५
१८	४४५	४७२	९१७
१९	२३३	२१०	४४३
२०	४०१	४९६	८९७
२१	१९२	१८१	३७३
२२	३२२	४४०	७६२
२३	१६२	२३६	३९८
२४	१९९	२६८	४६७
२५	५०१	६७९	१,१८०
२६	१९६	२३३	४२९
२७	१७२	२३४	४०६
२८	२९७	४९०	७८७
२९	७४	१०४	१७८
३०	५८५	७८१	१,३६६
३१	६९	७८	१४७
३२	२४१	३२७	५६८
३३	११४	१९०	३०४
३४	१०६	१४०	२४६
३५	६९८	६९४	१,३९२
३६	१३६	१५५	२९१
३७	१०७	११७	२२४
३८	२०२	३००	५०२

४९	३४	३७	७१
५०	४६७	३७२	८३९
५१	४१	३१	७२
५२	७९	७७	१५६
५३	२१	५८	७९
५४	३१	३९	७०
५५	३६८	३३८	७०६
५६	६१	४३	१०४
५७	३८	३१	६९
५८	६८	९०	१५८
५९	२१	३४	५५
६०	३९१	३३२	७२३
६१	३२	३२	६४
६२	५६	५०	१०६
६३	२३	३६	५९
६४	१५	२६	४१
६५	२३५	२०४	४३९
६६	१७	१४	३१
६७	२८	९	३७
६८	३०	३८	६८
६९	११	७	१८
७०	१६६	१५९	३२५
७१	४	६	१०
७२	१२	२३	३५
७३	३	८	११
७४	८	४	१२
७५ वा सो भन्दा माथि	२०८	१९१	३९९
जम्मा	१९,९५३	२०,६८३	४०,६३६

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा एकल उमेरअनुसार एक वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको संख्या ८५० जना रहेको छ । यसैगरी ४० वर्षका १२४१ जना छन् । ७५ वर्षभन्दा माथिका भने ३९९ जनामात्र देखिन्छन् । यसरी यस गाउँपालिकामा राष्ट्र निर्माणका लागि आवश्यक जनसंख्या ज्यादा रहेको देखिन्छ ।

परिवारका सदस्य संख्या

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न परिवारमा १ जनादेखि २१ जनासम्म या सोभन्दा बढी सदस्यहरू रहेको पाइएको छ । यसमा ५ जना सदस्य भएको परिवार संख्या सबैभन्दा ज्यादा या १३५८ वटा रहेको छ । यता दोश्रोमा भने ४ जना सदस्य रहेको परिवार संख्या छ, जुन संख्या ११२८ वटा रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको परिवारमा भएको सदस्य संख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५
परिवारमा भएका सदस्य संख्याको आधारमा जनसंख्या

परिवारमा सदस्य रहेको संख्या	परिवार संख्या	जम्मा सदस्य संख्या	परिवार संख्या प्रतिशत
१	११५	११५	१.६९
२	३३४	६६८	४.९१
३	५३०	१५९०	७.७९
४	११२८	४५१२	१६.५८
५	१३५८	६७९०	१९.९६
६	१२४०	७४४०	१८.२३
७	७०५	४९३५	१०.३६
८	४४०	३५२०	६.४७
९	२९६	२६६४	४.३५
१०	१८८	१८८०	२.७६
११	१२८	१४०८	१.८८
१२	९७	११६४	१.४३
१३	७१	९२३	१.०४
१४	४५	६३०	०.६६
१५	३६	५४०	०.५३
१६	१६	२५६	०.२४
१७	१६	२७२	०.२४

१८	१९	३४२	०.२८
१९	७	१३३	०.१०
२०	७	१४०	०.१०
२१ जना वा सो भन्दा बढी	२२	७१४	०.३८
जम्मा	६७९८	४०६३६	१००.००

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा १ जनादेखि २१ जना या सोभन्दा धेरैसम्म सदस्य संख्या भएका परिवार पाइएका छन् । यिनमा सबैभन्दा ज्यादा २१ जना या सोभन्दा धेरै सदस्य भएको परिवारको संख्या बाइसवटा छ । यता १७, १८, १९ र २० जना सदस्य हुने परिवार यस गाउँपालिकामा १६, १९, ७ र ७ वटा छन् । यता १५ जना सदस्य हुने ३६ परिवार र १४ सदस्य हुने ४५ परिवार छन् । यसरी घरमा २१ या सोभन्दा ज्यादा जना सदस्य हुने परिवार यस गाउँपालिकामा २२ वटा छन् । यता घरमा एकजना मात्र सदस्य रहेको परिवार ११५ र २ जनामात्र सदस्य रहेको परिवार भने ३३४ वटा रहेको छ ।

जातिगत जनसंख्या

भोक्राहा गाउँपालिकामा विभिन्न जात तथा जनजातिका मानिसहरूको बसोवास रहेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा विभिन्न ३८ जातजातिका मानिसहरूको बसोवास रहेको देखिन्छ । यिनीहरूमध्ये यस गाउँपालिकामा बसोवास गर्ने सबैभन्दा ज्यादा जनसंख्या रहेको जाति मुस्लिम हो, जसको संख्या घरपरिवार संख्या २३२५ वटा रहेको छ । यस आधारमा उनीहरूको प्रतिशत ३९.०२ हुन आउँछ । यसपछि यस गाउँपालिकामा पहाडे कैरी, यादव र भ्गागर आदि जातजातिका मानिसहरूको बसोवासमा बाहुल्यता रहेको पाइन्छ । यसैगरी यहाँ सबैभन्दा कम १० घरपरिवार भन्दा कम संख्यामा बसोवास गर्ने १७ जातिहरू छन्, जसमा दमाई, शिख, कामी, लिम्बू, सुनुवार, कायस्थ र कल्वार आदि पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको जातिगत जनसंख्याको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६

जातजाति र लिंगअनुसारको जनसंख्या

सि.नं.	जातजाति	घर परिवार संख्या	लिंग		जम्मा	जातजाति प्रतिशत	औषत परिवार संख्या
			पुरुष	महिला			
१	मुस्लिम	२,३२५	७,६७७	८,१७८	१५,८५५	३९.०२	४.५४
२	कैरी	९१७	२,६४२	२,५८२	५,२२४	१२.८६	४.६५
३	यादव	८३५	२,४७३	२,३३५	४,८०८	११.८३	६.००
४	भ्गागर	८२१	२,०७३	२,३३३	४,४०६	१०.८४	७.००

सि.नं.	जातजाति	घर परिवार संख्या	लिंग		जम्मा	जातजाति प्रतिशत	औषत परिवार संख्या
			पुरुष	महिला			
५	तेली	३३७	९२२	८९५	१,८१७	४.४७	६.८२
६	धानुक	२९१	८५२	८५४	१,७०६	४.२०	६.००
७	मुसहर	२८८	७३४	७५२	१,४८६	३.६६	५.७६
८	सरवरिया	२०७	५५०	५५१	१,१०१	२.७१	४.४६
९	खत्वे	१७३	४२८	४९१	९१९	२.२६	५.६३
१०	हलुवाई	८२	२६५	२५३	५१८	१.२७	४.७१
११	चमार	७६	२०५	२०७	४१२	१.०१	५.३९
१२	क्षेत्री	४८	९८	१२०	२१८	०.५४	५.४२
१३	हजाम ठाकुर	४६	१२१	१२९	२५०	०.६२	५.७०
१४	वानिया	४५	१२०	१२८	२४८	०.६१	५.८६
१५	मल्लाह	३६	८९	८९	१७८	०.४४	५.१६
१६	मारवाडी	२९	८४	८४	१६८	०.४१	५.७५
१७	ब्राह्मण पहाड	२०	३२	६१	९३	०.२३	४.००
१८	बरै	१७	३४	५१	८५	०.२१	८.०८
१९	मगर	१३	४२	३६	७८	०.१९	३.२९
२०	राई	१३	२६	३२	५८	०.१४	५.५१
२१	केवट	१२	४४	५३	९७	०.२४	३.२५
२२	तत्मा	११	३३	२९	६२	०.१५	४.९४
२३	दमाई	८	२२	२३	४५	०.११	६.४०
२४	सिख	८	२८	२९	५७	०.१४	५.४३
२५	कामी	७	१९	२३	४२	०.१०	६.७१
२६	लिम्बु	७	१३	२०	३३	०.०८	५.६४
२७	ब्राह्मण तराई	७	१४	९	२३	०.०६	५.३१
२८	सुनुवार	७	२४	२३	४७	०.१२	६.३२
२९	कायस्थ	६	१५	१५	३०	०.०७	५.००
३०	कल्वार	५	१६	१६	३२	०.०८	५.७९

सि.नं.	जातजाति	घर परिवार संख्या	लिंग		जम्मा	जातजाति प्रतिशत	औषत परिवार संख्या
			पुरुष	महिला			
३१	याख्या	५	१०	९	१९	०.०५	५.३७
३२	शोर्पा	४	१४	९	२३	०.०६	५.००
३३	सोनार	४	७	९	१६	०.०४	३.८०
३४	धर्ति भुजेल	४	६	७	१३	०.०३	४.३३
३५	डोम	४	९	१४	२३	०.०६	५.७५
३६	नेवार	३	७	१४	२१	०.०५	७.१३
३७	बंगाली	३	८	५	१३	०.०३	५.३२
३८	अन्य	७४	१९७	२१५	४१२	१.०१	५.२८
	जम्मा	६७९८	१९,९५३	२०,६८३	४०,६३६	१००.००	५.९७

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाईए अनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा विभिन्न ३८ जातजातिका मानिसहरूको बसोवास रहेको छ । यसमा सबैभन्दा ज्यादा मुशिमहरूको बसोवास छ भने सबैभन्दा कम ३, ३ घरपरिवार मात्र बसोवास भएका जातजाति नेवार र बंगाली आदि हुन् । यस गाउँपालिकामा तेली, धानुक र मुशहरहरूको घरपरिवार क्रमशः ३३७, २९१ र २८८ छ भने अन्य जातजातिको घरपरिवार त्यसभन्दा ज्यादा ७४ वटा रहेको पाइन्छ ।

जातिगत समूहको जनसंख्या

जातिजनजातिका आधारमा यस गाउँपालिकामा बसोवास गर्ने मानिसहरूमा विभिन्न प्रकारका पर्दछन् । प्राप्त तथ्यांकअनुसार यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा ज्यादा मधेशी पिछडा वर्गको रहेको छ । उनीहरूको जनसंख्या ३०६०२ जना रहेको छ । त्यसपछि आदिवासी जनजाति पर्दछन् । यसलाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

**तालिका नं. ७
जातिगत तथा लिंगअनुसारको जनसंख्या**

वडा नं.	जातजाति				जम्मा
	आदिवासी जनजाति	दलित	मधेशी पिछडा वर्ग	अन्य जातजाति	
१	१,१९४	१२५	३,४१५	२९४	५,०२८
२	२१८	७७४	४,६६२	३७	५,६९१
३	५९७	८५६	२,४८१	१३६	४,०७०

४	१,१२६	२८४	३,१७३	४३	४,६२६
५	५१६	६८	४,४१४	११	५,००९
६	१,२४३	५२१	३,६५६	९२	५,५१२
७	१,१५७	३१६	३,९३४	७४	५,४८१
८	३४३	६	४,८६७	३	५,२१९
जम्मा	६,३९४	२,९५०	३०,६०२	६९०	४०,६३६

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

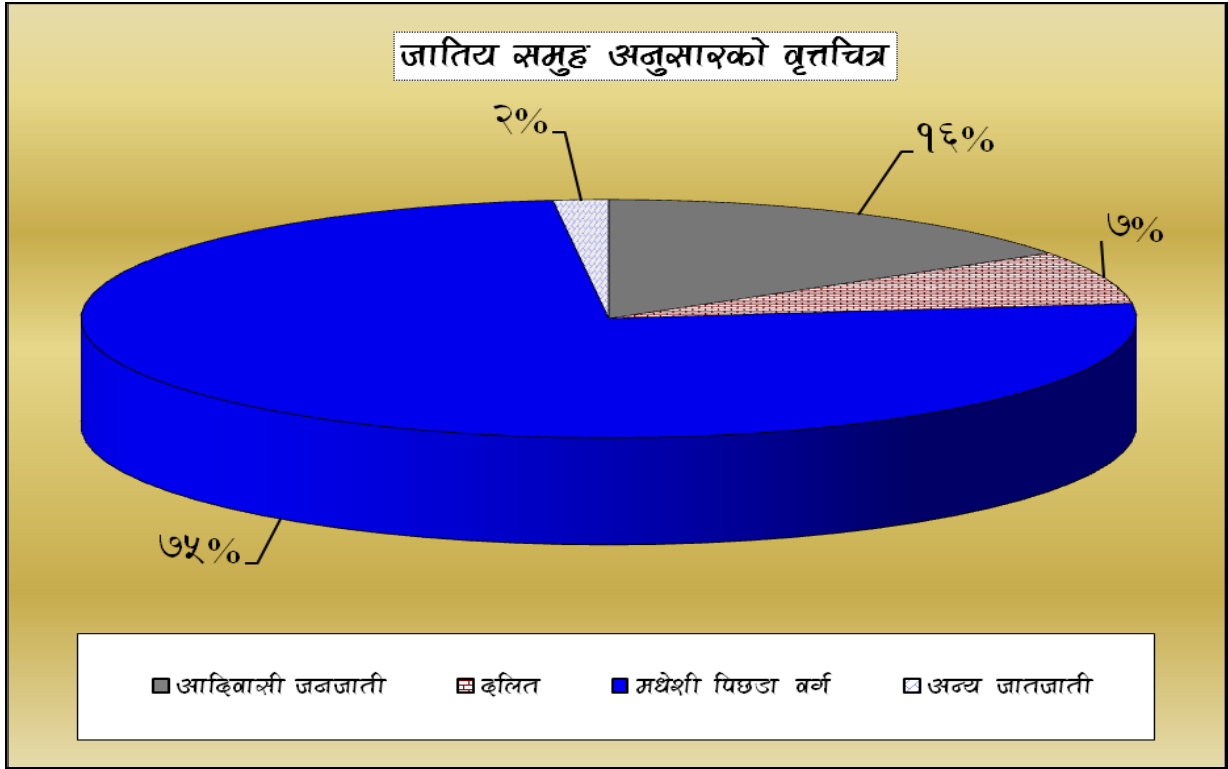
माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यहाँ मधेशी पिछडा वर्गको जनसंख्या सबैभन्दा ज्यादा छ । यस समुदायका जनसंख्या ३०६०२ जना रहेको छ । यसैगरी यस गाउँपालिकामा दलितको संख्या २९५० जना रहेको छ । यहाँ आदिवासीजातिको जनसंख्या भने ६३९४ जना छ । तलको तालिकामा यस गाउँपालिकाको जातिगत जनसंख्या तथा तिनको घरपरिवार संख्या दिइएको छ ।

**तालिका नं. ८
जातिगत जनसंख्या र तिनको घरपरिवार**

सि.नं.	जातजाति	घर परिवार संख्या	लिंग		जम्मा	जातजाति प्रतिशत
			पुरुष	महिला		
१	आदिवासी जनजाति	१,१६६	३,०५९	३,३३५	६,३९४	१५.७३
२	दलित	५५९	१,४२५	१,५२५	२,९५०	७.२६
३	मधेशी पिछडा वर्ग	४,९३७	१५,१४५	१५,४५७	३०,६०२	७५.३१
४	अन्य जातजाति	१३६	३२४	३६६	६९०	१.७०
	जम्मा	६७९८	१९,९५३	२०,६८३	४०,६३६	१००.००

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा धेरै मधेशी पिछडा वर्गको छ । यस वर्गका जनसंख्या ३०६०२ छ, जसको प्रतिशत भने ७५.३१ हुन्छ । यहाँ आदिवासी जनजाति वर्गको घरपरिवार संख्या ११६६ र जनसंख्या ६३९४ जना छ, जुन यस गाउँपालिकाको जम्मा १५७३ प्रतिशत हुन आउँछ । त्यसपछि दलितको घरपरिवार ५५९ वटा या ७.२६ प्रतिशत छ । यसलाई तलको लेखाचित्रमा पनि दिइएको छ ।

मातृभाषा अनुसारको जनसंख्या

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा विभिन्न प्रकारका मातृभाषा भएका मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । तिनमा सबैभन्दा ज्यादा मैथिली मातृभाषा हुने मानिसहरूको बसोबास रहेको देखिन्छ । यिनीहरूको संख्या भने ५५.४० प्रतिशत रहेको छ । यस पछि उर्दु भाषा बोल्ने मानिसहरूको संख्या ज्यादा रहेको छ । उनीहरूको संख्या चाहिं ३१.०३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको मातृभाषाका आधारमा जनसंख्याको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ९
मातृभाषा तथा लिंगअनुसार जनसंख्या वितरण

सि.नं.	मातृभाषाको नाम	घर परिवार संख्या	लिंग		जम्मा	मातृभाषाको प्रतिशत
			पुरुष	महिला		
१	मैथिली	३,९८३	११,२०३	११,३०८	२२,५११	५५.४०
२	उर्दु	१,८२४	६,१११	६,४९९	१२,६१०	३१.०३
३	उराव	७०९	१,७६३	१,९९१	३,७५४	९.२४
४	नेपाली	१५६	४१६	४५०	८६६	२.१३
५	मगधी	६७	१८७	२०४	३९१	०.९६
६	राजस्थानी	८	१९	१८	३७	०.०९
७	भोजपुरी	७	३३	३४	६७	०.१६
८	सुनुवार	७	२४	२३	४७	०.१२

९	हिन्दी	६	२०	१८	३८	०.०९
१०	याख्या	५	१०	८	१८	०.०४
११	शेर्पा	४	१४	९	२३	०.०६
१२	नेवार	३	७	१४	२१	०.०५
१३	राई	३	५	४	९	०.०२
१४	अन्य	६	२६	३३	५९	०.१५
१५	उल्लेख नभएका	१०	११५	७०	१८५	०.४६
१६	जम्मा	६७९८	१९,९५३	२०,६८३	४०,६३६	१००.००

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस गाउँपालिकाका विभिन्न जातजातिको मातृभाषा जम्मा १५ वटा रहेका छन् । यसमा सबैभन्दा ज्यादा मैथिली मातृभाषा हुने मानिसहरूको संख्या रहेको पाइन्छ । त्यसपछि उर्दू भाषा बोल्नेको संख्या ज्यादा छ । मैथिली भाषा बोल्ने मानिसहरूको संख्या ५५.४० प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यता उर्दू, उराव र नेपाली मातृभाषा रहेका जातजातिको संख्या ३१.०३, ९.२४ र २.१३ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकामा मगधी, राजस्थानी र भोजपुरी आदि १० वटा मातृभाषा भएको मानिसहरूको संख्या भने एक प्रतिशतभन्दा कम रहेको देखिन्छ ।

धर्म अनुसारको जनसंख्या

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा विभिन्न धर्मका अनुयायी मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । यसमा प्रमुख भने हिन्दू धर्म रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा हिन्दूमार्गीको संख्या २३७२० जना रहेको छ, जुन संख्या ५८.३७ प्रतिशत हुने गर्दछ । त्यसपछि ईश्लाम धर्मका अनुयायीको संख्या दोस्रोमा रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा ईश्लाम धर्म मान्ने मानिसहरूको संख्या भने १५७८५ जना रहेको छ । यस गाउँपालिकाको धर्मअनुसारको जनसंख्यालाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

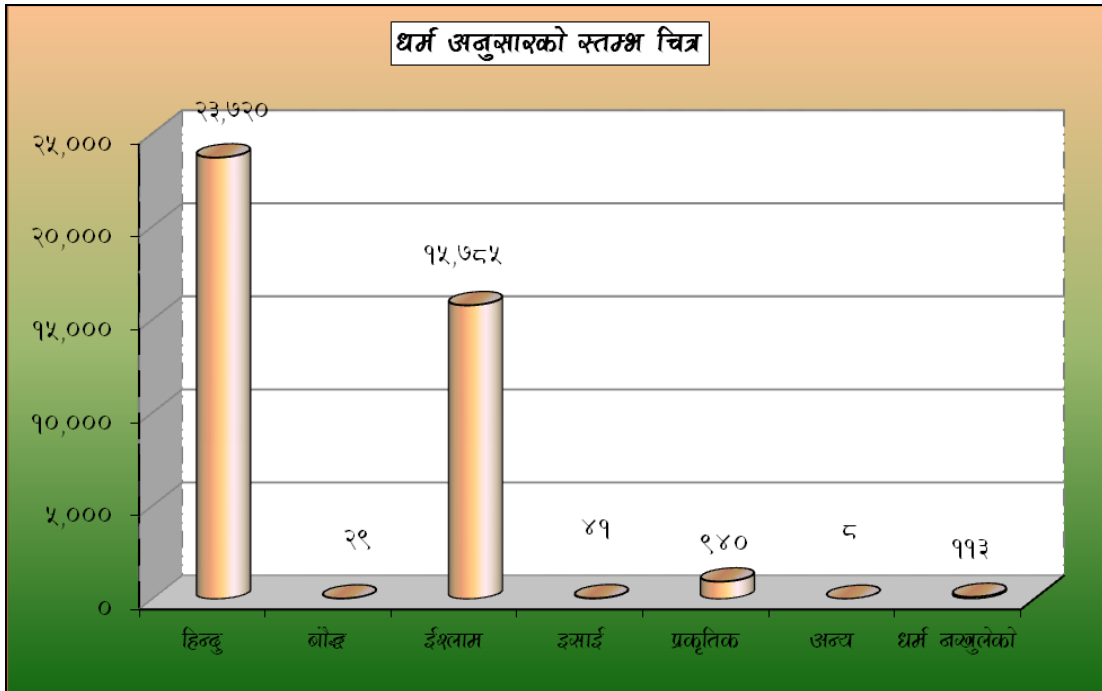
**तालिका नं. १०
धार्मिक आस्थाअनुसार जनसंख्याको वितरण**

वडा नं.	धर्म							जम्मा
	हिन्दु	बौद्ध	ईश्लाम	इसाई	प्रकृतिक	अन्य	धर्म नखुलेको	
१	४,२५३	४	७४१	१४	१२	०	४	५,०२८
२	२,३९७	२४	३,२६४	०	१	५	०	५,६९१
३	३,९३१	०	१३१	०	०	१	७	४,०७०
४	२,२१२	०	२,३६०	२१	२५	०	८	४,६२६
५	१,२०४	१	३,४९५	६	२३५	०	६८	५,००९
६	३,५७३	०	१,३६१	०	५७३	१	४	५,५१२

७	५,२७६	०	१७८	०	२१	१	५	५,४८१
८	८७४	०	४,२५५	०	७३	०	१७	५,२१९
जम्मा	२३,७२०	२९	१५,७८५	४१	९४०	८	११३	४०,६३६
प्रतिशत	५८.३७	०.०७	३८.८४	०.१०	२.३१	०.०२	०.२८	१००.००

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस गाउँपालिकाका मानिसहरूले विभिन्न प्रकारका धर्महरू मान्ने गरेका छन् । यसमा सबैभन्दा ज्यादा हिन्दू धर्म मान्ने मानिसहरूको संख्या रहेको पाइन्छ । तिनीहरूको संख्या २३७२० छ, जुन ५८.३७ प्रतिशत हुन आउँछ । त्यसपछि मुस्लिम धर्मका अनुयायी ३८.८४ प्रतिशत छन् भने तेस्रो स्थानमा प्रनकृतिक धर्मका अनुयायी मानिसहरू देखिन्छन् । तिनीहरूको घरपरिवार प्रतिशत २.३१ रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा कम अन्य धर्म मान्ने मानिसहरू छन्, जसको संख्या ८ मात्र रहेको देखिन्छ । यसलाई तलको लेखाचित्रमा पनि देखाइएको छ ।

साक्षरता

वि.सं. २०६८ सालको जनगणना अनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा साक्षरता प्रतिशत जम्मा ४७.४ प्रतिशत रहेको छ । यहाँ पुरुष साक्षरता ५६.२ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ३९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यस गाविसको साक्षरता दर वि.सं. २०६८ सालको हो । तसर्थ हाल आएर भने यहाँको साक्षरता दर केही बढेको छ । तर पनि यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर अन्य गाउँपालिकाका तुलनामा निकै कम रहेको देखिन्छ । यहाँ पुरुषभन्दा पनि महिला साक्षरता त भन्ने कम छ । यसलाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. ११
लिंग र वडाअनुसार साक्षरता प्रतिशत

साक्षरताको अवस्था	लिंग				जम्मा	
	पुरुष		महिला		संख्या	प्रतिशत
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
साक्षर	९,७५९	५६.२	७,०९१	३९.०	१६,८५०	४७.४
निराक्षर	७,५९२	४३.८	११,०७७	६१.०	१८,६६९	५२.६
जम्मा	१७,३५१	१००.०	१८,१६८	१००.०	३५,५१९	१००.०

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस गाउँपालिकाको पुरुष र महिलाको साक्षरतादरमा निकै ठूलो अन्तर रहेको देखिन्छ । यसमा यी दुवैका बीचमा साक्षरता दरमा करिब १७ प्रतिशत अन्तर रहेको पाइएको छ । यसमा पनि उमेर अनुसार साक्षरता प्रतिशतमा अन्तर रहेको देखिन्छ । उमेर अनुसार यस गाउँपालिकाको साक्षरता प्रतिशतलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. १२
उमेर अनुसार साक्षरता प्रतिशत

उमेर समूह	पुरुष						महिला					
	साक्षर		निराक्षर		जम्मा		साक्षर		निराक्षर		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०५-१५	४,८११	७१.७	१,८९९	२८.३	६,७१०	१००.०	४,३९७	६६.६	२,२०६	३३.४	६,६०३	१००.०
१६-४५	४,१८८	५२.७	३,७५२	४७.३	७,९४०	१००.०	२,५२६	२८.१	६,४६९	७१.९	८,९९५	१००.०
४६-६०	५३५	२८.९	१,३१८	७१.१	१,८५३	१००.०	११०	६.२	१,६५३	९३.८	१,७६३	१००.०
६१+	२२५	२६.५	६२३	७३.५	८४८	१००.०	५८	७.२	७४९	९२.८	८०७	१००.०
जम्मा	९,७५९	५६.२	७,५९२	४३.८	१७,३५१	१००.०	७,०९१	३९.०	११,०७७	६१.०	१८,१६८	१००.०

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

भोक्राहा गाउँपालिकामा कूल साक्षरता दरमा पुरुषका तुलनामा महिलाहरूको साक्षरता दर निकै कम रहेको छ । यस गाउँपालिकामा सबै उमेरमा पुरुषको भन्दा महिलाको साक्षरता दर कम रहेको देखिन्छ । यसमा पनि पुरुष साक्षरता दर ५६.२ प्रतिशत रहेको छ भने महिला साक्षरता दर भने यसभन्दा केही धेरै ३९ प्रतिशत रहेको छ ।

जातिगत समूहको साक्षरता

भोक्राहा गाउँपालिकाको जातिगत आधारमा साक्षरताको अवस्था हेर्दा सबै जातजातिमा साक्षरता दर एकै प्रकारको रहेको पाइँदैन । सामान्यतया अन्य जातजाति समुदायमा साक्षरता दर ज्यादा रहेको पाइन्छ भने आदिवासी जनजाति, दलित र मधेशी पिछडावर्गमा यो दर पनि कम रहेको छ । यस गाउँपालिकाको सबैभन्दा कम साक्षरता दर दलित समुदायमा रहेको देखिन्छ ।

उनीहरूमा साक्षरता दर २८.७ प्रतिशतमात्र छ । तलको तालिकामा यस गाउँपालिकाको जातिय आधारमा साक्षरता र निराक्षरता दर देखाइएको छ ।

तालिका नं. १३
लिङ्ग तथा जातिगत समूहअनुसार साक्षरता प्रतिशत (५ वर्ष वा सो भन्दा माथि)

सि.नं.	जातजाति	साक्षर		निरक्षर		जम्मा	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	आदिवासी जनजाति	२,५६५	४५.१	३,१२३	५४.९	५,६८८	१००.०
२	दलित	७३८	२८.७	१,८३६	७१.३	२,५७४	१००.०
३	मधेशी पिछडा वर्ग	१३,१७८	४९.४	१३,४७२	५०.६	२६,६५०	१००.०
४	अन्य जातजाति	३६९	६०.८	२३८	३९.२	६०७	१००.०
५	जम्मा	१६,८५०	४७.४	१८,६६९	५२.६	३५,५१९	१००.०

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाईए अनुसार यस गाउँपालिकाका सबैभन्दा बढी साक्षरता दर अन्य जातजातिको समुदायका मानिसहरूमा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा यिनीहरूको साक्षरता दर औसातमा ६०.८ प्रतिशत छ । त्यस्तै दलित वर्गको साक्षरता दर अन्य सबै समुदायको भन्दा कम छ, २८.७ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ । यस्तै मधेशी पिछडा वर्गको साक्षरता दर ४९.४ प्रतिशत तथा आदिवासी जनजातिको ४५.१ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसरी यहाँका विभिन्न जातजातिमा साक्षरता दरमा सामान्य अन्तर रहेको देखिन्छ ।

वडाअनुसार साक्षरता विवरणमा प्राय सबै वडामा ५५ प्रतिशतभन्दा कम साक्षरता दर देखिन्छ । तलको तालिकामा यस गाउँपालिकाको वडाअनुसारको साक्षरता दर दिइएको छ ।

तालिका नं. १४
वडाअनुसार साक्षरता दर

वडा नं. र लिंग	साक्षर		निरक्षर		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
वडा नं. १						
पुरुष	१,४४४	६६.३	७३५	३३.७	२,१७९	१००.०
महिला	१,०१९	४५.३	१,२३१	५४.७	२,२५०	१००.०
जम्मा	२,४६३	५५.६	१,९६६	४४.४	४,४२९	१००.०
वडा नं. २						
पुरुष	१,२४९	५३.४	१,०८९	४६.६	२,३३८	१००.०
महिला	९२५	३६.१	१,६३६	६३.९	२,५६१	१००.०

जम्मा	२,१७४	४४.४	२,७२५	५५.६	४,८९९	१००.०
वडा नं. ३						
पुरुष	१,१६६	६८.२	५४३	३१.८	१,७०९	१००.०
महिला	८३७	४३.९	१,०७०	५६.१	१,९०७	१००.०
जम्मा	२,००३	५५.४	१,६१३	४४.६	३,६१६	१००.०
वडा नं. ४						
पुरुष	१,१९४	६०.९	७६८	३९.१	१,९६२	१००.०
महिला	९३३	४३.४	१,२१९	५६.६	२,१५२	१००.०
जम्मा	२,१२७	५१.७	१,९८७	४८.३	४,११४	१००.०
वडा नं. ५						
पुरुष	९७३	४५.०	१,१८९	५५.०	२,१६२	१००.०
महिला	६४९	३०.२	१,५०१	६९.८	२,१५०	१००.०
जम्मा	१,६२२	३७.६	२,६९०	६२.४	४,३१२	१००.०
वडा नं. ६						
पुरुष	१,१३९	४८.७	१,२०२	५१.३	२,३४१	१००.०
महिला	९२८	३६.७	१,५९८	६३.३	२,५२६	१००.०
जम्मा	२,०६७	४२.५	२,८००	५७.५	४,८६७	१००.०
वडा नं. ७						
पुरुष	१,४०४	५५.८	१,११०	४४.२	२,५१४	१००.०
महिला	९८४	४१.४	१,३९०	५८.६	२,३७४	१००.०
जम्मा	२,३८८	४८.९	२,५००	५१.१	४,८८८	१००.०
वडा नं. ८						
पुरुष	१,१९०	५५.५	९५६	४४.५	२,१४६	१००.०
महिला	८१६	३६.३	१,४३२	६३.७	२,२४८	१००.०
जम्मा	२,००६	४५.७	२,३८८	५४.३	४,३९४	१००.०

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

यस गाउँपालिकाको साक्षरता प्रतिशतमा सबैभन्दा ज्यादा प्रतिशत भएका वडामा करिव ५५ प्रतिशत साक्षरता देखिन्छ । यहाँका वडा नं. १ र ३ को साक्षरता दर करिव ५५ प्रतिशत छ भने अन्य वडाहरूमा यो दर यसभन्दा निकै कम छ । यस गाउँपालिकाको सबैभन्दा कम साक्षरता दर भएको वडा नं. ५ हो, जहाँ ३७.६ प्रतिशत मानिसहरूमा साक्षर छन् । अन्य वडाहरूमा भने

यसभन्दा ज्यादा २५ प्रतिशतसम्म साक्षरता रहेको देखिन्छ । हाल आएर यस गाउँपालिकाको साक्षरता दरमा सामान्य रूपमा वृद्धि भएको भए पनि यसमा आवश्यकताअनुसारको सुधार हुन सकेको छैन । तसर्थ यहाँको साक्षरता दर बढाउने कार्य तुरन्त थाल्न आवश्यक छ ।

उत्तीर्ण गरेको तह

भोक्राहा गाउँपालिकामा मानिसहरूले विभिन्न तह उत्तीर्ण गरेका छन् । यसमा सबैभन्दा धेरै कक्षा १ उत्तीर्ण गर्नेको संख्या छ । यो तह उत्तीर्ण गर्नेको संख्या जम्मा २४२१ जना रहेको देखिन्छ । यसैगरी स्नातकोत्तर तह या त्यसभन्दा माथि अध्ययन गर्नेको संख्या २३ जना रहेको छ । यसलाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. १५
लिङ्गानुसार जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको माथिल्लो शैक्षिक तह

सि. नं.	उत्तीर्ण गरेको शिक्षा	लिङ्ग		जम्मा
		पुरुष	महिला	
१	नर्सरी	७०६	६०३	१,३०९
२	कक्षा १	१,२८७	१,१३५	२,४२२
३	कक्षा २	१,०२८	८९३	१,९२१
४	कक्षा ३	८३५	६३१	१,४६६
५	कक्षा ४	८८९	६६३	१,५५२
६	कक्षा ५	१,२२४	८२४	२,०४८
७	कक्षा ६	५००	४७१	९७१
८	कक्षा ७	५६८	४३४	१,००२
९	कक्षा ८	६७४	४०१	१,०७५
१०	कक्षा ९	४९६	३५७	८५३
११	कक्षा १०	४११	१९५	६०६
१२	एस.एल.सी.	८३५	४०९	१,२४४
१३	प्रविणता प्रमाणपत्र	२५५	११३	३६८
१४	स्नातक तह	१०४	२२	१२६
१५	स्नातकोत्तर तह वा माथी	२१	२	२३
१६	अन्य	२	२	४
१७	अनौपचारिक शिक्षा	५८	५७	११५
१८	उल्लेख नभएको	९०	८८	१७८
१९	जम्मा	९,९८३	७,३००	१७,२८३

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाका विभिन्न तहको शिक्षा लिने मानिसहरूको संख्या अलगअलग रहेको छ । यसमा स्नातक सम्मको अध्ययन गर्ने १२६ जना छन् भने स्नातकोत्तर तह या त्यसभन्दा माथिको शिक्षा लिनेको संख्या २३ जना छ । यता अनौपचारिक शिक्षा लिने ११५ जनाले र अन्य प्रकारको शिक्षा १७८ जनाले लिएका छन् । यता प्रमाणपत्र तह पास गर्ने ३६८ जना छन् । यसरी यस गाउँपालिकामा शिक्षालाई मानिसहरूले खासै चासो राखेको पाइएको छैन । विद्यालय जाने र धेरै मानिसहरूले एक कक्षा पढेपछि विद्यालय जाने गरेको पाइएको छ । यहाँ उच्च शिक्षा लिने मानिसहरूको संख्या पनि निकै कमी छ । तसर्थ यस गाउँपालिकामा शिक्षाको विकासलाई प्राथमिकतामा राखेर कार्य गर्न आवश्यक छ ।

शैक्षिक क्षेत्रअनुसारको जनसंख्या

मानिसको शिक्षाको स्तरले तिनको जीवन स्तरमा प्रभाव पार्दछ । उच्च शिक्षा लिएका मानिसको जीवनस्तर पनि उच्चनै हुने गर्दछ । तर उचित शिक्षा लिने अवसर नपाएका मानिसको जीवनस्तर पनि केही निम्न प्रकारको हुन्छ । यसले मानिसको निर्णय गर्ने क्षमतामा पनि प्रभाव पारेको हुन्छ । सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने मानिसहरूले विभिन्न विषय लिएर उच्च माध्यमिक विद्यालय तह र त्यसभन्दा माथिको शिक्षा लिएको देखिन्छ । यसमा शिक्षा, विज्ञान, इन्जिनियरिंग, स्वास्थ्य, कानून र अन्य विषय लिएर अध्ययन गर्ने मानिसहरू पर्दछन् । यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने विभिन्न विषयको शिक्षा लिएका मानिसहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १६

शैक्षिक क्षेत्र अनुसार जनसंख्याको विवरण (उच्च माध्यमिक तह वा माथि)

सि.नं.	अध्ययनको क्षेत्र	लिङ्ग		जम्मा
		पुरुष	महिला	
१	मानविक	६६	२३	८९
२	व्यवस्थापन तथा प्रशासन	४६	७	५३
३	शिक्षा	६५	४५	११०
४	विज्ञान	५०	१२	६२
५	स्वास्थ्य	९	४	१३
६	इन्जिनियरिङ्ग, औद्योगिक तथा निर्माण	१	०	१
७	कानून	३	१	४
८	सामाजिक शास्त्र	२६	९	३५
९	गणित तथा तथ्यांक	१२	१	१३
१०	कृषि, वन तथा मत्स्य	३	१	४
११	अन्य	०	३	३
१२	उल्लेख नभएको	९९	३१	१३०
१३	जम्मा	३८०	१३७	५१७

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाका विभिन्न विषयको शिक्षा लिने मानिसहरूको संख्या अलगअलग रहेको छ । यसमा विषय उल्लेख नभएको अध्ययन गर्ने १३० जना छन् भने शिक्षा विषय लिएर अध्ययन गर्नेको संख्या ११० जना छ । यहाँ विषयगत रूपमा इन्जिनियरिंग, कानून र कृषि तथा वन विषयको उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने मानिसहरूको संख्या अति न्यून छ । तिनीहरूको संख्या क्रमिक रूपमा १, ४ र ४ छ । यसरी यस गाउँपालिकामा उच्च शिक्षा

लिने मानिसहरूको संख्या अति न्यून छ भने अझ प्राविधिक विषयको उच्च शिक्षा लिने मानिसहरू त भन्ने कम छन् ।

वैवाहिक अवस्था

वैवाहिक अवस्थाले समाजको परिपाटीलाई झल्काउने गर्दछ । सानो उमेरमा विवाहवारी गर्नाले त्यसले शिक्षा, स्वास्थ्य र जीवन स्तरमा पनि नकारात्मक रूपमा प्रभाव पार्ने गर्दछ । तसर्थ बालविवाह गर्नु राम्रो मानिंदैन । सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा विभिन्न उमेरमा विवाह हुने गरेको पाइन्छ । सामान्यतया यस गाउँपालिकामा विवाह भएका र नभएका मानिसहरू प्राय सबै उमेर मा पाइन्छन् । यता विवाह उमेर पुगेपछि मात्र गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था भए पनि उमेर नपुगी पनि विवाह हुने गरेको पाइएको छ । यस गाउँपालिकाका मानिसहरूको पहिलो विवाह हुँदाको उमेरलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १७ विवाह हुँदाको उमेर

सि.नं.	लिंग	पहिलो पटक विवाह गर्दाको औसत उमेर
१.	पुरुष	२०.३७
२.	महिला	१६.९७
३.	जम्मा	१८.४७

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गाउँपालिकामा जनगणना भएको साल विवाह हुने पुरुष र महिलामा उमेर विविध रहेको पाइएको छ । यस गाउँपालिकामा औषत १८.४७ वर्षको उमेरमा विवाह हुने गरेको देखिन्छ । यसमा पनि महिलाको १६.९७ वर्षमा र पुरुषको भने २०.३७ वर्षको उमेरमा विवाह हुने गरेको छ । यसबाट यस गाउँपालिकामा बालविवाह पनि प्रचलनमा रहेको बुझ्न सकिन्छ ।

भोक्राहा गाउँपालिकामा विविध प्रकारको विवाह पद्धति प्रचलनमा रहेको देखिन्छ । यहाँ एक विवाह, बहुविवाह, पुनर्विवा र अन्य प्रकारको विवाह प्रथाका रूपमा अनेक प्रकारको वैवाहिक स्थिति पनि पाइएको छ । यहाँको विवाहको स्थितिलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १८ उमेर अनुसारको वैवाहिक स्थिति (१० वर्ष या त्यसभन्दा माथि)

सि.नं.	वैवाहिक अवस्था	लिंग		जम्मा
		पुरुष	महिला	
१	अविवाहित	५,६८४	४,३५३	१०,०३७
२	विवाहित	७,८०६	९,७९९	१७,६०५
३	बहुविवाह	२३५	५८	२९३
४	पुनर्विवाह	१६९	५७	२२६
५	विधुर विधुवा	१९९	६८४	८८३

६	सम्बन्ध विच्छेद	४	४३	४७
७	छुट्टाछुट्टै वसेको	१०	४८	५८
८	जम्मा	१४,०९१	१४,९६२	२९,०५३

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाका विवाह नभएको मानिसहरूको संख्या १०३७ छ । यहाँ विवाह भएका मानिसहरूको संख्या भने १७५२५ छ । यसैगरी सम्बन्ध विच्छेद भएका ४७ जना र छुट्टाछुट्टै बसकाको संख्या ४७ जना रहेको देखिन्छ ।

भोक्राहा गाउँपालिकाको उमेरअनुसारको वैवाहिक स्थितिमा १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका विवाह भएका मानिसहरूको संख्या ६२ जना रहेको देखिन्छ । यसले यहाँ बाल विवाह पनि प्रचलनमा रहेको स्पष्ट हुने गर्दछ । यस्तै विवाह नभएका मानिसहरू सबै उमेर समूहमा छन् । यस गाउँपालिकाका उमेर समूह अनुसारको वैवाहिक स्थितिलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

**तालिका नं. १९
उमेर समूहअनुसारको वैवाहिक स्थिति**

सि. नं.	उमेर समूह	वैवाहिक स्थिति							जम्मा
		विवाह नभएको	एक विवाह	बहु विवाह	पुनर्विवाह	विधुर / विधवा	पारपाचुके	छुट्टिएको	
१	१०-१४	५,८००	६२						५,८६२
२	१५-१९	३,१२१	७६३	१२		१	४	२	३,९०३
३	२०-२४	८०५	२,०५६	४	५	११	८	८	२,८९७
४	२५-२९	२०२	२,७२१	१५	१६	१३	३	१०	२,९८०
५	३०-३४	४१	२,५०२	२८	१८	२५	८	९	२,६३१
६	३५-३९	२७	२,४१५	३७	३६	२५	८	५	२,५५३
७	४०-४४	१०	१,८५६	४०	१८	४८	७	६	१,९८५
८	४५-४९	११	१,४०२	३०	२८	७६	४	५	१,५५६
९	५०-५४	२	१,१०५	२६	२२	५६	२	३	१,२१६
१०	५५-५९	२	९४१	२९	१९	९७	१	३	१,०९२
११	६०-६४	६	७६८	३२	२२	१६०		५	९९३
१२	६५-६९	१	४२७	२४	१९	१२१	१		५९३
१३	७०-७४	१	२६५	९	५	१११	१	१	३९३
१४	७५+	८	२४२	७	१०	१३१		१	३९९
१५	जम्मा	१०,०३७	१७,५२५	२९३	२१८	८७५	४७	५८	२९,०५३

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस गाउँपालिकाका प्राय सबै उमेर समूहमा विभिन्न प्रकारका विवाह भएका तथा वैवाहिक स्थिति पनि अलगअलग रहेको पाइएको छ । यहाँ बहुविवाह गर्ने सबैभन्दा धेरै ४० र ४४ वर्ष उमेर समूह बीचका छन् । यसैगरी यसैभन्दा ज्यादा विधुर र विधवा ६० र ६४ वर्षका बीचको उमेर समूहका छन् ।

अशक्तता

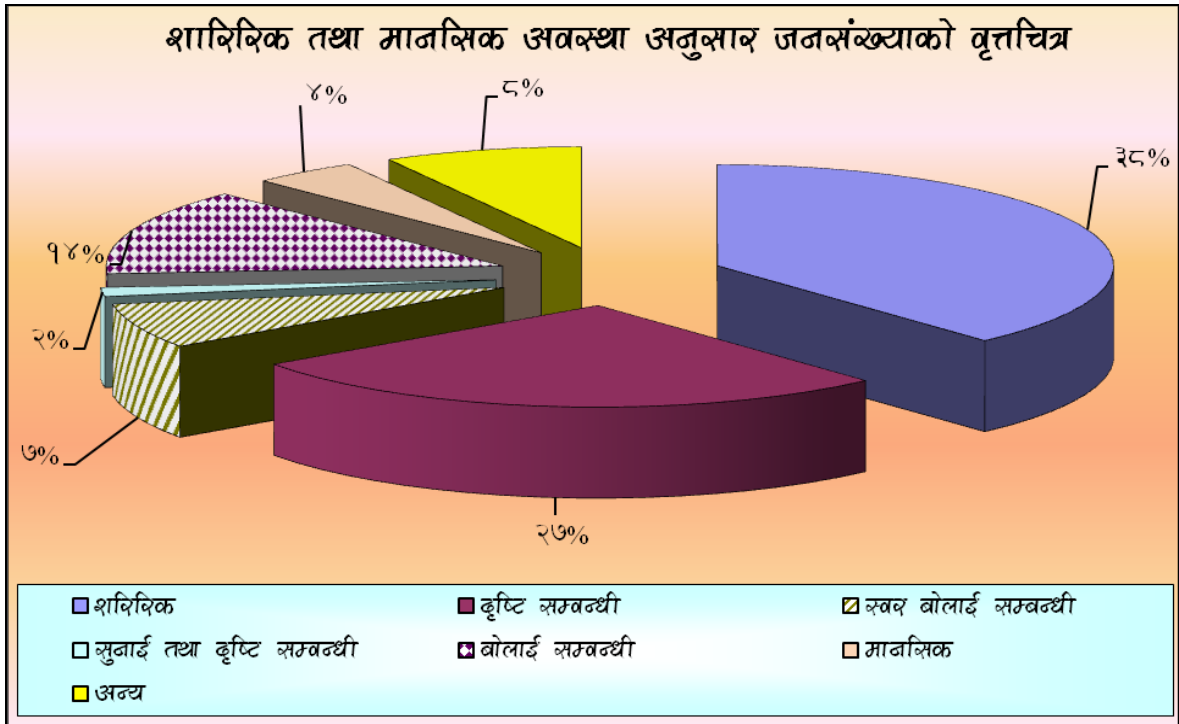
हाम्रा सामु रहने गरेका विभिन्न प्रकारका समस्यामा अशक्तता पनि प्रमुख छ । अशक्त नागरिकलाई सुरक्षा गर्ने जिम्मा सरकारको हुने गर्दछ । भोक्राहा गाउँपालिकामा शारीरिक तथा मानसिक रूपमा अशक्त मानिसहरूको संख्या ५५७ जना रहेको छ । यसमा महिलाको संख्या २३० र पुरुषको संख्या ३२७ जना रहेको छ, जुन संख्या कुल जनसंख्याको तुलनामा खासै ठूलोचाहिं होइन । जुनसुकै परिवार वा समाजमा यस्तो जनसंख्या जति बढी हुन्छ, त्यति नै पारिवारिक तथा आर्थिक व्ययभार बढेर जान्छ । तर यिनीहरू भित्र लुकेर रहेको प्रतिभा, क्षमता र शीपको अभिवृद्धि गर्न सकेमा तिनीहरू पनि महत्वपूर्ण कार्य गर्न तथा राष्ट्रनिर्माणमा सहभागी हुन सक्तछन् । यस गाउँपालिकाको अशक्ततासम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा दिएको छ ।

तालिका नं. १९
शारीरिक/मानसिक अशक्तताको विवरण

सि.नं.	अपांगताको अवस्था	लिङ्ग		जम्मा
		पुरुष	महिला	
१	शारीरिक	१३६	७७	२१३
२	दृष्टि सम्बन्धी	७४	७६	१५०
३	स्वर बोलाई सम्बन्धी	२३	१७	४०
४	सुनाई तथा दृष्टि सम्बन्धी	५	३	८
५	बोलाई सम्बन्धी	४८	२९	७७
६	मानसिक	१३	११	२४
७	अन्य	२८	१७	४५
जम्मा		३२७	२३०	५५७

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा यस गाउँपालिकाका अशक्तताको किसिम तथा तिनीहरूको संख्या देखाइएको छ, जसमा यस गाउँपालिकामा अनेक प्रकारको अशक्तता भएका मानिसहरू रहेका देखिन्छन् । यहाँ सबैभन्दा ज्यादा शारीरिक अशक्त २१३ जना, त्यसपछि दृष्टिसम्बन्धी १५० जना र बोलाईसम्बन्धी ७७ जना छन् । अशक्तताको सवालमा सबैभन्दा कम भने श्रवण र दृष्टि विहिनको संख्या ८ जना छन् । त्यसपछि कम संख्या भएको अशक्तता मानसिक हो, जुन संख्या २४ जना रहेको देखिन्छ । लिंगगत रूपमा भने महिला अशक्त २३० जना र पुरुष अशक्त ३२७ जना छन् । यसबाहेक विभिन्न प्रकारका अशक्ततामा कुनैमा पुरुषको र अन्यमा भने महिलाको संख्या ज्यादा रहेको देखिन्छ । यसलाई तलको लेखाचित्रमा पनि प्रतिशतमा देखाइएको छ ।

खण्ड दुई

घरायसी तथा पारिवारिक विवरण

घरको स्वामित्व र किसिम

घरायसी विवरण घरपरिवारसँग सम्बन्धित हुने गर्दछ। सुविधासम्पन्न घरमा बस्ने मानिस स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट केही स्वस्थ हुने गर्दछ। अव्यवस्थित घरमा बस्नाले अनेक प्रकारका रोगव्याधिको सामना गर्नुपर्दछ। जस्तो घरमा पशुहरू बाँध्ने र शौचालय निर्माण गर्ने ठाउँ निश्चित भएमा यसले पारिवारिक स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सुनसरी जिल्लाको भोक्राहा गाउँपालिकामा मानिसहरूका घरहरू विभिन्न प्रकारका स्वामित्व भएका छन्। यहाँका कतिपय घरहरू आफ्ना निजी छन् भने अन्य कतिपय भाडाका घर पनि छन्। यस गाउँपालिकामा अन्य प्रकारका घर गरी जम्मा तीन प्रकारका स्वामित्वमा रहेका घरहरू देखिन्छन्। यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा ज्यादा घर आफ्नै स्वामित्वका छन्। तिनीहरूको संख्या ६५३३ छ। यता भाडाका र अन्य प्रकारको स्वामित्वका घरहरूको संख्या भने क्रमिक रूपमा १ र २ वटा छन्। यसलाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ।

तालिका नं. १ वडा अनुसार घर परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्व

वडा नं.	घरको स्वामित्व			जम्मा
	आफ्नै	भाडामा	अन्य	
१	९०४	१	३	९०८
२	७८४	६	१६०	९५०
३	७४९	१	३	७५३
४	७२१	६	६१	७८८
५	७८३	१	६	७९०
६	९३८	२	३	९४३
७	९३४	०	९	९४३
८	७२०	१	२	७२३
जम्मा	६,५३३	१८	२४७	६,७९८

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस गाउँपालिकाका घरहरू निजी, भाडाका र अन्य गरी जम्मा तीन प्रकारका छन्। यिनमा निजी घर परिवारको संख्या सबैभन्दा धेरै ६५३३ वटा छन् भने सबैभन्दा कम घर भाडामा रहेको एउटा छ। यता अन्य प्रकारका घरको संख्या भने २ वटा छ।

तालिका नं. २
वडा अनुसार घर परिवारले प्रयोग गरेको घरको जगको प्रकार

वडा नं.	घरको स्वामित्व						जम्मा
	माटो तथा इटा ढुंगा	सिमेन्ट र ढुंगा इटा	सिमेन्ट पिलर	काठको खम्बा	अन्य	उल्लेख नभएको	
१	१	३२	११९	४५२	३०३	१	९०८
२	११	९८	१४९	४२०	२७२		९५०
३	१८७	८४	६०	३९३	२८	१	७५३
४	३	१०४	१६७	३६६	१३६	१२	७८८
५	३९	६८	२५६	४२४		३	७९०
६	५	१२९	४५	७०२	५९	३	९४३
७	२२	७७	२४	७३०	८८	२	९४३
८	२	६२	११०	४७३	७४	२	७२३
जम्मा	२७०	६५४	९३०	३,९६०	९६०	२४	६,७९८

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस गाउँपालिकाका घरका जग विविध प्रकारले बनेका छन् । यिनमा सबैभन्दा धेरै काठको खम्बा भएका घर छन्, जसको संख्या ३९६० वटा छन् । यसैगरी सिमेन्टको पिलर भएका घरको संख्या ९३० छ । यहाँका २७० वटा घरका जग भने ढुंगा, इँटा र माटोले बनेका छन् ।

भोक्राहा गाउँपालिकाका घरहरूको पर्खालको किसिमलाई पनि वर्गिकरण गरिएको छ । यहाँ सबैभन्दा ज्यादा घरहरू बाँसको टाटीले बारिएका छन् । यस गाउँपालिकामा यस्ता घरहरूको संख्या ५७५५ वटा छ । यता काठको घेरावेरा भएका घरको संख्या भने १८८ वटा रहेको छ । सिमेन्ट, ढुंगा र इँटाको पर्खाल भएका घरको संख्याचाहिँ यस गाउँपालिकामा ६९१ वटा रहेको देखिन्छ । यसलाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३
वडा अनुसार घरको बाहिरी गाह्रोको प्रकार

वडा नं.	घरको बाहिरी गाह्रोको किसिम						जम्मा
	माटो र ढुंगा इटा	सिमेन्ट र ढुंगा इटा	काठ	बाँसजन्स सामाग्री	अन्य	उल्लेख नभएको	
१	६	३४	२४	८४०	३	१	९०८
२	१०	१३६	१	७८५	१७	१	९५०
३	३६	७५	७	६३४		१	७५३
४	६	११९	२	६४७	२	१२	७८८

५	२५	६६	१२	६८४		३	७९०
६	११	१०३	३	८२३		३	९४३
७	१९	८५	६९	७६८		२	९४३
८	४	७३	७०	५७४		२	७२३
जम्मा	११७	६९१	१८८	५,७५५	२२	२५	६,७९८

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस गाउँपालिकाका घरका पर्खाल या गारो विविध प्रकारले बनेका छन् । यिनमा सबैभन्दा धेरै बाँसको टाटीबाट घेरावेरा बनेका घरहरू ८४० वटा वडा नं. १ मा छन् । यसैगरी बाँसको घेरा भएका सबैभन्दा कम घरहरूको संख्या भने वडा नं. ८ मा ५७४ वटा घरहरू छन् । बाँस सस्तो र सर्वशुलभ वस्तु भएको हुनाले मानिसहरूले यसलाई घेराबारा गर्ने काममा ज्यादा मात्रामा प्रयोग गर्ने गरेका हुन् । माटो, ईँटा र ढुंगाको पर्खाल भएका सबभन्दा थोरै घर वडा नं. ८ मा ४ वटा छन् । अन्य प्रकारका वस्तुले घेरावेरा गरिएका घरको संख्या भने २२ छ ।

घरको छाना

घरको छानाले घरको तथा त्यहाँ बस्ने परिवारको अवस्था दर्साउने गर्दछ । सम्पन्न मानिसहरूले घरको छानो पनि स्थायी प्रकृतिको लगाउने गर्दछन् भने आर्थिक रूपमा कमजोर परिवारका मानिसहरूले सस्तो या फुसको छाना लगाउनु पर्ने बाध्यता रहन्छ । यसरी घरको छानोले अन्य विषयवस्तुका साथमा मानिसको आर्थिक अवस्थालाई पनि झल्काउने गर्दछ । यहाँ सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाका घरको छानाको प्रकार पनि विश्लेषण गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको घरको छानाको प्रकारलाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४

वडा अनुसार घर परिवारले प्रयोग गरेको घरको छानाको प्रकार

वडा नं.	घरको छानाको किसिम							जम्मा
	पराल तथा खर	जस्तापाता	टायल	ढलान	काठर उबिलपक	अन्य	उल्लेख नभएको	
१	२९९	५९७	२	८			२	९०८
२	२९०	६०७		४८		२	३	९५०
३	२४१	४६७	२	३३	७	१	२	७५३
४	१४९	५५८	३	३२	१७	१६	१३	७८८
५	२१५	५४९		१७	५		४	७९०
६	२५३	६३५	१	४४	७		३	९४३
७	२७३	६३७	१०	१५	४	१	३	९४३
८	२०१	४९४	६	२०			२	७२३

जम्मा	१,९२१	४,५४४	२४	२१७	४०	२०	३२	६,७९८
-------	-------	-------	----	-----	----	----	----	-------

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस गाउँपालिकाका घरको छानो विविध प्रकारले बनेका छन् । यिनमा सबैभन्दा धेरै जस्तापाताबाट छानो बनेका घरहरू ४५४४ वटा छन् । जस्तापाताका छाना भएका सबैभन्दा धेरै घर वडा नं. ७ मा ६३७ वटा छन् । यसैगरी जस्ता पाताको छाना भएका सबैभन्दा कम भने वडा नं. ३ मा ४६७ वटा घरहरू छन् । पराल र खरको छाना भएका सबैभन्दा थोरै घर वडा नं. ५ मा २१५ वटा तथा सबैभन्दा धेरै भने वडा नं. १ मा २९९ वटा घरहरू छन् । यस गाउँपालिकामा छत ढलान भएका घरको संख्या भने २१७ वटा छ । यता अन्य प्रकारका छाना भएका घरको संख्या २० वटा छ । सिमेन्ट र गिट्टीले छत ढलान गरिएका घरहरू सबैभन्दा धेरै वडा नं. २ मा जम्मा ४८ वटा छन् । यस्तै पक्की छत भएका सबैभन्दा कम घर भने वडा नं. १ मा ८ वटामात्र छन् ।

खानेपानी

स्वच्छ खानेपानी खान पाउनु पर्ने कुरा सबै नागरिकको नैसर्गिक अधिकार हो । तर नेपालको सबै भागमा यस्तो खानेपानीको व्यवस्था हुन सकेको छैन । नेपाल तराईको अधिकांश भागमा भने ट्यूबेलको पानी प्रयोगमा ल्याइएको पाइन्छ । ट्यूबेलको पानी स्वास्थ्यकर भए नभएको कुरा परीक्षण गरेरमात्र पत्ता लगाउन सकिन्छ । तर सबै ठाउँका ट्यूबेलको पानी परीक्षण गरिएको पाइँदैन । अन्य विकल्प नभएसम्म मानिसहरूले यस्तो पानी खान बाध्य हुने गर्दछन् । सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा हालसम्म पनि ६५८८ घर परिवारले ट्यूबेलको पानी प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यस गाउँपालिकाका ८८ घरपरिवारले भने अन्य स्रोतको पानी खानेपानीका रूपमा प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यसलाई तलको तालिकामा पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५**वडा अनुसार खाने पानीको स्रोत अनुसार घर परिवारको वर्गिकरण**

वडा नं.	पिउने पानीको स्रोत					जम्मा
	धारा	ट्यूबेल / हातेपम्प	कुवा / इनार	अन्य	उल्लेख नभएको	
१	५	८९४	७	२		९०८
२	२	९४१	३	४		९५०
३	३	७४५	३	१	१	७५३
४	४	७६०	१	१३	१०	७८८
५	२	७७८	३	५	२	७९०
६	५	८८३	४	४८	३	९४३
७	३४	८९७	१०	१	१	९४३
८	७	६९०	११	१४	१	७२३
जम्मा	६२	६,५८८	४२	८८	१८	६,७९८

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गाउँपालिकाका अधिकांश घरपरिवार खानेपानीको लागि ट्यूबेलमा नै निर्भर रहेका छन् । ट्यूबेलको पानी स्वास्थ्यको दृष्टिकोणले खानयोग्य छ वा छैन भन्ने कुरा अध्ययनको विषय हुन सक्छ । तापनि यसमा आश्रित कुल घरपरिवार अति धेरै या ६५८८ परिवार रहेको छ । यता ४२ घरपरिवार भने हालसम्म पनि इनार र कुवाका साथमा अन्य स्रोतको

पानी खाने गर्दछन् । स्वास्थ्यको हिसाबले इनार वा कुवाको भन्दा ट्यूबेलको पानी राम्रो मानिन्छ । यस तथ्यांकले के पुष्टि गर्दछ भने सामान्य ट्यूबेलको पानीसम्म खान नपाउने घरपरिवार पनि यस गाउँपालिकाभित्र रहेकाले स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था हुन आवश्यक देखिन्छ ।

इन्धनको स्रोत

इन्धनमा खाना पकाउने दाउरा, ग्याँस, गोबरग्याँस र मट्टितेलदेखि गाडी चलाउने तेलसम्म पनि पर्दछन् । भोक्राहा गाउँपालिकाका मानिसहरूले बाल्ने बत्तिका साथमा खाना पकाउने इन्धनका रूपमा पनि विभिन्न प्रकारका स्रोतहरूको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । विशेषगरी बाल्ने बत्तिका रूपमा भने यहाँका मानिसहरूले बिजुली, मट्टीतेल, सोलर र अन्य इन्धनको स्रोतलाई प्रयोगमा ल्याउने गरेको पाइन्छ ।

भोक्राहा गाउँपालिकाका मानिसहरूले विभिन्न प्रकारका इन्धनका स्रोतलाई खाना पकाउने काममा प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । यहाँका खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनहरूमा मुख्य रूपमा दाउरा, ग्याँस, मट्टितेल, गुईँठा र गोबरग्याँस पर्दछन् । अहिले पनि यहाँका १४३६ घरपरिवारले खाना पकाउनको लागि दाउरालाई नै प्रयोगमा ल्याएको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वनजंगल निकै कम रहेको हुँदा खेतवारीमा दाउराका स्रोतका रूपमा विरूवाहरू लगाएर तथा दाउरा खरिद गरेर पनि केही मानिसले खाना पकाउने इन्धनका रूपमा दाउरानै प्रयोग गर्ने गर्दछन् । यससम्बन्धी थप विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ६
वडा अनुसार खाना पकाउने मुख्य इन्धनको स्रोत

वडा नं.	खाना पकाउने इन्धनको मुख्य स्रोत							जम्मा
	दाउरा	मट्टीतेल	ग्यास	गुईँठा	गोबरग्यास	अन्य	उल्लेख नभएको	
१	५२१	७	८	३६२	८	२		९०८
२	९४	२	४	७४५	६	९९		९५०
३	९२	४	६	६३९	४	७	१	७५३
४	३७०	९	१०	३८५	४		१०	७८८
५	२४	१५	२	७४७			२	७९०
६	१०७	८	२२	७९९	३	१	३	९४३
७	२१८	२२	३	६९७	१	१	१	९४३
८	१०	१३		६९६	२		२	७२३
जम्मा	१,४३६	८०	५५	५,०७०	२८	११०	१९	६,७९८

स्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गाउँपालिकाका जम्मा ६७९८ घरपरिवारमध्ये १४३६ घरपरिवारले दाउरामा नै खाना पकाउने गरेको देखिन्छ । खाना तयारीको लागि इन्धनको परम्परागत स्रोत गुईँठाको उपयोग गर्ने घरपरिवार संख्या अझ पनि निकै ठूलो छ । यस

गाउँपालिकामा गुईँठालाई खाना पकाउने काममा प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या ५०७० रहेको छ । यसैगरी एलपी ग्यास प्रयोग गर्ने घरपरिवार ५५ वटा र गोबरग्यास प्रयोग गर्ने घरपरिवार २८ वटामात्र छन् । यस गाउँपालिकामा अहिले पनि गुईँठा बनाएर खाना बनाउने इन्धनका रूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या सवैभन्दा धेरै छ ।

तालिका नं. ७

वडा अनुसार तथा बत्ती वाले इन्धनको श्रोत

वडा नं.	बत्तिको स्रोत					जम्मा
	बिजुली	मट्टीतेल	गोबर ग्याँस	सोलर	उल्लेख नभएको	
१	६५४	२४५	२	७		९०८
२	६३३	३०६	४	७		९५०
३	६५३	९६		३	१	७५३
४	५४५	२२८	१	४	१०	७८८
५	४८२	३०२		४	२	७९०
६	५९७	३३४	३	६	३	९४३
७	४६४	४४४	८	२५	२	९४३
८	१२०	५९२	१	८	२	७२३
जम्मा	४,१४८	२,५४७	१९	६४	२०	६,७९८

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गाउँपालिकाका अधिकांश घरपरिवारले बिजुलीलाई बत्तिको मुख्य स्रोत बनाएका छन् । यहाँका ६७९८ घरपरिवार मध्येका ४१४८ घरपरिवारले बिजुलीलाई बत्तिको स्रोतका रूपमा लिएको देखिन्छ । यसैगरी २५४७ परिवारले मट्टीतेल र ६४ परिवारले भने सोलरलाई बिजुली या बत्तीको मुख्य स्रोतका रूपमा प्रयोग गरेको पाइएको छ । यता २० परिवारले चाहिँ अन्य स्रोतलाई नै बत्तिका रूपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा बिजुलीबत्तीको प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या दिनानुदिन बढ्दै गएको छ । यसले गर्दा मट्टीतेल र अन्य प्रकारका बत्तीको प्रयोग घट्ती अवस्थामा रहेको छ ।

शौचालयको व्यवस्था

शौचालयको व्यवस्थापनले जनश्व्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव पार्ने गर्दछ । दिसाबाट मानिसहरूमा हैजा लगायतका रोगहरू फैलने गर्दछन् भने यसको उचित व्यवस्थापन नगरिएको खण्डमा जल, वायु र जमिन प्रदुषण हुने गर्दछ । तसर्थ शौचालयको व्यवस्थालाई पनि गाउँपालिकाहरूले महत्वपूर्ण सूचनाका रूपमा लिने गरेका छन् । सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाका केही वडाहरू हालसम्ममा खुला दिसामुक्त घोषणा गरिएका छन् भने अन्य कतिपय वडामा भने चर्पी निर्माण कार्य हुँदैछ । वि.सं. २०६८ सालको जनगणना अनुसारको यस गाउँपालिकाको शौचालयको अवस्थालाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. ८
वडा अनुसार तथा चर्पीको प्रकार अनुसार घर परिवारको वर्गिकरण

वडा नं.	शौचालयको प्रकार				जम्मा
	विकसित चर्पी	साधारण चर्पी	शौचालय नभएको	उल्लेख नभएको	
१	८७	४९	७७२		९०८
२	१४१	४६	७६३		९५०
३	६९	३९	६४४	१	७५३
४	११७	५४	६०७	१०	७८८
५	७९	३४	६७५	२	७९०
६	१३७	५५	७४८	३	९४३
७	१००	१९	८२३	१	९४३
८	४०	११	६७०	२	७२३
जम्मा	७७०	३०७	५,७०२	१९	६,७९८

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाका ७७० घर परिवारमा विकसित चर्पी बनेका देखिन्छन् । यता साधारण प्रकारका चर्पीहरू भने ३०७ वटा घरमा बनेका देखिन्छन् । यस गाउँपालिकाका ५७०२ घरमा भने चर्पी नभएको देखिन्छ । तर जनगणना भएपछि पनि विभिन्न वडाहरूमा थुप्रैको संख्यामा चर्पीहरू पनि बनेका हुनाले यस तथ्यांकमा केही परिवर्तन आएको छ । साथै चर्पी नभएका घरहरू सबै वडामा देखाइए पनि हाल आएर केही वडाका सबै घरमा चर्पी बनेका छन् । हाल आएर शौचालय निर्माण गर्ने कार्यलाई तिब्र गति दिने गरिएको छ । यसै क्रममा केही वडाहरू भने खुला दिसामुक्त क्षेत्र पनि घोषणा भएका छन् ।

महिलाका नाममा घर

महिला अधिकारको सवालमा महिलाको सम्पत्तिले पनि ठूलो योगदान दिने गर्दछ । महिलाको नाममा घरजमिन भएमा परिवारमा तिनको हैसियत मजबूत भएको मानिन्छ भने तिनका नाममा घरजग्गा र सम्पत्ति नभएमा यसले महिला अधिकारलाई पनि कुण्ठित पार्न सक्तछ । आफ्नो अधिकारमा घर र जमिन भएमा महिलाहरूले आफूलाई आवश्यकता पर्दा त्यस्तो सम्पत्ति बेचबिखन गरी काम चलाउन सक्तछन् भने आफ्नो नाममा सम्पत्ति नभएमा तिनीहरूलाई यस्तो अधिकार रहँदैन । तसर्थ महिलाको अधिकारका क्षेत्रमा तिनका नाममा रहेको सम्पत्तिको निकै ठूलो भूमिका हुने गर्दछ ।

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाका केही परिवारमा महिलाका नाममा पनि घरजग्गा राखिएको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका ६१९ परिवारले महिलाका नाममा घरजग्गा राखेका छन् भने ८१५ परिवारले भने महिलाका नाममा जग्गामात्र राखेका छन् । यसलाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

तालिका नं. ९
वडा अनुसार महिलाका नाममा घर भएका परिवार संख्या

वडा नं.	घर तथा जग्गामा महिलाको स्वामित्व				जम्मा
	घर र जग्गा दुवै	जग्गा मात्र	जग्गा स्वामित्व नभएको	उल्लेख नभएको	
१	१७०	८७	६४८	३	९०८

२	५६	१३८	७५४	२	९५०
३	१०७	१२७	५१७	२	७५३
४	८०	११४	५८४	१०	७८८
५	७९	५०	६५७	४	७९०
६	५३	६६	८१९	५	९४३
७	५३	१०८	७८०	२	९४३
८	२१	१२५	५७६	१	७२३
जम्मा	६१९	८१५	५,३३५	२९	६,७९८

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गाउँपालिकाका महिलाको नाममा घरजग्गा राख्ने सवैभन्दा धेरै परिवार वडा नं. १ मा १७० परिवार रहेको छ । यसैगरी यस्तो सवैभन्दा कम परिवार संख्या भन्ने वडा नं. ८ मा २१ वटा छन् । यता महिलाका नाममा घरजग्गा नराख्ने धेरै वडा नं. ६ मा ८१९ परिवार छन् ।

साधन र सुविधाको प्रयोग

आधुनिक युगमा यातायात र संचारको द्रुत गतिमा विकास भएर गएको छ । तसर्थ मानिसहरूले दिनहुँजसो नयाँनयाँ प्रकारका साधनको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । मानिसहरूले ज्यादा उपयोग गर्ने साधन र सुविधामा संचार, यातायात र मनोरन्जनका साधन प्रमुख छन् । सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाको साधन र सुविधाको प्रयोगको अवस्थालाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ११

वडा अनुसार घरपरिवारमा विभिन्न सुविधा भएका परिवारको प्रतिशत

सि. नं.	सुविधाको साधन	वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
१	रेडियो	३०७	२१६	२९४	१८६	१४७	२९७	३०१	१०६	१८५४
२	टेलिभिजन	२६३	२४१	२५५	२३९	१३०	१४७	१९१	५२	१५१८
३	केबल टेलिभिजन	५	३५	१३	१३	१	२४	१४		१०५
४	कम्प्युटर	४	५	७	८	५	८	१६	५	५८
५	इन्टरनेट			२		२	२	३	१	१०
६	टेलिफोन	८	१०	१	५	१	६	७	१	३९
७	मोबाईल फोन	४०६	४४६	५५३	४९२	५३२	५५८	५१२	४२७	३९२६
८	मोटर	४	३८	२०	४	९	२९	१५	४	१२३
९	मोटरसाइकल	१०५	९७	८२	६७	४२	११९	७२	५५	६३९
१०	साइकल	७३८	५८७	५५८	५१५	५३३	६८०	७६८	४२२	४८०१

११	अन्य सवारी साधन	१०	२४	४	७	३	४२	१०	४	१०४
१२	फ्रिज	२	७		६	२		४	१	२२

श्रोत: जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाका विभिन्न घरपरिवार मध्ये सबैभन्दा ज्यादा परिवारमा भएको साधन साईकल हो । यस गाउँपालिकाका जम्मा ४८०१ घरपरिवारमा साइकल रहेको छ । यता मोबायल फोन भने ३९२६ परिवारमा रहेको देखिन्छ । हाल आएर मोबायल फोनको प्रयोग दिनानुदिन बढ्दै गएले यस्तो फोन प्रयोग कर्ताको संख्या एक्कासी बढेर गएको छ । प्राय मोबायल फोन नहुने घरपरिवारको संख्या अति न्यून छ । एकै परिवारका पनि थुप्रै सदस्यहरूका हातमा मोबायल फोनहरू रहेका छन् । यता फ्रिज, मोटर, कम्प्युटर र इन्टरनेट चलाउने घरपरिवारको संख्या पनि दिनानुदिन बढ्दै गएको छ ।

खण्ड तीन

विविध विवरणहरू

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिका जिल्लाको दक्षिणपश्चिमी भागमा अवस्थित छ । यसको पश्चिमतिर रहेको कोशी गाउँपालिका पछि सप्तकोशी नदी तथा कोशीटप्पू वन्यजन्तु आरक्ष क्षेत्र पर्दछ । पूर्वपश्चिम राजमार्ग बीचै भागबाट गएको यो गाउँपालिकाका दुईतिर दुईवटा नगरपालिका र अन्य दुईतिर भने दुईवटा गाउँपालिकाहरू छन् । सुनसरीका दुईवटा गाउँपालिका मिलाएर निर्माण गरिएको यो गाउँपालिकाको सबै भूभाग तराईमा पर्दछ । उर्बर माटो र भूमिगत पानीको स्रोत रहेको यस गाउँपालिकाको पूर्वी भागबाट सुनसरी खोला बगेको छ । भोक्राहाको नाम कोशीको बाढीले गर्दा अन्न नफल्ने र भोकभोकै परिने अर्थमा राखिएको हो भन्ने विश्वास गरिन्छ । यस गाउँपालिकाका विविध विवरणहरू तलका तालिकाहरूमा दिइएका छन् ।

अपांगता परिचयपत्र लिएका बालबालिकाको विवरण

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा विभिन्न प्रकारका अशक्त व्यक्तिहरू रहेका छन् । तिनीहरूको अशक्तताको अवस्था पनि विविध प्रकारको रहेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको अशक्तताको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १
अशक्तताको विवरण

क्र.स.	विवरण	संख्या		
		बालिका	बालक	जम्मा
१	पूर्ण अशक्त अपांगता (रातो रंगको)	८	६	१४
२	अति अशक्त अपांगता परिचयपत्र (निलो रंगको)	१७	२३	४०
३	मध्यम अशक्त अपांगता पहेलो रंगको)			
४	सामान्य अशक्त अपांगता सेतो रंगको)			
जम्मा		२५	२९	५४

श्रोत: जिल्ला समन्वय समिति, सुनसरी ।

यस गाउँपालिकामा मध्यम र सामान्य प्रकारका अपांगहरू पनि छन् । तर तिनीहरूको भने लेखाजोखा गरिएको छैन । यहाँ पूर्ण अशक्त तथा अतिअशक्तको मात्र लेखाजोखा गरिएको छ र तिनीहरूलाई रातो र निलो रंगको कार्ड पनि वितरण गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा अशक्त बालिका जम्मा २५ जना र बालक भने २९ जना छन् । यसमा दुवै वर्गका अशक्त पर्दछन् ।

खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था

यस गाउँपालिकाका मानिसहरूको मुख्य पेशा कृषिनै हो । तसर्थ कृषिको विकासका लागि नेपाल सरकारका तर्फबाट पनि निकै ठूलो प्रयास भएको छ । यता हाम्रो कृषि प्रणालि भने अहिलेसम्म पनि व्यवसायिक बन्न सकेको छैन । हामीले जीविका खेतीलाई नै अहिले पनि अंगिकार

गरेका छौं । तसर्थ सालभर कृषि कार्य गरेर पनि खान नपुग्ने कृषकको संख्या निकै धेरै छ । यस गाउँपालिकाको खाद्यान्न आत्मनिर्भरतालाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

तालिका नं. २
खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था

क्रस	आद्यान्न उपलब्धताका आधारमा परिवार संख्या	प्रतिशत	कैफियत
१	३ महिनाभन्दा कम खान पुग्ने परिवार	३०	
२	४ देखि ६ महिना खानपुग्ने परिवार	२८	
३	७ देखि ९ महिना खानपुग्ने परिवार	२२	
४	१० देखि १२ महिना खानपुग्ने परिवार	१३	
५	आफ्नो उत्पादनबाट खान पुगेर बेचबिखन गर्ने परिवार	७	

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार यस गाउँपालिकाका ३० प्रतिशत मानिसहरूलाई आफ्नो कमाईले ३ महिनासम्ममात्र खान पुग्दछ । यसैगरी ४ देखि ६ महिना खान पुग्ने २८ प्रतिशत छन् भने आफ्नो उत्पादनबाट खान पुगेर बच्चे या बेचबिखन पनि गर्ने मानिसहरू भने ७ परिवारमात्र रहेका देखिन्छन् ।

परिवारको स्वामित्वमा रहेको जग्गा जमिनसम्बन्धी विवरण

नेपाल कृषिप्रधान देश हो । देशका अधिकांश मानिसहरू कृषि पेशामा नै निर्भर छन् । तर आजसम्म पनि कृषक परिवारका नाममा सिमितमात्र जमिन रहेको देखिन्छ । सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा पनि कृषकको संख्या अति धेरै छ । तर तिनीहरूका स्वामित्वमा जमिन भने निकै कम रहेको देखिन्छ । यसरी कृषक भएर पनि यहाँका धेरै मानिसलाई आफ्नो उत्पादनले सालभर खान नपुग्ने अवस्था छ । वास्तवमा आफ्नो स्वामित्वमा यथेष्ट जमिन नरहेको तथा भाडा जमिन लिएर खेतिपाति गर्ने पद्धतिको विकास नभएको हुनाले यस्तो परिस्थितिको सिर्जना भएको हो । कृषकलाई खेतिपातिका लागि आवश्यकताअनुसारको जमिनको आवश्यकता पर्दछ । यस गाउँपालिकाको कृषकको व्यक्तिगत स्वामित्वमा जमिन रहेनरहेको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ३
जमिनमा परिवारको स्वामित्व

सि.नं.	स्वामित्व		जम्मा घरधुरी	प्रतिशत
	पहाड (रोपनी)	तराई(कठ्ठा)		
१	२ रोपनी भन्दा कम	५कठ्ठा भन्दा कम	६८०	१० प्रतिशत
२	२ देखि ५ रोपनी सम्म	६ देखि १० कठ्ठा सम्म	१३६०	२० प्रतिशत
३	६ देखि १० रोपनी सम्म	११ देखि २० कठ्ठा सम्म	६८०	१० प्रतिशत
४	११ देखि २० रोपनी सम्म	२१ देखि ३० कठ्ठा सम्म	१३६०	२० प्रतिशत
५	२० रोपनी भन्दा माथि	३१ कठ्ठा भन्दा माथि	६६०	१० प्रतिशत
६	जग्गा नै नभएको	जग्गा नै नभएको	२०३८	३० प्रतिशत

७	थाहा नभएको	थाहा नभएको		
जम्मा			६७९८	१००

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय भोक्राहा ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार यस गाउँपालिकाका आफ्नो स्वामित्वमा ५ कठ्ठाभन्दा कम जमिन हुने घरपरिवार संख्या ६८० छ । यो संख्या कुल घरपरिवार संख्याको १० प्रतिशत हुन आउँछ । यसैगरी जमिन नभएका ३० प्रतिशत या २०३८ परिवार छन् भने ३१ कठ्ठा भन्दा धेरै जमिन हुने भने १० प्रतिशत या ६६० परिवार छन् ।

आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ को पञ्जिकरणको विवरण

पञ्जिकरणको विवरणले गाउँपालिकाहरूको विविध प्रकारको वस्तुस्थिति प्रकाशमा ल्याउने गर्दछ । विशेषगरी विभिन्न प्रकारका घटनाहरूलाई पञ्जिकरणमा दर्ता गर्ने गरिन्छ । यसले गर्दा आवश्यकता पर्दा घटनाहरूको विवरण सहज रूपमा प्राप्त गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकाको पञ्जिकरणको विवरणलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४

पञ्जिकरणको विवरण

क्र.सं.	विवरण	२०७२/७३ को जनसंख्या	जम्मा दर्ता संख्या	महिला	पुरुष
१.	जन्म दर्ता		१७२०	८००	९२०
१.१	५ वर्ष सम्मका		१२००	५४०	६६०
१.२	५ वर्षदेखि १८ वर्ष सम्मका बालबालिका		३९०	२००	१९०
१.३	१८ वर्ष माथिका मानिस		१३०	६०	७०
२	मृत्यु दर्ता		१४५	७३	७२
३	सम्बन्ध विच्छेद		२		
४	बसाईसराई		१५०		
५	विवाह दर्ता		५४५		
५.१	१८ वर्ष भन्दा कम उमेर				
५.२	१८ वर्ष भन्दा माथि				
जम्मा					

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

यस गाउँपालिकामा आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ को पञ्जिकरणमा विभिन्न प्रकारका दर्ता भएका देखिन्छन् । यिनमा सबैभन्दा ज्यादा जन्म दर्ता भएका छन् भने त्यसपछि विवाह दर्ता र बसाईसराई भएका छन् । यहाँ जन्मदर्ता बालबालिकालाई विद्यालय पठाउन तथा पछि ठूलो भएपछि नागरिकताको प्रमाणपत्र लिनका लागि पनि आवश्यकता पर्दछ । यसैगरी पैतृक सम्पत्ति नामसारीका लागि मृत्यु दर्ता गर्ने चलन पाइन्छ भने विविध प्रयोजनले बसाईसराई र विवाह दर्ता गर्ने चलन छ । यस गाउँपालिकाको बसाई सराईमा भने बाहिर जाने र आउने दुवै प्रकारका पर्दछन् ।

आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को नागरिकता तथा अन्य सिफारिस

गाउँपालिकाहरूमा दर्तामात्र नभएर सिफारिस लिने कार्य पनि गरिन्छ । आफूलाई आवश्यकता पर्ने अनेक प्रकारका सिफारिसहरू गाउँपालिकाबाट लिन सकिन्छ । यस गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को नागरिकता तथा अन्य प्रकारको सिफारिसको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५

नागरिकता र अन्य प्रकारको सिफारिस

क्रस	विवरण	सिफारिस संख्या
१	नागरिकता सिफारिस	५४०
२	नाता प्रमाणित	२९०
३	अन्य सिफारिस	३७७५
४	नक्सा पास	०

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय ।

नागरिकताको प्रमाणपत्र लिनका लागि गाउँ विकास समितिहरूको सिफारिस लिन आवश्यक हुने गर्दछ । हालसालै गाउँपालिका गठन भएको हुँदा यस अघि गाविसहरूले गरेका सिफारिसलाई यहाँ गाउँपालिकाको सिफारिस मानिएको छ । यस गाउँपालिकामा आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा नागरिकता सिफारिस ५४० जनाको र नाता प्रमाणित २९० जनाको भएको छ । यहाँ अन्य प्रकारको सिफारिस भने सबैभन्दा ज्यादा ३७७५ वटा भएको देखिन्छ ।

सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने विवरण

नेपाल सरकारले नागरिकहरूको हित, सुरक्षा र रक्षाका लागि अनेक प्रकारका अशक्त भएका व्यक्तिलाई भत्ताको व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी जेष्ठ नागरिकको सम्मानमा पनि यस्तो भत्ताको व्यवस्था भएको पाइन्छ । यता एकल महिला र विधवाहरूलाई पनि सुरक्षाका लागि भत्ताको व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । सुनसरीको यस गाउँपालिकाको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ६

सामाजिक सुरक्षा भत्ता

जेष्ठ नागरिक			दलित जेष्ठ नागरिक			एकल महिला	पूर्ण अपांग			आंशिक अपांग			कूल
म	पु	ज	म	पु	ज	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	
१०३	२५९	३६२	५०	१०५	१५५	९२१	८	६	१४	१७	२३	४०	१४९२

श्रोत: जिल्ला समन्वय समिति, सुनसरी ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गाउँपालिकाका विभिन्न १४९२ जना मानिसहरूले विभिन्न प्रकारका भत्ता लिने गरेका छन् । यसमा सबैभन्दा ज्यादा सामाजिक सुरक्षा भत्ता लिने मानिसहरू भने एकल महिला छन् । यस गाउँपालिकामा ९२१ जना एकल महिलाले यस्तो भत्ता

लिने गरेको देखिन्छ। यसैगरी सवैभन्दा कम भने पूर्ण अपांग भत्ता लिनेको संख्या छ, जुन संख्या १४ जनामात्र छ।

शैक्षिक संस्था विवरण

विद्यालय तथा महाविद्यालयहरू शिक्षाका केन्द्र हुन्। नेपालको सन्दर्भमा सरकारी, सार्वजनिक र नीजि गरी तीन प्रकारका शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन्। देशका विभिन्न भागमा यस्ता शैक्षिक संस्थाहरू खुलेका छन्। सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा पनि सरकारी सामुदायिक र नीजि विद्यालयहरू रहेका छन्। तिनीहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. ७

शैक्षिक संस्थाहरू

विवरण	सरकारी	सामुदायिक	नीजि विद्यालय	कूल
प्रावि		१८		१८
निमावि		५		५
मावि		२		२
क्याम्पस				
वेद विद्याश्रम				
मदरसा		१६		१४
अन्य				

श्रोत: जिल्ला शिक्षा कार्यालय।

यस गाउँपालिकामा एकवटा उच्चमाध्यमिक विद्यालय छ। यहाँ जम्मा दुईवटा माध्यमिक विद्यालय र ५ वटा निमावि छन्। यसैगरी प्राविको संख्या भने १८ वटा रहेको छ। यहाँका माध्यमिक विद्यालयहरूमा मा कक्षा १२ सम्म पठनपाठन गर्ने परिपाटिको विकास भएको छ। यस गाउँपालिकामा १६ वटा मदरसा पनि छन्।

विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका छात्रछात्राको विवरण, २०७३

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा विभिन्न ३२ वटा सरकारी विद्यालयहरू छन्। यस गाउँपालिकामा नीजि भने दर्ता भएको एउटामात्र विद्यालय छ। यहाँ कैयन् मदरसा पनि छन्। तर यहाँ मदरसाका विद्यार्थीको विवरण समावेश गरिएको छैन। यी विद्यालयका विभिन्न कक्षामा अध्ययन गर्ने छात्रा र छात्राको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका नं. ८

विभिन्न कक्षामा अध्ययनरत छात्राछात्रहरूको विवरण

कक्षा	सरकारी विद्यालय			नीजि विद्यालय			जम्मा
	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	
१	८८७	९५१	१८३८				१८३८
२	८११	७५६	१५६७				८११
३	६४०	६५५	१२९५				१२९५

४	५३८	५५७	१०९५				१०९५
५	४८९	४०३	८९२				८९२
६	३८०	२२५	६३५				६३५
७	३६५	२४३	६०८				६०८
८	२२४	२१७	४४१				४४१
९	१०२	७७	१७९				१७९
१०	९४	६०	१५४				१५४
११	२४	२५	४९				४९
१२	१५	११	२६				२६

श्रोत: जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस गाविसका विभिन्न विद्यालयहरूमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा प्राय बालक र बालिकाहरूको संख्या अलगअलग प्रकारको रहेको पाइन्छ । तर पनि यिनीहरूको संख्यामा ठूलो अन्तर भने रहेको छैन । यहाँ नीजि विद्यालयहरूमा भने विद्यार्थी संख्या निकै कम रहेको छ । यहाँ सबै प्रकारका विद्यालयका तथ्यांक एकै स्थानमा एकीकरण गरिएको देखिन्छ ।

बालविकास केन्द्रहरू

सुनसरीको भोक्राहामा विभिन्न ५५ वटा बालविकास केन्द्रहरू छन् । तिनमा बालबालिकाको संख्या अलगअलग रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको बालविकास केन्द्रको बालबालिका संख्या तलको तालिकामा दिइएको छ ।

वडा नं.	बाल विकास केन्द्रको जम्मा संख्या	भर्ना भएका बालबालिका संख्या		जम्मा
		बालक	बालिका	
	५५	५७५	५७९	११५४
जम्मा	५५	५७५	५७९	११५४

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय ।

बालसन्जाल

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा बालसन्जालको संख्या दुईवटा छ । यहाँ बालसन्जाल अघि गाविस स्तरीय थिए । तर हाल भोक्राहा र नरसिंहलाई मिलाएर नयाँ गाउँपालिका बनाइएको हुनाले बाल सन्जाल एउटै बनाउन आवश्यक छ । तर पनि हालसम्म त्यस्तो कार्य नभएको हुँदा बालसन्जाल दुईवटा छन् । तिनीहरूमा रहेको बालबालिकाको संख्या निम्नानुसारका छ ।

वडा नं.	बाल सन्जालको विवरण	सदस्य संख्या					जम्मा
		बालक	बालिका	दलित	जनजाति	अन्य	
१	गाविस स्तरीय बाल सन्जाल २	७१	२३	११	३४	४९	९४
जम्मा		७१	२३	११	३४	४९	९४

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय ।

विद्यालयमा शौचालयको विवरण

माध्यमिक तहसम्म सबैलाई सर्वशुलभ ढंगमा शिक्षा दिनु सरकारको दायित्व हो । तसर्थ नेपालका विभिन्न गाउँघरमा पनि विभिन्न प्रकारका विद्यालयहरू स्थापना भएका छन् । विद्यालयहरूमा पनि समुचित मात्रामा कक्षाकोठा, शिक्षक र शौचालयको व्यवस्था हुन आवश्यक हुने गर्दछ । सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयहरूको शौचालयको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ९

विद्यालयमा शौचालयको व्यवस्था

जम्मा विद्यालय संख्या	शौचालयको किसिम संख्या					जम्मा
	सामान्य, सबैले प्रयोग गर्ने	शिक्षक शिक्षिका	छात्राछात्रका लागि भिन्दै	अपाङ्गका लागि	शौचालय नभएको	
४१	४१	७	१०	१		

श्रोत: जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

माथिको तालिकामा देखाईअनुसार भोक्राहा गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयहरूमा अनेक प्रकारका शौचालयहरू रहेका छन् । तिनमा कतिपय शिक्षकका लागि छन् भने अन्य बालबालिका या विद्यार्थीका लागि रहेका छन् । यस गाउँपालिकाका विभिन्न विद्यालयहरूमा जम्मा ५९ वटा शौचालय रहेका देखिन्छन् । यसमा अपाङ्गका लागि पनि एउटा मात्र अलगगै शौचालय बनेको देखिन्छ ।

तहगत शिक्षक विवरण

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा प्रावि, निमावि र मावि तहका शिक्षकहरूले विद्यालयहरूमा पठनपाठन गराई रहेका छन् । विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकहरू भएको अवस्थामा भने स्तरिय शिक्षा प्रदान गर्न सकिन्छ । तसर्थ विद्यालयहरूमा विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकहरू रहन आवश्यक हुने गर्दछ । यस गाउँपालिका विभिन्न विद्यालयहरूमा अध्यापन गराउने विभिन्न तहका शिक्षकहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १०

शिक्षकहरूको विवरण

तह	स्वीकृत दरवन्दी कार्यरत						निजी श्रोत		राहत दरवन्दी			PCF मा		तालिम प्राप्त शिक्षक संख्या	कुल जम्मा	
	म.	पु.	जम्मा	स्थायी		अस्थायी		म.	पु.	म.	पु.	ज	म.			पु.
				म.	पु.	म.	पु.									
प्रावि	३६	५४	९०					२	४	२	७	१०			१०६	
निमावि	९	१६	२५					३	२	५	३	८			३८	
मा.वि	४	७	११					१	१	१	२	३			१६	
जम्मा	४९	७७	१२६					६	७	८	१२	२१			१६०	

श्रोत: जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

शिक्षा कार्यालयले दिएको सूचनाअनुसार सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाका विभिन्न विद्यालयमा प्रावि तहमा जम्मा ९० जनाको शिक्षक दरवन्दी रहेको छ । यसैगरी निमाविमा २५ र माविमा ११ जना शिक्षकशिक्षिकाको दरवन्दी रहेको देखिन्छ । यसरी यस गाउँपालिकामा कूल १२६ जना शिक्षक शिक्षिकाको दरवन्दी कायम रहेको पाइएको छ । शिक्षा कार्यालयको रेकर्ड अनुसार यस गाउँपालिकामा राहत दरवन्दी भने जम्मा २१ जनाको रहेको छ ।

विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरू

यस गाउँपालिकामा विभिन्न तीनवटा गाविसलाई गाभिएको हुँदा यी तीनवटा गाविसमा पर्ने स्वास्थ्य संस्था यस गाउँपालिका भित्र परेका छन् । तसर्थ यस गाउँपालिका भित्रको स्वास्थ्य सेवा पनि तिनीहरूलेनै प्रवाह गरेका छन् । यस गाउँपालिकाको स्वास्थ्यसम्बन्धी विवरण तलको लेखाचित्रमा दिइएको छ ।

तालिका नं. ११ विविध स्वास्थ्य विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य सेवा	संख्या	बेड संख्या
१	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय	०	
२	सरकारी अस्पताल	०	
३	प्रसुती गृह	०	
४	वाल अस्पताल	०	
५	आयुर्वेद अस्पताल	०	
६	प्राकृतिक चिकित्सा	०	
७	स्वास्थ्य चौकी	२	
८	उप-स्वास्थ्य चौकी	०	
९	प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहार केन्द्र	०	
१०	निजि अस्पताल	०	
११	फार्मसी	१०	
१२	चिकित्सक संख्या	०	
१३	चिकित्सक अनुपात	०	
१४	क्लिनिक	७	
१५	बर्थिङ सेन्टर:	१	
१६	पोलि क्लिनिक	२	
१७	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने प्रतिशत	६०%	
१८	दक्ष स्वास्थ्यकर्मी बाट सुत्केरी गराउने प्रतिशत	६०%	
१९	सुडेनीवाट सुत्केरी गराउने प्रतिशत:	५ %	
२०	भिसीटी केन्द्र संख्या:	०	
२१	महिला स्वयम सेविका संख्या:	१८	
२२	टि.बी. उपचार केन्द्र:	०	

२३	परिवार नियोजन का ५ विधी र ३ विधीको सेवा उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था संख्या:	२	
२४	वि.ओ.सी.(आधारभूत):	०	
२५	सि.ई.ओ.सी.(अपरेसन सेवा) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	०	
२६	गर्भवती जाँच पहिलो पटकको प्रतिशत:	७५%	
२७	गर्भवती जाँच चौथो पटक सम्मको प्रतिशत:	५२%	
२८	सुत्केरी पश्चात जाच गराउन आउने प्रतिशत:	०	
२९	औसत आयु: वर्ष	०	
	महिला:.... वर्ष	०	
	पुरुष:.... वर्ष	०	

श्रोत: स्थानीय स्वास्थ्य चौकी र गाउँपालिकाका कर्मचारी तथा स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफलका आधारमा प्राप्त विवरण ।

खोपसेवाको विवरण

खोप सेवाले जनताको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव पार्ने गर्दछ । उचित समयमा खोप पाएका बालबालिकाहरूमा रोगसँग लड्ने क्षमतामा अभिवृद्धि हुने गर्दछ । तसर्थ खोपका कारण बालस्वास्थ्यमा सुधार आउने गर्दछ । यस गाउँपालिकाको खोपको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १२ खोप सेवाको विवरण

क्र. सं.	विवरण	आ.व २०७०।७१	आ.व २०७१।७२	आ.व २०७२।७३
१	वि. सि. जि.	९०%	९०%	९०%
२	डि. पि. टि.	९०%	९०%	९०%
३	हेपाटाइटिस वि	९०%	९०%	९०%
४	दादुरा	९०%	९०%	९०%
५	पोलियो ३	९०%	९०%	९०%
६	टि. टि.	९०%	९०%	

श्रोत: स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरूको प्रतिवेदन अनुसार ।

खोप सेवा छाड्ने बालबालिकाको अवस्था

विभिन्न प्रकारका खोपले बालबालिकाको रोगहरूका विरुद्धमा लड्ने क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने गर्दछ । तसर्थ तिनहरूलाई नियमित रूपमा खोप दिने गरिन्छ । नेपाल सरकारले विभिन्न गाउँहरूमा नियमित रूपमा बालबालिकाका लागि खोपसेवा चलाएको छ । प्रत्येक वडामा रहेका महिला स्वास्थ्य स्वयम्सेविकाले पनि खोपसेवा दिनका लागि गाउँटोलमा पुगेर सल्लाह र सुझाव दिने गर्दछन् । तर पनि कतिपय मानिसहरूले आफ्ना बालबालिकालाई पूर्ण रूपमा खोपसेवा नदिने गर्दछन् । यस गाउँपालिकाको खोपसेवा छाड्ने बालबालिकाको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १३

खोपसेवा छाड्ने बालबालिकाको विवरण

क्र. सं.	विवरण	आ.व २०७०।७१	आ.व २०७१।७२	आ.व २०७२।७३
१	वि.सि.जि र दादुरा	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत
२	डि. पि. टि. , हेपाटाइटिस वि, एच. आइ. भि.१ र ३	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत
३	खोप नलगाएका बालबालिका	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत

श्रोत: स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण ।

विगत ३ वर्षको पोषणको अवस्था

क्र. सं.	विवरण	आ.व २०७०।७१	आ.व २०७१।७२	आ.व २०७२।७३
१	५ वर्ष भन्दा मुनिका वृद्धि अनुगमन पटक	६०%		
२	गर्भवती महिलाहरूका लागि आइरन चक्की वितरण	९०%	९०%	९०%
३	गर्भवती महिलाहरूले प्राप्त गरेका जुकाको औषधी (जना)	७५%	९०%	९०%
४	सुत्केरी भएका महिलाका लागि भिटामिन ए वितरण	१००%	१००%	१००%
५	६ महिना देखि ५ वर्ष सम्मका वच्चाहरूलाई खुवाएको भिटामिन ए	९०%	९०%	९०%
६	१ देखि ५ वर्ष सम्मका वच्चाहरूलाई खुवाएको जुकाको औषधी जना	१००%	१००%	१००%

श्रोत: स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीहरूसँग गरिएको छलफलबाट प्राप्त विवरण ।

बाल अधिकार

बालबालिकाको अधिकारलाई छोटकरीमा बालअधिकार भनिन्छ । बाल अधिकार प्रदान गर्ने र गराउने मुख्य दायित्व राज्यको हो । राज्यका प्रतिनिधिले नै अन्तराष्ट्रिय मञ्चमा उभिएर बालबालिकाका अधिकार दिने प्रतिबद्धता गरेको हुन्छ । त्यसैले राज्य आफैले वा उसको पहलमा सरकारी वा गैरसरकारी वा सामाजिक संघसंस्था र परिवारले समेत बालअधिकार बहालीका लागि जिम्मेवार भई काम गर्नुपर्दछ । नगरे उनीहरूलाई जिम्मेवार बनाउने काम पनि राज्य वा सरकारको नै हो ।

स्थानीय तह नेपाल सरकारका तर्फबाट सेवा र सुविधाहरू प्रदान गर्ने सबैभन्दा तलको निकाय हो । गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका बालबालिकाका लागि गर्नुपर्ने सबै कामको जिम्मेवारी लिनुपर्दछ । उसले गर्नुपर्ने काम र कार्यविधि नेपाल सरकारबाट जारी बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यविधि २०६८ मा उल्लेख छ । त्यस कार्यविधिले सरकारले बालबालिकाका लागि अनुकूल हुने संसार बनाउनका लागि आफ्नो तहमा काम गर्नुपर्दछ भन्ने कुरा उल्लेख छ । तल्लो तहको सरकारका रूपमा गाउँपालिकाले पनि आफ्नो तहमा बालबालिकाको हित अनुकूल संरचना बनाउने, नीति बनाई लागू गर्ने र त्यस्ता कार्यको अनुगमन गर्ने हैसियत राख्दछ । त्यसै कारण विगत देखिनै

तात्कालिक गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाहरूले बालमैत्री स्थानीय सरकारको अवधारणा लिएर काम गरिहेका छन् ।

बालबालिका भनेका जन्मेदेखि १८ वर्ष नपुगेका मानवहरू हुन् । सुरक्षित रूपमा जन्मिन पाउनु, आवश्यक खोप तथा औषधी उपचार पाउनु, हेरचाह तथा स्याहार पाउनु र उनीहरूको अधिकार हो । त्यस्तै खान, बस्न, लाउन पाउनु, उमेर र अवस्थाका आधारमा उपयुक्त शिक्षा पाउनु, खेल तथा मनोरञ्जन पाउनु, उपयुक्त पारिवारिक तथा सामाजिक वातावरण पाउनु पनि बालअधिकार नै हो । साथै, कुटपिट, हेला, हिंसा, दुर्व्यवहार र शोषणबाट संरक्षण पाउनु, मनमा लागेको कुरा भन्न पाउनु, स्याबासी र हौसला पाउनु आदिजस्ता कुराहरू पनि बालबालिकाका लागि आवश्यक मानिन्छन् ।

बालबालिकालाई अति आवश्यक पर्ने अधिकारहरूलाई नै बालअधिकार भनिन्छ । बालअधिकारका सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेज बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धि १९८९ हो । यस महासन्धिलाई संयुक्त राष्ट्र संघले मान्यता दिएको छ । यस महासन्धिले १८ वर्षमुनिका सबै मानवलाई बालबालिका मानेको छ । उनीहरूले पाउनुपर्ने अधिकारलाई बालअधिकार भनेको छ । यस महासन्धिको ५४ वटा धारा छन् । यी धाराहरूमा जति पनि अधिकारहरू व्यवस्था गरिएका छन् तिनिहरूलाई मुख्य गरी चार भागमा बाँटेर अध्ययन गरेको पाइन्छ । एकअर्काको पूरकका रूपमा रहेका यी चारवटै भागहरूलाई चार बाकस वा चार स्तम्भ पनि भन्ने गरिन्छ ।

१. बाँच्न पाउने अधिकार

बाँच्न पाउनु बालबालिकाको जन्मसिद्ध अधिकार हो । गर्भमा रहेदेखि नै सुरक्षित हुनु र सुरक्षित जन्मनु उसको अधिकार हो । जन्मिएपछि आवश्यक स्वस्थकर खाना, उचित स्याहार, बास, स्वास्थ्य उपचार र न्यानो कपडा लगायतका एउटा बालक बाँच्नका लागि नभई नहुने अधिकारहरू नै यससँग सम्बन्धित अधिकारहरू हुन् ।

२. विकासको अवसर पाउने अधिकार

बालबालिकाहरू बाँचेर मात्र पुग्दैन । उनीहरूको चौतर्फी विकास हुनुपर्दछ । बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक तथा संवेगात्मक विकासको लागि चाहिने सम्पूर्ण आवश्यकताहरूलाई नै बालविकासको अधिकार भनिन्छ । जस्तै : शिक्षा, खेलकुद, मनोरञ्जन, स्याहार सम्भार, पौष्टिक आहार, पर्याप्त भोजन, पर्याप्त स्वास्थ्य सेवा आदि ।

३. संरक्षण पाउने अधिकार

हरेक किसिमको भेदभाव, शोषण, दुर्व्यवहार, यातना, कुटपिट, अपहरण, हिंसा र अवहेलनाबाट बालबालिकाको संरक्षण हुनुपर्दछ । प्रत्येक बालबालिकाले नाम पाउनुपर्छ र जन्मदत्ताको अधिकार पाउनुपर्छ । बेचबिखनबाट संरक्षण, अपहरणबाट संरक्षण, सशस्त्र द्वन्द्वबाट संरक्षण, जोखिमपूर्ण श्रम, श्रमशोषणबाट संरक्षण पाउनुका साथै अपाङ्गता भएका, अनाथ बालबालिकाको विशेष संरक्षण, यौनशोषणबाट संरक्षण, लागू पदार्थ दुर्व्यसन तथा ओसार पसारमा प्रयोग हुनबाट संरक्षण पाउने जस्ता महत्वपूर्ण अधिकारहरू यस अन्तर्गत पर्दछन् ।

४. सहभागी हुन पाउने अधिकार

बालबालिकाको सर्वोत्तम हितका विषयहरूमा बालबालिकाले आफ्नो धारणा राख्न पाउनु, आफूसँग सरोकार राख्ने विषयमा निर्णय गर्ने अवसर पाउनु, भेला हुन पाउनु, एकजुट हुन पाउनु,

उपस्थित हुन पाउनु, बालक्लबहरू खोल्न पाउनु तथा बलाक्लबका गतिविधिहरूमा भाग लिन पाउनु, आफ्नो कुरा स्वतन्त्रतापूर्वक राख्न पाउनु, समूहमा छलफल गर्न, संलग्नता देखाउन र प्रतिभा प्रस्तुत गर्न पाउनु नै बालबालिकाको सहभागी हुन पाउने अधिकार हो । त्यस्तै अरूले आयोजना गरेको बाल कार्यक्रमहरूमा सहभागी हुन पाउनु, बाल हकहितका नीति निर्णयमा सहभागी हुन पाउनु, प्रशंसा, स्याबासी र हौसला पाउनु साथै विचार र भावनाको कदर हुने वातावरण पाउनु जस्ता आधारभूत अधिकारहरू यस अन्तरगत पर्दछन् । बालअधिकारका यी चारैवटा भागहरू एक अर्काका पूरक मानिन्छन् ।

बालअधिकारका सिद्धान्तहरू

बालबालिकासँग र उनीहरूका निम्ति गरिने प्रत्येक कार्यहरू बालबालिकाको हितमा छन् भनी मापन गर्न बालअधिकार महासन्धिले चारओटा सिद्धान्तहरूलाई अँगालेको छ । यी सिद्धान्तहरूले परिवार, समाज र राज्यबाट भए गरेका कार्यहरू बालअधिकारका पक्षमा छन् वा छैनन् भनी जाँचका लागि आधारभूत मापदण्डको काम गर्दछन् । बालबालिकासँग र उनीहरूका निम्ति गरिने प्रत्येक कामहरू बालअधिकारको यी चार सिद्धान्त विपरीत हुनुहुँदैन भनेर यसले मार्गदर्शन पनि गर्दछ ।

बालअधिकारका चार सिद्धान्तहरू यसप्रकार छन् :

क. विभेद रहित

ख. बालबालिकाको सर्वोत्तम हित

ग. दीर्घजीवन र विकास

घ. बालबालिकाको विचार तथा भावनाको कदर

कामदारका रूपमा बाहिर गएका बालबालिकाको विवरण

बाल अधिकारको सवाललाई सरकारले विशेष चासोका साथमा हेर्ने गरेको छ । तसर्थ बालबालिकालाई श्रमिकका रूपमा काममा लगाउन नपाउने नियम छ । तर आजसम्म पनि बालबालिकालाई श्रमिकका रूपमा काममा लगाउने तथा श्रमशोषण गर्ने कार्य निरन्तर रूपमा चलेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको बालश्रमको अवस्थालाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १४

कामदारका रूपमा रहेका बालबालिकाको विवरण

लिंग	संख्या
बालिका	१९
बालक	६९
जम्मा	८८

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा र स्थानीय मानिसहरूसँग गरिएको छलफलका आधारमा ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस गाउँपालिकाका करव ८८ जना बालबालिका अहिले पनि विभिन्न स्थानमा बालश्रमिकका रूपमा काम गरिरहेका छन् । बालकलाई श्रम लगाउनु अपराध मानिन्छ । तसर्थ यस्ता बालबालिकालाई उद्धार गरी बाल अधिकारको रक्षा गर्नु हामी सबैको कर्तव्य भएको छ ।

श्रमिक बालबालिकाको प्रकार

बालबालिकालाई श्रममा लगाउनु बाल अधिकारको हनन गर्नु मानिन्छ । तर आजसम्म पनि यदाकदा लुकिछिपि बालबालिकालाई काममा लगाउने गरिएको पाइन्छ । सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकाको बाल श्रमिकको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १५
श्रमिक बालबालिकाको प्रकार

सि.नं.	कामदारको विवरण	संख्या	कैफियत
१	घरेलु कामदार	२८	
२	होटल तथा रेष्टुरेण्ट	३६	
३	उद्योग तथा व्यवसाय	२४	
४	अन्य	०	
जम्मा		८८	

श्रोत: गाउँपालिकाका कार्यालय, भोक्राहा ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस गाउँपालिकाका ८८ जना बालबालिका विभिन्न प्रकारका श्रम गर्न बाध्य छन् । तिनीहरू घरेलु कामदारका साथमा होटल तथा रेष्टुरेण्ट, उद्योगधन्दा र अन्य प्रकारका श्रम गर्न बाध्य छन् । तिनीहरूलाई यसबाट छुटकारा दिलाएर उचित शिक्षादिक्षा दिन आवश्यक देखिन्छ ।

स्वास्थ्यसम्बन्धी सूचकांक

तालिका नं. १६
स्वास्थ्यसम्बन्धी सूचकांक

सूचक	राष्ट्रियस्तरमा	गा.पा. स्तरमा	फरक
शिशु मृत्युदर	२.७	०.७	
कुपोषणको अवस्था	०.३	०	
चर्पीमा पहुंच भएको जनसंख्या	८०	२०	
औषत स्वास्थ्य क्षमता सूचकांक		२०	

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, सुनसरी ।

जन्मदर्ता भएका बालबालिकाको संख्या

तालिका नं. १७
जन्मदर्ता विवरण

आ.व.	कुल जन्मदर्ता संख्या			कैफियत
	बालिका	बालक	जम्मा	
अघिल्लो आ.व.	६२४	६९९	१३२३	
चालु आ.व. (२०७३ वैशाखदेखि चैत्रसम्म)	८००	९२०	१७२०	

श्रोत: गाउँपालिकाका कार्यालय, भोक्राहा ।

महिला हिंसासम्बन्धी विवरण

महिला पनि समाजका एउटा पाटा हुन् । वास्तवमा महिला र पुरुष दुवैको संयुक्त प्रयासबाट नै समाजको विकास हुने गर्दछ । हुन त नेपाली समाज पुरुषप्रधान छ र यहाँका महिलाहरू धेरै लामो समयसम्म विभेदपूर्ण जीवन जिउन बाध्य भए । यसैको फलस्वरूप यहाँ बेलाबेलामा महिला हिंसा पनि हुने गरेका छन् । यस गाउँपालिकाको महिला हिंसाको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १८

महिला हिंसासम्बन्धी विवरण

सि.नं	विवरण	संख्या	कैफियत
१	घरेलु हिंसाबाट पिडित	२६	
२	सौता रहेको	१६७	
३	वेचविखनमा परेको	०	
४	श्रीमान्वाट पिडित/ पिटिएका	२३	
५	द्वन्द्ववाट पिडित	०	
६	सामाजिक कुरिती लगाईएका	१२	
७			
जम्मा		२२८	

श्रोत: गाउँ पालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गाउँपालिकामा महिलाहरू विभिन्न प्रकारका हिंसाबाट पिडित भएका छन् । यस्तो महिला हिंसामा पिडितको संख्या कूल २२८ जना रहेको छ । यस्ता कतिपय हिंसाहरू प्रकासमा आउने गरेका पाइँदैनन् । तसर्थ समाजमा शूक्ष्म रूपमा खोजी गरिएको खण्डमा यस गाउँपालिकामा पनि महिला हिंसाका घटना यसभन्दा निकै धेरै रहेका हुन सक्छन् ।

बातावतरण तथा सरसफाई

यस गाउँपालिकामा सार्वजनिक सौचालय जम्मा २ वटा छन् । यता बायोग्यास प्लान्ट पनि करिब ५० वटा जति छन् । प्लान्टहरू व्यक्तिगत घरहरूमा जोडेर सुविधा लिदै गरिएको छ । यता , फोहरपानी प्रसोधनशाला र ल्यान्डफिल्ड साइट भने छैनन् । यहाँ फोहरमैला उत्पादनको लेखाजोखा छैन भने यसको व्यवस्थापन गर्ने कार्य पनि भएको पाइँदैन ।

तालिका नं. १९

फोहरमैला व्यवस्थापन

पारिवारिक विवरण	नदि वा खोलामा	सडकमा	फोहोर थुपार्ने ठाँउ	घरमा लिन आउछ	अफ्नै कम्पाउण्डमा	कम्पोष्ट मल	थाहा छैन
परिवार संख्या	०	६१२८	६७०	०	०	०	०
प्रतिशत	०	९०	१०	०	०	०	०

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

तालिका नं २०
हुलाकसेवा केन्द्र

क्र.स.	गापा । नपाको नाम	भवनको प्रकृती वटा			वडा नं.	कैफियत
		गोटा	कच्ची	पक्की		
१	अतिरिक्त नरसिंह					भवन छैनन्
२	अतिरिक्त हुलाक भोक्राहा					

तालिका नं २१

गाउँपालिकाका हालका भवनहरू

क्र.स.	गापा । नपाको नाम	भवनको प्रकृती वटा			वडा नं.	कैफियत
		गोटा	कच्ची	पक्की		
१	भोक्राहा			१		
२	नरसिंह			१		

भोक्राहा गाउँपालिकामा यी दुईवटा भवनहरूमात्र गाउँपालिकाका स्वामित्वमा छन् ।

तालिका नं. २२

बस पार्क र बस स्टेन्ड

क्र.स.	गापा । नपाको नाम	स्थान वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग किमि)	कैफियत
१	भोक्राहा, चिरौली चौक	४ र ६	राजमार्गमा	

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय ।

तालिका नं. २३

सिंचाईको श्रोत

क्र.स.	सिंचाई स्रोतको नाम	गापा	वडा नं.	गापा नपाको वडा नं.
१	सुकसेना शाखा नहर	भोक्राहा	१, २ र ४ न. वडा	
२	खुनिया धार, बाहुनी खोला, रहुवा खोला, सरदोखोला र सुनसरी खोलाबाट	भोक्राहाका	३ र ५ देखि ८ नं. वडा सम्म	

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

तालिका नं. २४
तालतलैया र प्राकृतिक पोखरीको नाम

क्र.स.	नाम	गापा	वडा नं.	गापा नपाको वडा नं.
१				

यस गाउँपालिकामा पुराना तालतलैया र पोखरीहरू छैनन् ।

तालिका नं. २५
टाढाको वस्तिबाट गाउँपालिकामा पुगिने अनुमानित समय

वडा नं.	रोडबाट गापा को केन्द्र पुग्नलाग्ने समय	सेवा प्राप्त गरी घर फर्किन लाग्ने समय
१	१५ मिनट	३० मिनट
२	० मिनट	केन्द्र
३	३० मिनट	१ घन्टा
४	३० मिनट	१ घन्टा
५	२ घन्टा	४ घन्टा
६	२.५ घन्टा	५ घन्टा
७	२ घन्टा	४ घन्टा
८	३ घन्टा	६ घन्टा

स्थानीय मानिसहरूसँग गरिएको छलफलका आधारमा ।

यस गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा ग्राभेल र कच्ची सडकहरू बनेको हुनाले करिब १ घन्टाभित्र सवैतिरबाट कुनै सवारी साधन प्रयोग गरी गाउँपालिकासम्म पुग्न सकिन्छ । यसैगरी सेवा प्राप्त गरेर फिर्न पनि त्यत्तिनै समय लाग्ने गर्दछ । तर गाउँपालिकाका सवै भागमा सार्वजनिक यातायातका साधन नपुग्ने हुँदा तथा नीजि साधन नहुने मानिसले सार्वजनिक यातायातका साधन चल्ने स्थान या राजमार्गसम्म पुग्न भन्दा ३ घन्टा पनि पैदलै हिंड्नु पर्ने अवस्था देखिन्छ ।

बैंक तथा वित्तिय संस्था

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा कुनै पनि बैंक तथा तिनका शाखाहरू छैनन् । तर यहाँ सहकारी संस्थाहरू भने प्रशस्तै खुलेका छन् । यहाँका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. २६
बैंक तथा वित्तिय संस्था

क्र.स.	गापा नपाको नाम	सहकारी संस्था	फाइनान्स	विकास बैंक	बैंक	कैफियत
१	भोक्राहा	अकहा तरकारी तथा फलफूल उत्पादक सहकारी				

	संस्था				
२	जगदम्बा महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि				
३	ध्रुवतारा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि				
४	पश्चिम टोल कृषि सहकारी संस्था लि				
५	माधुरी कृषि सहकारी संस्था लि				
६	मिमिरे कृषि सहकारी संस्था लि				
७	शिवगन्ज बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि				
८	श्री राधे महिला दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि				
९	सहकारी संस्था लि. भोक्राहा				
१०	दर्पण कृषि सहकारी संस्था				
११	नरसिंह साना किसान सहकारी संस्था				
१२	नवकिरण महिला कृषि सहकारी सं.लि.				
१३	मिथिला कृषि सहकारी सं. लि.				
१४	सजिलो कृषि सहकारी सं. लि.				
१५	जलेश्वर बचत तथा ऋण सहकारी सं. लि				
१६	दीर्घकालिन कृषि सहकारी सं. लि.				
१७	भद्रकाली बचत तथा ऋण सहकारी सं. लि.				
१८	भोक्राहा साना किसान सहकारी सं. लि.				
१९	यान्त्रिक कृषि सहकारी सं. लि.				
२०	श्यामश्याम कृषि सहकारी सं.लि.				
२१	सन्देश कृषि सहकारी सं. लि.				

२२	सुमधुर बचत तथा ऋण स.सं. लि.				
----	-----------------------------	--	--	--	--

श्रोत: स्थानीयसँगको छलफल, जिल्ला सहकारी डिभिजन कार्यालय र गाउँपालिका भोक्राहा ।

यसरी भोक्राहा गाउँपालिकामा विभिन्न २२ वटा सहकारीहरू कार्यरत रहेका छन् । यनीहरूले गाउँमा ऋण र अन्य प्रकारका सेवा दिने तथा बचत संकलन गर्ने कार्य गर्दै आएका छन् ।

खुलाक्षेत्र

यस गाउँपालिका भित्रको मुख्य बजार या खुल्ला क्षेत्र भोक्राहा बजार हो । यस गाउँपालिकाको केन्द्र पनि भोक्राहामा नै रहेको छ । यता नरसिंह पनि यस गाउँपालिकाको एउटा सानो बजार हो । यस बाहेक यस गाउँपालिकामा अन्य ससाना केन्द्रहरू पनि छन् । ती भेगमा साप्ताहिक बजार पनि लाग्ने गर्दछन् ।

तालिका नं २७

खुल्ला क्षेत्र

क्र.स.	गापा नपाको नाम	मुख्य बजार	केन्द्रबाट दुरी	कैफियत
	भोक्राहा ४	चिरौली चौक	३ किमी	
	भोक्राहा २	अकाहा बजार	० किमी	
	भोक्राहा १	ढोक बजार	४ किमी	

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

चलअचल सम्पत्ति

भोक्राहा गाउँपालिकाका अचल सम्पत्तिमा जमिन र गाडीहरू पर्दछन् । यस गाउँपालिकाका ६ वटा भवन, पाँच विगाहा भन्दा केही ज्यादा जमिन र केही मोटरसाइकल रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको अचल सम्पत्तिको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. २८

चलअचल सम्पत्ति (गापा, कृषिपशु, स्वास्थ्य, हुलाक, रेन्जपोष्ट आदि कार्यालयहरू)

क्र.स.	अचल सम्पत्ति	इकाइ (वटा, विगाहा, रोपनी, कठ्ठा आदी)	स्वामित्वमा रहेको गा.पा/ नपा	कैफियत
१	भवन	४ वटा		
२	जमिन	३१ कठ्ठा		
३	गाडी	०		
४	मोटर साइकल	३		
५	अन्य मेशिन	प्रिन्टर र कम्प्यूटर ५		
६	अन्य	एम्बुलेन्स १		

मठमन्दिरहरू

भोक्राहा गाउँपालिकामा थुप्रै मन्दिर, गुम्बा र चर्चहरू छन् । यिनीहरू विभिन्न धर्मसँग सम्बन्धित देखिन्छन् । यस्ता धार्मिक स्थलको निर्माण गर्ने क्रम पनि निरन्तर रूपमा चलेको छ । यिनीहरूमा मुख्य मन्दिरहरू निम्नानुसारका छन् ।

तालिका नं. २९ धार्मिक स्थलको नाम

क्र.स.	मन्दिर	मस्जिद	गुम्बा	चर्च	अन्य
१	जीतिया मन्दिर, बरम थान र काली थान, भोक्राहा ३	जामे मस्जिद, अक्राहा बजार			
२	दुर्गा मन्दिर र शिवमन्दिर वडा नं. ३	तहफिजुल कुर्आन जामे मस्जिद			
३	रामजानकी मन्दिर र राम मन्दिर, वडा नं. २	दारूल उलुम भजहरूल इस्लाम मस्जिद			
४	रामजानकी, दुर्गा, शिव र दिनाभद्री मन्दिर वडा नं. २	खेराटोला जामे मस्जिद			
५	कार्तिक कुम्भमेला भोक्राहा ८	जामे मस्जिद, भोक्राहा २			
६	कुडवाखोला मन्दिर, भोक्राहा ७	बकती मस्जिद			
७	डिहीवार मन्दिर वडा नं. १	जामीया सेचिचदना विलाल जामे मस्जिद			
८	राम मन्दिर, भोक्राहा वडा नं ५ र ६ मा	जाइस्लामिया मदरसा			
९	हनुमान मन्दिर, भोक्राहा ५	बकती मस्जिद			
१०	सहलेस थान १, अखडीया थान २	जामे मस्जिद ४			
११	रामजानकी मन्दिर	इदगाहा र बरिस्थान ५ स्थानमा			
१२	शिवमन्दिर				
१३	ब्रह्मदेव आश्रम				
१४	राजाजी थान ३ वटा				
१५	सिंहवाहिनी मन्दिर				
१६	जीतिया मन्दिर २ स्थानमा				

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

यसरी यस गाउँपालिकामा थुप्रै मठमन्दिर, गुम्बा, थान र मस्जिदहरू छन् । यिनीहरू सबैको यहाँ लेखाजोखा गर्न असम्भव प्राय छ । यता यहाँका मदरसा भने जामिया इस्लामिया मदरसा, मदरसा तहफिजुल कर्आन अलकरिम, जममिया सेचिचदना विलालरजी, तालिमूल कुर्आन, दारूल कुर्आन, दारूल फलाह, दारूल इमान इमाननगर, उलुम सोनयाही, सेराजुल उलुम, जियाउल उलुम नुरपुर, जामिया जियाउल ओलुम नुरपुर, दारूल कुर्आन र मदरसा दारूल उलुम मजहरूल इस्लाम आदि रहेका छन् । मदरसामा विद्यालयहरू रहने भए पनि कतिपय मदरसा मस्जिदमा पनि रहेका हुनाले यहाँ यिनीहरूको नाम दिइएको हो ।

तालिका नं. ३०
सडक सञ्जालको वर्तमान अवस्था

क्र.स.	सडकको वर्गीकरण	लम्वाई कि.मि.	सडकको औसत चौडाइ मी	सडकले सेवा पुगेका वडा
१ राजमार्ग	७.५	५०	
२	सहायक राजमार्ग	७	१५	
३	पक्की तथा कालोपत्रे	७	१५ मिटर	
४	ग्राभेल सडक	९०	७ मिटर	
५	कच्ची सडक/मौसमी सडक	१५०	५	
६	मुल वाटो (Trail)	०		
७	ईटा विच्छाइएको वाटो	०		
८	हुंगा छापेको वाटो	०		
९	सिँढी तथा सुडकिला	०		

श्रोत: गाउँपालिका, भोक्राहा ।

तालिका नं. ३१
निर्माणाधीन गाउँस्तरीय सडकहरू

सडकको किसिम	लम्वाई कि.मि.	सडकको चौडाइ मी.	सडक पुगेको वडा	लाभान्वित जनसंख्या
कालो पत्रे	०	०		०
ग्राभेल	१७	७		१२०००
कच्ची तथा धुले	२	५		५०००
जम्मा	१९			१७०००

स्थानीय वासिन्दासँग गरिएको छलफल तथा भोक्राहा गाउँपालिकाको तथ्यांकअनुसार ।

तालिका नं. ३२
गाउँ क्षेत्रमा चल्ने सवारी साधन

क्र.स.	सवारी साधनको प्रकार अवस्था	संख्या	अवस्था		अवस्था
			१० वर्ष सम्म पुरानो	१० वर्ष भन्दा बढि पुरानो	
१	नीजि	७५०	४५०	३००	
२	सरकारी स्वामित्वका				
३	सार्वजनिक (भाडाका)				
४	कुटनैतिक	०			
५	अन्तराष्ट्रिय गै.स.स	०			

श्रोत: स्थानीय मानिसहरूसँग भएको छलफल ।

यो गाउँपालिका क्षेत्र भएर पूर्वपश्चिम राजमार्ग गएको हुनाले यहाँ थुप्रै सवारीका साधन कुद्ने गरेका छन् । तर यहींबाट छुटेर अन्यत्र जाने सवारीका साधन भने छैनन् ।

**तालिका नं ३३
विद्यमान सतह ढलको अवस्था**

सतह ढलको प्रकार	कि.मि.
ह्युम पाइप	६०० मी
पक्की स्ल्याब ढाकिएको	८०० मी
पक्की स्ल्याब नढाकिएको	२० मी
जम्मा	१४२० मिटर

श्रोत: गाउँपालिका भोक्राहा ।

**तालिका नं. ३४
प्रकोपबाट भएको क्षतिसम्बन्धी विवरण**

प्रकोपको किसिम	क्षतिको विवरण	भएको अनुमानित क्षती रू.	मानवीय क्षति
बाढि	जमिन कटान (१० बिगाहा)	३० लाख	
पहिरो			
आगजनी	२७ घर	६० लाख	
महामारी			
हावाहुरी	वालिनानी विनास	५० लाख	
चट्यांग			२ जनाको मृत्यू
नदि कटान	२ बिगाहा	३० लाख	
खडेरी			
शित लहर	तरकारी खेत	५० लाख	
भुकम्प			
अन्य..			

गाउँपालिकाभित्र विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी सम्बन्धी विवरण

गाउँ समिति: छ

सुरक्षित स्थान तोकेको: छ ।

विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी योजना बनेको: छ ।

विपद व्यवस्थापन कोष बनेको छैन ।

तालिका नं. ३५
ग्रामिण विद्युतिकरण

क्र.सं.	विवरण	परिमाण (संख्या)
१	ग्राहस्थ लाईन संख्या	२५७०
२	औद्योगिक लाईन संख्या	४ वटा
३	व्यापारिक संख्या	६५
४	मन्दिरमा वितरीत संख्या	५
५	खानेपानी	१
६	सडक वृत्ति	
७	अस्थायी वृत्ति	
८	सिंचाई	३२५
जम्मा ग्राहक संख्या		२९७०
९	स्विचिङ्ग स्टेशन	
	ट्रान्सफर्मर संख्या	१२

स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफलबाट प्राप्त जानकारी ।

तालिका नं. ३६
दुर सन्चारसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	संचार सेवाको किसिम	परिमाण	कैफियत
१	PSTN टेलिफोन लाईन	०	
२	ए.डी.एस.एल. सेवा	०	
३	इन्टरनेट तथा जी.पी.आर.एस. सेवा		Wireless सेवाको Data एकिन गर्न नसकिने भएकाले
४	मोबाइल टावर जी.एस.एम.		
५	मोबाइल टावर स्काई	०	
६	जी.एस.एम. पोस्टपेड मोबाइल	७८	
७	जी.एस.एम. प्रिपेड मोबाइल	४९५०	
८	स्काई पोस्टपेड मोबाइल	०	
९	स्काई प्रिपेड मोबाइल	०	

स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफलका आधारमा ।

तालिका नं. ३७
व्यापारिक केन्द्रको विवरण

क्र.सं.	व्यापारिक केन्द्रहरूका नाम	व्यापारिक वस्तु	कैफियत
१	हाटबजार	तरकारी तथा सागसब्जी	

२	अकाहा बजार	तरकारी	
३	ढोकबजार	तरकारी	
४	चिरौली चोक	तरकारी र अन्य वस्तुहरू	

सामुदायिक भवनहरूको विवरण

क्र.स.	सामुदायिक भवनका नाम	वडा नं.	हालको उपयोग
१			

यस गाउँपालिकामा सामुदायिक भवनहरू हालसम्म छैनन् ।

सार्वजनिक पाटी, पौवा र चौतारासम्बन्धी विवरण

क्र.स.	सार्वजनिक वस्तु	स्थान	हालको उपयोग
१	कृषि सेड	वडा नं. ७	प्रयोगमा रहेको
२	चिरौली सेड	४	प्रयोगमा रहेको
३	अकाहा सेड	२	प्रयोगमा रहेको
४	जनता चौक सेड	५	प्रयोगमा रहेको

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय र स्थानीय जनतासँगको छलफलका आधारमा ।

खेल मैदानसम्बन्धी विवरण

क्र.स.	खेल मैदान किसिम र क्षेत्रफल	स्थान वडा नं.	उपयोग अवस्था
१	स्वास्थ्य चौकीको खेलमैदान	२	स्थानीय युवाहरूले प्रयोग गर्ने गरेको

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

गाउँपालिका कार्यालयदेखि वडा केन्द्रसम्मको दुरी

वडा नं.	ग्रामिण केन्द्र रहेको स्थान	केन्द्र सम्मको दुरी
१	कालिमन्दिर	३० किमी
२	गापा केन्द्र	० किमी
३	केन्द्र नतोकिएको	७ किमी
४	चिरौली चौक र आसपास	३ किमी
५	कागज फ्याक्ट्री र आसपास	७ किमी
६	केन्द्र नतोकिएको	३ किमी
७	नरसिंह गाविस	७ किमी
८	उल्टी स्कूल छेउ	१६ किमी

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय ।

तालिका नं. ३८

जनचेतनामूलक तालिम प्राप्त गरेको जनसंख्या

क्र. स.	तालिम विवरण	लिंग		जम्मा	कैफियत
		महिला	पुरुष		
१	वचत तथा ऋण	१६०	२०९	३६९	
२	संस्थागत नेतृत्व	२६	३८	६४	
३	लैंगिक समविकास	७७	८४	१६१	
४	स्वास्थ्य	१२७	२४३	३७०	
५	परिवार नियोजन	४२५	१७८	६०३	
६	खानेपानी सरसफाइ	८८	१२३	२११	
७	वन व्यवस्थापन	१४	४१	५५	
८	फोहोरमैला व्यवस्थापन	६९	१३४	२०३	
९	सिप विकास	२४६	१५७	४०३	
१०	अन्य	०	०	०	
जम्मा					

मुख्य पेशा तथा व्यवसाय

मानिसहरूले विभिन्न प्रकारका पेशा तथा व्यवसाय गर्ने गर्दछन् । विशेषगरी कृषि, पशुपालन, उद्योगधन्धा, व्यापारव्यवसाय, नोकरी र ज्यालादारी मुख्य पेशा तथा व्यवसाय हुन् । यिनीहरूमध्ये नेपालीहरूको सवैभन्दा धेरैले अँगालेको व्यवसाय कृषि हो । यस बाहेक कृषिका साथमा पशुपालन पनि गर्ने गरिन्छ । यसैगरी उद्योगधन्धा तथा व्यापार व्यवसाय पनि मानिसहरूको महत्वपूर्ण पेशा मानिन्छ । यता रोजगारी र ज्यादामजदुरीलाई पनि मानिसहरूको महत्वपूर्ण पेशा मान्ने गरिन्छ । यस गाउँपालिकाको मुख्य पेशा तथा व्यवसायलाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

तालिका नं. ३९

मुख्य पेशा व्यवसाय सम्बन्धी

क्र. स.	विवरण	परिवार संख्या	प्रतिशत
	कृषि	५४३८	८०
	खेतिपाती	४४१९	६५
	पशुपालन	६७९	१०
	कुखुरा पालन	६८	१
	माछा पालन	६८	१
	अन्य	२०४	३
जम्मा			

	गैर कृषि	१३६०	२०
	व्यापार	१३६	२
	उद्योग	१३६	२
	नोकरी	१३६	२
	दैनिक ज्यालादारी	६८०	१०
	वैदेशिक रोजगार	२७२	४
	अन्य		
जम्मा			
कुल जम्मा		६७९८	

श्रोत: स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफलबाट प्राप्त सूचना, स्थान: गाउँपालिका कार्यालय ।

तालिका नं. ४०

औसत मासिक पारिवारिक आम्दानी

क्र.स.	औसत मासिक पारिवारिक आम्दानी विवरण (रूपैयाँमा)	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	१००० भन्दा कम	६८०	१०
२	१००० देखि २०००	१३६०	२०
३	२००१ देखि ३०००	२०४०	३०
४	३००१ देखि ५०००	६८०	१०
५	५००१ देखि १००००	६८०	१०
६	१०००० देखि १५०००	३३९	५
७	१५००० देखि २५०००	६८०	१०
८	२५००० भन्दा माथि	३३९	५
जम्मा		६७९८	१००

गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

तालिका नं. ४१

औषत मासिक पारिवारिक बचत

क्र.स.	औसत मासिक पारिवारिक बचत विवरण (रूपैयाँमा)	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	शून्य	२०३९	३०
२	५०० देखि १०००	१२२४	१८
३	१००१ देखि २०००	१०२०	१५
४	२००१ देखि ३०००	८१५	१२

५	३००१ देखि ५०००	१०२०	१५
६	५००१ देखि १००००	५४४	८
७	१०००० भन्दा माथि	१३५	२
जम्मा		६७९८	१००

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

तालिका नं. ४२

बार्षिक कृषि उत्पादन सम्बन्धी सूचना

वाली/उत्पादन	आर्थिक वर्ष (२०६९ र २०७०)	
	क्षेत्रफल (रोपनीमा)	उत्पादन (क्विन्टलमा)
अन्न वाली		
धान	६० प्रतिशत	
मकै	१० प्रतिशत	
कोदो		
गहुँ	५ प्रतिशत	
दलहन वाली		
मास, बोडी,सिमी, मस्याङ, मुसुरो	१० प्रतिशत	
तेलहन वाली		
तोरी, सूर्यमुखी	१ प्रतिशत	
तरकारी वाली		
आलु, प्याज, काउली, भन्टा, बन्दा, गोलभेडा,	१० प्रतिशत	
राम तोरिया, साग.....	१	
अदुवा, बेसार, लसुन, खुसानी		
फलफूल खेती		
केरा, आँप, सुन्तला, नासपाती, भुईकटहर ...	३ प्रतिशत	

श्रोत: स्थानीयसँगको छलफलबाट प्राप्त जानकारी ।

तालिका नं. ४३

पशुधन तथा सोबाट हुने उत्पादनको अवस्थासम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	किसिम संख्या	संख्या			उत्पादन		
		स्थानीय	उन्नत	जम्मा	दूध लि.	मासु केजी	उन केजी
१	पशुधन						
	गाई गोरू	१४००९	२०००	१६००९			

	भैसी रांगा	६८९५	५००	७३९५		
	बोका खसी वाखा	१०१३३	२०००	१२१३३		
	भेडा च्यांग्रा	१५०	५०	२००		
	सुंगुर वंगुर	१३७	१००	२३७		
	अन्य.....					
२	पंक्षी	स्थानीय	उन्नत	जम्मा	अण्डा संख्या	मासु केजी
	कुखुरा	५०००	७१६९	१२१६९		
	हाँस	५५००	६७	५५६७		
	अन्य					
३	माछा केजी			१६०००		
	क मौरी घर मह केजी					
४	अन्य					

श्रोत: पशु सेवा केन्द्र ।

व्यापार व्यवसाय

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा केही मानिसहरू उद्योगधन्दा र केही व्यापार व्यवसायमा पनि लागेका छन् । तिनीहरूले विभिन्न प्रकारका पेशाव्यवसाय गर्ने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको व्यापार व्यवसायको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४४

औद्योगिक तथा व्यापार व्यवसाय (निर्माण व्यवसायीसमेत विवरण)

सि. नं.	व्यापार,व्यवसाय विवरण जम्मा संख्या	जम्मा संख्या
१	दुग्ध व्यवसायी	४४
२	टेलर्स	६०
३	सुनचाँदी व्यवसायी	४
४	भाडा व्यवसायी	२
५	होटल व्यवसायी	१०
६	फेन्सी व्यवसायी	५०
७	क्लिनिक तथा औषधी व्यवसायी	१५
८	तरकारी तथा फलफूल व्यवसायी	५०
९	इलेक्ट्रोनिक व्यवसायी	८
१०	माछामासु पसल, व्यवसायी	२२
११	हेयर सैलुंग तथा सौन्दर्यकला व्यवसायी	१२
१२	उद्योग	२
१३	आर्ट व्यवसायी	५

१४	बेकरी तथा मिष्ठान्न व्यवसायी	१५
१५	वाल मनोरञ्जन	०
१६	बंगुर पालन	३
१७	कार्ड बोर्ड उत्पादन	१
१८	बोर्डिंग स्कुल संचालन	६
१९	ठेक्कापट्टा	२०
२०	जुत्ता पसल	१२
२१	फोटो स्टुडियो	६
२२	फर्निचर	६
२३	किराना पसल तथा व्यवसायी	६०
२४	सि.डि.पसल	५
२५	पुल हाउस	०
२६	अटो वर्कसप	१
२७	कपास उद्योग	०
२८	राइस मिल	६०
२९	घडि रेडियो टि.भी मर्मत	१०
३०	पेट्रोल पम्प	१
३१	मसला उद्योग	१
३२	चस्मा पसल	२
३३	पस्मिना पसल	०
३४	माटाका भाडा, मुकुण्डो तथा सेरामिक्स	०
३५	खोज अनुसन्धान सेन्टर	०
३६	खाजाघर तथा चिया पसल	७०
३७	ढुवानी सेवा	१५
३८	पांगो माटो व्यवसाय	०
३९	टयुसन सेन्टर	१
४०	हाउजिंग	०
४१	कार्पेट पसल	२
४२	सरसफाइ तथा फोहोर मैला संकलन	०
४३	नर्सरी फुल व्यवसायी	०
४४	कुरियर	०
४५	मदिरा व्यवसाय	१०
४६	ग्यास डिलर	२

४७	नृत्य प्रशिक्षण तथा संगित प्रशिक्षण केन्द्र	०
४८	पाउ भण्डार	०
४९	क्याटरिंग	२०
५०	कानून व्यवसायी र परामर्श सेवा	३
५१	जिमखाना	०
५२	निर्माण व्यवसायी तथा सप्लायर्स	२
५३	कवाडी संकलन केन्द्र	२
५४	मल बिउ उत्पादन	६०
५५	कम्प्युटर ट्रेनिंग सेन्टर साईवर व्यवसायी	१
५६	फिल्म हल	०
५७	सिसा पसल	१
५८	पुस्तक व्यवसायी तथा फोटोकपी	८
५९	मनी टान्सफर	१
६०	सहकारी	१०
६१	बैंक	२
६२	बिज्ञापन मिडिया र केवल सेवा	३
६३	कागज उद्योग तथा छापाखाना	१
६४	पानी फिल्टर	०
६५	पार्टी प्यालेस	०
६६	भेटनरी	१

वडा कार्यालयमा स्थानीयहरूसँगको छलफलका आधारमा ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस गाउँपालिकाका मानिसहरू विभिन्न प्रकारका पेशा र व्यवसाय गर्दछन् । तिनीहरूका पेशा व्यवसायमा कृषि, पशुपालन, सागसब्जी खेति, व्यापार, उद्योग, जनमजदुरी, नोकरी र अन्य पेशाहरू रहेका छन् । तर पनि यहाँको मुख्य पेशा कृषि हो भने कृषिमा पनि ज्यादा मात्रामा सागसब्जी, केरा खेति र अन्य प्रकारका खेतिपाति गर्ने गरेका छन् ।

तालिका नं. ४५

विगत ५ आर्थिक वर्षको आयव्यय विवरण

आर्थिक वर्ष	आय शीर्षक	रकम	व्यय शीर्षक	रकम
२०६८।६९		४०५६०००		४०५६०००
२०६९।७०		४८३८०००		४८३८०००
२०७०।७१		५२३३९४०		५२३३९४०
२०७१।७२		५७६४०००		५७६४०००

२०७२।७३		८२५३०००		८२५३०००
जम्मा		२८१४४१४०		२८१४४१४०

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय ।

तालिका नं ४६

सरकारी कार्यालयहरू

सि. नं.	पद	कार्यालय	फोन नं. कार्यालय	फोन नं. निवास
१		आयुर्वेदिक औषधालय	-	
२		पशु सेवाकेन्द्र ख	-	
३		स्वास्थ्य चौकी नरसिंह	९८४२०८७३१२	
४		स्वास्थ्य चौकी, भोक्राहा	९८४२२९३१०४	
५		अतिरिक्त हुलाक, नरसिंह	९८१५३९४९९८	
६		अतिरिक्त हुलाक, भोक्राहा		
७		प्रहरी चौकी ३		
८		गाउँपालिका कार्यालय केन्द्र भोक्राहा	९८५२०४१३७७	

तालिका नं. ४७

गाउँपालिकाको स्थापनादेखि हालसम्मका प्रमुखहरूको विवरण

सि.नं.	नाम	कार्य अवधि	निर्वाचित र मनोनित	कैफियत
१	श्री विकास कुमार रजक	२०७३।१।२७	२०७२।१।१७	
२	श्री शशि राई	२०७३।१।२।८		

विगत ३ वर्षको MCPM को स्तर

आ.व. २०६८/६९	आ.व. २०६९।०।७०	आ.व. २०७०।२।७१
पास	पास	पास

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार यस गाउँपालिकाको एम्सीपिएम्मा गाविस पास हुने गरेको छ । यसका लागि न्यूनतम सर्तहरू परा गरेको हुनाले गाउँपालिका यस्तो मूल्यांकनमा उत्तीर्ण हुने गरेको छ ।

तालिका नं. ४८
बेरोजगार तथ्यांक

क्र.सं.	लिङ्ग	संख्या	कैफियत
१	पुरुष	२२५	
२	महिला	३६६	
३	अन्य		

यस गाउँपालिकाका केही मानिसहरू अहिले पनि बेरोजगार छन् । यहाँका पुरुषका तुलनामा महिला बेरोजगार ज्यादा छन् । यहाँ बेरोजगारको संख्या कम देखिनुको मतलव वैदेशिक रोजगारमा जानेको संख्या यसमा समावेश नभएर हो । तर यथार्थमा बेरोजगारका कारण मानिसहरू वैदेशिक रोजगारमा जाने गरेको हुनाले यो समस्या यस गाउँपालिकामा निकै विकराल रूपमा रहको देखिन्छ ।

विशेष व्यवसायिक खेति: तरकारी, मकै र फलफूल ।

पकेट खेति: तरकारी र केरा खेति ।

सामुदायिक वनहरू: यस गाउँपालिकामा निम्नानुसारका सामुदायिक वनहरू छन् ।

- १) हरियाली वन, भोक्राहा ५, करिव ४ विगाहा क्षेत्रफल
- २) मिलनवन सामुदायिक वन, भोक्राहा ५, ४ विगाहा
- ३) सिंहवाहिनी सामुदायिक वन, भोक्राहा १, १५ विगाहा
- ४) नरसिंह नाथ सामुदायिक वन, भोक्राहा ७, ८ विगाहा ।

गाउँपालिकामा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा विभिन्न कर्मचारीहरू कार्यरत छन् । तिनीहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४९
कर्मचारीको विवरण

सि.नं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	कार्यरत शाखा	कैफियत
१	श्री शशि राई	कार्यकारी अधिकृत	गाप	
२	श्री शिवराज दाहाल	वडा सचिव	वडा नं. ५ देखि ८	
३	श्री प्रभुनारायण यादव	सव इ.	वडा नं. ५ देखि ८	
४	श्री ब्रह्मदेव साह	खरिददार	वडा नं. ५ देखि ८	
५	श्री टीका पौडेल	क.अ.	वडा नं. ५ देखि ८	
६	श्री रामचन्द्र यादन	सा.प.	वडा नं. ५ देखि ८	
७	श्री कपिलदेव यादव	कास	वडा नं. ५ देखि ८	
८	श्री बेचुकुमार माझी	वडा सचिव	वडा नं. १ देखि ४	
९	श्री रामकृष्ण मेहता	मुखिया	वडा नं. १ देखि ४	
१०	श्री रतिलाल उराउ	कास	वडा नं. १ देखि ४	
११	श्री रामप्रसाद मेहता	कास	वडा नं. १ देखि ४	

१२	श्री कविता मेहता	साप	वडा नं. १ देखि ४	

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

स्थानीय राजनैतिक दलहरू

तालिका नं. ५० राजनैतिक दलहरू

१. दलको नाम:			
सि.नं.	नाम,थर	पद	फोन नं.
१	श्री युवराज दाहाल, नेका	सभापति	९८५२०४१३७१
२	श्री हिरालाल मेहता, एमाले	अध्यक्ष	९८१३७२७९०८
३	श्री श्यामदेव यादव, माओवादी केन्द्र	इन्चार्ज	९८१९३२४९४४
४	श्री महेन्द्र यादव, सं.स.फो.	अध्यक्ष	९८२५३९९१०५
५	श्री अजिम मन्सूरी	अध्यक्ष	९८१४३७३९६३
६	श्री नारायण मेहता, फोरम लो.	अध्यक्ष	९८६२९८९८९७
७	श्री शुभलाल मेहता, राजपा	अध्यक्ष	९८५२०४१००२

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

तालिका नं. ५१ पशुवधशाला

सि.नं.	विवरण	स्थान अवस्था	कैफियत
१	शवदाह		
२	पशु वधशाला	सिमेक्स फुड प्रालि	हाल बन्द रहेको

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय ।

सामुदायिक मेलमिलाप समिति

क्र.सं.	विवरण		कैफियत
१	सामुदायिक मेलमिलाप केन्द्र बनेको	यसले कार्य गरिरहेको	
२			
३			

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय ।

सुकुम्बासीहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा सुकुम्बासीको समस्या पनि जल्दोबल्दा प्रकारको छ । यहाँ थुप्रै मानिसहरू सुकुम्बासीका रूपमा ऐलानी जमिन या खोलाको किनारी भागमा बसेका छन् । तसर्थ तिनीहरूको व्यवस्थापन गरिन आवश्यक छ । यस गाउँपालिकाको सुकुम्बासीको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५२

सुकुम्बासीको विवरण

क्र.सं.	लिङ्ग	संख्या	कैफियत
१	पुरुष	१३६५	
२	महिला	१६९६	
३	अन्य	३०६९	

श्रोत: गाउँपालिका कार्यालय, भोक्राहा ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार अहिलेसम्म पनि यस गाउँपालिकामा करिब ३०६९ जति सुकुम्बासीहरू रहेका छन् । तिनीहरूलाई उचित रूपमा व्यवस्थापन गर्न पनि त्यत्तिकै आवश्यक छ ।

गाउँपालिकाका अवशर, चुनौति र समस्याहरू

अवशरहरू: सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिका तराईको समथर भूभागमा पर्दछ । यस गाउँपालिकाका अवशरहरू प्रशस्तै छन् । तराईमा पर्नु तथा सिंचाईको सुविधा हुनु यसका मुख्य अवशरहरू हुन् । यस बाहेक यस गाउँपालिकाका अवशरहरू निम्नानुसारका छन् ।

- यो गाउँपालिका तराईको समथर भूभागमा पर्दछ । यहाँको माटो उर्वर छ र यहाँ कृषि उत्पादनको राम्रो सम्भावना छ । यहाँ अन्नबाली, सागसब्जी र फलफूल उत्पादनको सम्भावना प्रचुर छ । यसले स्थानीय मागलाई पूरा गर्नेमात्र नभएर यहाँ उत्पादित अन्नपात अन्य भेगतिर पनि निकासी गर्न सकिने सम्भावना छ । यस गाउँपालिकाबाट पूर्वपश्चिम लोकमार्ग गएको छ । यसलाई यहाँको ठूलो अवशरका रूपमा लिन सकिन्छ । यहाँ उत्पादित वस्तुहरू नेपालका अन्य भागका साथमा भारततिर पनि पठाउन सकिन्छ ।
- भोक्राहा गाउँपालिकामा सिंचाईको राम्रो व्यवस्था छ । यसको उत्तरी भागमा चतरा नहर पर्दछ, जसले गाउँपालिकाको धेरै क्षेत्रलाई सिंचित गरेको छ । यस बाहेक यस गाउँपालिकाबाट बग्ने अनेक खोलाहरूले पनि यहाँको सिंचाईको विकासमा सहयोग पुऱ्याएका छन् । यस गाउँपालिकाको पूर्वतर्फबाट बग्ने सुनसरी खोलाले मात्र पनि गाउँपालिकाको धेरै भूभागलाई सिंचित गर्न सक्ने सम्भावना छ । यसैगरी भूमिगत जललाई पनि सिंचाईका लागि सदुपयोग गर्न सकिन्छ । यसलाई यहाँको अवशर मान्नु पर्दछ ।
- यस गाउँपालिकाको बीच भागबाट पूर्वपश्चिम राजमार्ग गएको छ । सडक मार्गको पहुँचका कारण यहाँबाट देशको जुनसुकै भागमा जान तथा यहाँ उत्पादित वस्तु देशका विभिन्न भागमा पठाउन शरल हुने गर्दछ । यसका साथमा गाउँटोलसम्म ग्राभेल बाटाहरू पुगेका छन् । तिनीहरूका कारण भोक्राहा गाउँपालिका सुगम पनि छ । यो गाउँको विकासका लागि महत्वपूर्ण अवशर हो ।
- भोक्राहा गाउँपालिका भित्र थुप्रै विद्यालयहरू छन् । तसर्थ शिक्षाका क्षेत्रमा यस गाउँपालिकाको अवशर निकै राम्रो छ । यता यहाँ खोलिएका बोर्डिंग स्कूलहरूले पनि यहाँको शिक्षाको विकासमा ठूलो सहयोग गरेका छन् । यस गाउँपालिकाका मानिसहरूको साक्षरता दर निकै धेरै हुनुको मूल कारण पनि यही हो ।
- भोक्राहा गाउँपालिकामा केही पर्यटकीय सम्भावना बोकेका स्थानहरू पनि छन् । जस्तो यहाँ थुप्रै मठमन्दिर छन् र एउटा सामुदायिक तथा अन्य ३ वटा वन पनि छन् । यिनीहरूलाई पार्कका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । यहाँ कृषि पर्यटनको सम्भावना पनि प्रचुर छ । यस गाउँपालिका

भिन्न केही पर्यटकीय क्षेत्र पनि पहिचान हुँदै गएका छन् । यहाँ कृषि पर्यटन, शैक्षिक पर्यटन र पर्यावरणीय पर्यटनको विकास गर्न सकिने सम्भावना प्रचुर छ । यस गाउँपालिकाका स्थानीय आदिवासीका घरमा घरबास कार्यक्रम चलाउन सकिने सम्भावना छ । यता भोक्राहाको सामुदायिक वनलाई पार्क या सुन्दर बगैँचाका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । यहाँ जंगल सफारी लगायतको पर्यटनको विकास गर्न सकिने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

यहाँ चर्चा गरिएका सबै विषयवस्तु भोक्राहा गाउँपालिकाका अवशरहरू हुन् । यहाँ बसोबास गर्ने मानिसहरू मेहनती र विकासप्रेमि छन् । यसलाई पनि यहाँको अवशरका रूपमा लिन सकिन्छ । यता यो गाउँपालिकाका नजिकमा केही नगरपालिका पनि छन् । तसर्थ यहाँ उत्पादित कृषिजन्य र अन्य प्रकारका वस्तुहरू आसपासका धेरै जनसंख्या भएका नगरपालिकातिर पठाउन र आयआर्जन गर्न सकिने कुरा यहाँको महत्वपूर्ण अवशरका रूपमा रहेको छ ।

चुनौति: सुनसरीको भोक्राहा गाउँपालिकामा विकास निर्माणका लागि अवशरमात्र नभएर यसका लागि थुप्रै चुनौतिहरू पनि रहेका छन् । यहाँको विकास निर्माणको कार्य गर्दाका चुनौतिहरू निम्नानुसारका हुन सक्तछन् ।

- **अव्यवस्थित बसोबास:** यस गाउँपालिकाका विभिन्न भागमा अव्यवस्थित बसोबास हुँदै गएको छ । बसोबासलाई व्यवस्थापन गर्नु यहाँको मुख्य चुनौतिका रूपमा रहेको छ । शहरीकरणका कारण पनि यस्तो चुनौति थपिने गरेको हो । यस गाउँपालिकाका कतिपय खोला तथा नदीको डिलमा पनि मानिसहरूको बसोबास छ । तिनीहरूको बसोबासको व्यवस्थापन गर्ने कुरा निकै ठूलो चुनौतिका रूपमा रहेको देखिन्छ । यता यस गाउँपालिकामा सुकुम्बसीको संख्या पनि निकै ठूलो छ । तिनीहरूलाई बसोबासको व्यवस्था मिलाउने कार्य पनि निकै ठूलो चुनौती हो ।
- **श्रम पलायन:** यस गाउँपालिकाको सबैभन्दा ठूलो चुनौति श्रमको पलायन हुनु हो । बेरोजगारीका कारण यस गाउँपालिकाको युवा शक्ति ठूलो संख्यामा विदेशिएको छ । यसले गाउँको विकास र निर्माणमा नकारात्मक प्रभाव पार्न लागेको छ । आज आएर गाउँमा विकास निर्माणका काममा युवाशक्ति नपाइने अवस्था सृजना भएको छ । रोजगारीका लागि विदेशिएको युवाशक्तिलाई यहाँ स्थापित गर्नु या रोजगारी प्रदान गर्नु यहाँको सबैभन्दा ठूलो चुनौतिका रूपमा रहेको छ । यसैगरी खेतिपाति कार्यमा लागेका मानिसहरू विदेशिनाले यहाँ खेति गर्ने मानिसहरूको संख्या घटेर गएको छ र कृषि उत्पादनमा कमी आउन लागेको छ । यसलाई व्यवस्थापन गर्ने कुरा पनि मुख्य चुनौतिका रूपमा रहेको देखिन्छ ।
- **भौतिक पूर्वाधारको कमी:** हालसालै दुईवटा गाविसलाई मिलाएर यो गाउँपालिका निर्माण गरिएको हुनाले यहाँ सबै ठाउँमा पूर्वाधार विकास हुन सकेको छैन । कतिपय वडा तथा टोलमा बाटोघाटो र अन्य विषयवस्तुको निकै विकास भएको छ भने अन्य कतिपय स्थानमा भौतिक पूर्वाधारको विकास हुन सकेको छैन । यस्तो अवस्थामा समान रूपमा विकास निर्माणका कार्य गर्ने कुरा चुनौतिका रूपमा रहेको छ ।
- **उचित नीतिनियमको कमी:** गाउँपालिका र नगरपालिकाहरूका लागि आवश्यक सबै प्रकारका कानून तथा नियमावलीहरू बनिसकेका छैनन् । तसर्थ नियम कानूननै नबनी गाउँपालिकाको विकास र सेवा प्रवाहको कार्य गर्नु चुनौतिका रूपमा रहेको छ । यसैगरी गाउँपालिकाका विभिन्न पदाधिकारीका काम, कर्तव्य र अधिकार समेत कानूनबाट व्यवस्थित भई नसकेको हुँदा यसलाई ठूलो चुनौतिका रूपमा लिन सकिन्छ ।

- **बढ्दो जनआकांक्षा:** हाल आएर स्थानीय मानिसहरूको जनआकांक्षा अति धेरै बढेको छ भने श्रोत र साधनको भने निकै कमी छ । यस्तो अवस्थामा सिमित श्रोतलाई व्यवस्थापन गरी जनआकांक्षा पूरा गर्ने कुरा चुनौतिका रूपमा रहेको छ ।
- **श्रोत र साधनको पहिचान हुन नसक्नु:** नव पुनरव्यवस्थित भएका गाउँ र नगरपालिकाहरूमा अहिलेसम्म स्थानीय श्रोत र साधनलाई पहिचान गर्ने तथा तिनीहरूको विकास गर्ने कार्य हुन सकेको छैन । हाल गाउँपालिकाहरूको योजनासम्म पनि बन्न नपाएको अवस्थामा श्रोत र साधनलाई पहिचान गरी तिनीहरूको विकासको योजना छोटो समयमा बनाउनु अहिलेको मुख्य चुनौति रहेको छ ।
- **जनचेतनाको कमी:** यस गाउँपालिकाको एउटा चुनौति जनचेतनाको कमी हुनु पनि हो । यहाँ अहिले पनि थुप्रै मानिसहरू निराक्षर छन् । त्यस्तै धेरैमा शिक्षा, स्वास्थ्य र अन्य क्षेत्रमा चेतनाको कमी छ । यसले गाउँपालिकाको विकास निर्माणको कार्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव पार्ने गर्दछ ।
- **गरिबी:** यस गाउँपालिकाका धेरै मानिसहरू अहिलेसम्म पनि गरिबीको रेखामुनी रहेका छन् । तिनीहरूको आयआर्जनमा अभिवृद्धि गर्नु तथा गरिबी निवारण गर्नु गाउँपालिकाको मुख्य चुनौति बनेको छ ।
- **बेरोजगारी:** यस गाउँपालिकामा थुप्रै युवायुवती बेरोजगार छन् भने धेरैजना रोजगारीका लागि विदेशिएका छन् । तिनीहरूका परिवारले खेतिपाति गर्न छाडेका छन् । यहाँको श्रमशक्ति बाहिर जानाले यहाँका विकास निर्माणका कार्यमा नकारात्मक प्रभाव परेको छ । निर्माण कार्यका लागि काम गर्ने मानिसहरू बाहिरबाट ल्याउनुपर्ने बाध्यता पनि छ । अर्कातर्फ विदेश गएका व्यक्तिका परिवारका सदस्यहरूले कृषि कार्य गर्न छाडेका छन् । तसर्थ बेरोजगारीको समस्या समाधान गर्नु पनि यहाँको मुख्य चुनौतिका रूपमा रहेको छ ।
- **भूमिको व्यवस्थापन नहुनु:** यस गाउँपालिकामा भूमिको समुचित ढंगले व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । खेतिपाति गर्ने मानिससँग अति कम जमिन छ भने केही ज्यादा जमिन हुने मानिसले खेतिपाति गर्न छाडेका छन् । यता खेतिपाति छाडेर गाउँबाट शहरतिर सरेर कम पनि निकै बढेर गएको छ । अझसम्म पनि जीविका खेति गर्ने चलन रहेको हुनाले यहाँको कृषिको समुचित विकास हुन नपाएको हो ।

यथार्थमा यस गाउँपालिकामा केही सम्भावनाहरू रहेका भए पनि चुनौतिको भने निकै ठूलो फेहरिस्त छ । यस्ता चुनौतिहरूका बीचमा पनि केही सम्भावनाहरू रहेका हुँदा तिनीहरूको खोजी गरी गाउँको विकास निर्माणका साथमा स्थानीय जनताका मनोकांक्षा पूरा गराउने कार्य गर्न आवश्यक छ ।

गाउँपालिकाका विकासका सम्भावनाहरू(कृषि, जलविद्युत, पर्यटन आदि)

यस गाउँपालिकाका विकासका सम्भावना प्रचुर छन् । यस गाउँपालिकामा जमिन समतल तथा उर्वर छ, जसले गर्दा कृषि उत्पादनको सम्भावना व्यापक छ । गाउँपालिकाको धेरैजसो जमिनमा सिंचाईको सुविधा छ । यसको विकासका सम्भावनालाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

- **कृषि र पशुपालन:** भोक्राहा गाउँपालिकाको अत्यधिकजसो जमिन अति उर्वर छ । यसको उत्तरी भागलाई चतरा नहरले सिंचित गरेको छ भने दक्षिणी भागमा पनि सुनसरी लगायतका खोला र भूमिगत पानीले सिंचाई गर्न सकिने धेरै सम्भावना छ । यसले गर्दा सिंचाई र कृषिको उन्नति गरी गाउँको आर्थिक विकास गर्न सकिने सम्भावना प्रचुर रहेको छ ।

- **यातायात:** यस गाउँपालिकाको बीच भागबाट पूर्वपश्चिम राजमार्ग भएको छ । गाउँका प्रत्येक वडाहरूमा पनि ग्राभेल सडक पुगेको हुनाले यस गाउँपालिकामा यातायातको थप विकास गर्न सकिने सम्भावना प्रचुर छ । गाउँघरका थुप्रै ठाउँमा सडकका ट्याकहरू खोल्ने काम भएको छ । तिनीहरूलाई सुधार गरी ग्राभेल गर्न सकिने सम्भावना पनि त्यत्तिकै देखिन्छ ।
- **शिक्षा:** यस गाउँपालिकाका मानिसहरूको साक्षरता दर केही कम भए पनि थुप्रै विद्यालयहरू छन् । मानिसहरूको चेतनाको स्तर पनि बढेर गएको छ । तसर्थ यहाँ शिक्षाको विकास गर्न सकिने सम्भावना प्रचुर छ । यहाँबाट मानिसहरू देशका विभिन्न भागमा गएर समेत उच्च शिक्षा लिने गरेका छन् । यसले पनि यहाँको शिक्षाको विकासमा टेवा पुगेको देखिन्छ ।
- **पर्यटन:** यस गाउँपालिका भित्र पर्यटकीय क्षेत्रहरूको कमी छ । तर पनि यहाँ भएका कतिपय स्थानलाई पार्क र पर्यटकीय क्षेत्रका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । यसको पूर्वी भागबाट बग्ने सुनसरी खोलाको किनारमा वृक्षारोपण गर्ने र सुन्दर तथा हरियाली पार्क बनाउन सकिन्छ । यसैगरी यहाँको सामुदायिक वनलाई पनि पार्क बनाउन सकिन्छ । यहाँका सार्वजनिक पोखरीहरूको खोजी गरी तिनीहरूलाई पनि पर्यटन विकासका क्षेत्रमा विकास गर्न सकिने सम्भावना छ । यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने आदिवासी र अन्य जातजातिको घरमा घरवास कार्यक्रम चलाउने तथा सांस्कृतिक गतिविधि गरेर पनि पर्यटन विकास गर्न सकिन्छ ।

भोक्राहा भेगमा कृषिको विकास गर्न सकिने सम्भावना पनि प्रचुर रूपमा रहेको देखिन्छ । यहाँको उर्बर जमिनमा सिंचाईको थप विस्तार गरेर कृषिको विकास गर्न सकिन्छ । सिंचाईको सुविधा नपुगेको ठाउँमा खोलाको पानी लैजान सकिन्छ । यता भूमिगत जलश्रोतलाई पनि सिंचाईका काममा प्रयोग गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकाको सामुदायिक वनलाई व्यवस्थित गरी सुन्दरतामा अभिवृद्धि गर्न सकिन्छ । यस भेगमा शिक्षाको विकास गर्न सकिने सम्भावना पनि त्यत्तिकै छ । तसर्थ यहाँको पर्यटन विकासको सम्भावना पनि रहेको स्पष्ट छ ।

सन्दर्भसामग्री

जिल्ला पार्श्वचित्र -जिविस सुनसरी, वि.सं.२०७० ।

सुनसरी जिल्लाको सहकारी गतिविधि, २०७३, सहकारी प्रशिक्षण तथा डिभिजन कार्यालय ।

सुनसरी जिल्लाको स्थानीय तह पुनर्संरचना, २०७३, जिल्ला समन्वय समिति, सुनसरी ।

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५, कानून किताव व्यवस्था समिति ।

स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली २०५६, कानून किताव व्यवस्था समिति ।

राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग ।

वार्षिक प्रतिवेदन २०७३, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

वार्षिक प्रतिवेदन २०७३, जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, सुनसरी ।

वार्षिक प्रतिवेदन २०७३, जिल्ला वन कार्यालय, सुनसरी ।

वार्षिक प्रतिवेदन २०७३, जिल्ला कृषि कार्यालय, सुनसरी ।

परिशिष्टहरू
परिशिष्ट १
चित्रसूची